

BERNHARD GOMARD

OBLIGATIONSRET

Almene emner

2. hæfte

KRAVENE TIL YDELSEN

JURISTFORBUNDETS FORLAG
NOVEMBER 1973

Bogen er renskrevet på IBM-composer
og trykt hos JSN-offset, København.
Bogbinderarbejdet er udført af
Carl Nielsens Bogbinderi, Odense.
Bogomslaget er tilrettelagt af
Dorrit Petersen.

ISBN 87 574 1581 1

INDHOLDSFORTEGNELSE

Kapitel 3. BESKRIVELSE AF YDELSER AF FORSKELLIG ART. BEGREBSBESTEMMELSER OG HOVEDREGLER

I	Engangsydelser, rateforpligtelser og vedvarende skyldforhold . .	75
A.	Begrebsbestemmelser	75
B.	Tidspunktet for erlæggelse (betaling) af vederlaget	76
C.	Ophævelse	77
II.	Tidsbundne ydelser	79
III.	Delelige og udelelige ydelser	80
IV.	Undladelsesforpligtelser	81
V.	Pengeforpligtelser	82
VI.	Valgmulighed ved opfyldelsen. Genusydelser, alternative ydelser og forpligtelser i fremmed mønt	85
A.	Entydighed og valgmulighed. Species- og genusydelser	85
B.	Alternative ydelser	86
C.	Forpligtelser i fremmed mønt	87

Kapitel 4. PRÆSTATIONEN AF YDELSEN

I.	Levering, betaling og andre præstationsakter	88
II. A.	Køb og bytte	89
1.	Begrebet risiko i Købeloven	89
2.	Tidspunktet (stadiet) for risikoens overgang	92
B.	Kontrakter om opbevaring, brug, bearbejdning og transport . .	97
C.	Bestillingskøb og entreprise	100
1.	Vederlagsrisikoen	100
2.	Ydelsesrisikoen	100
3.	Forsikringspligt	100
D.	Arbejdsaftaler	101

Kapitel 5. SPECIES- OG GENUSFORPLIGTELSE

I.	Betydningen af sontringen species-genus i køb og lignende aftaler .	102
A.	Køb	102
B.	Andre aftaler om overdragelse og aftaler om fremstilling af ting	103
C.	Aftaler om andre ydelser end ting og rettigheder	104

II. Individualisering ved opfyldelsen af genusforpligtelser (koncentration)	105
A. Problemstillingen	105
B. Køb. Distancehandlen	106
C. Bestillingskøb og entreprise	108
1. Genus eller species	108
2. Vederlagsrisiko og ydelsesrisiko	108
D. Særligt om prioritetsbeskyttelse	112

Kapitel 6. FORSINKELSE. TIDEN OG STEDET FOR OPFYLDELSEN

I. Almindelig orientering	113
II. Ydelsestiden	113
A. Terminologi	113
B. Ydelsestidens indtræden. Reglerne om påkrav, forfaldsklausuler og renter	116
1. Forfaldstid ved erstatnings- og forsikringskrav. Renter	116
2. Aftalefordringer	119
III. Opfyldelsesstedet	136
A. Opfyldelsesstedets betydning	136
B. Opfyldelsesstedet for fordringer på andet end penge	137
1. Tingsydelser	137
2. Andre ydelser	138
C. Opfyldelsesstedet for fordringer på penge	139
1. Hovedreglen: bringeskyld	139
2. Fordringer knyttet til ihændehaverpapirer o.lign.	139
3. Ensidige ændringer af betalingsstedet. Kreditors flytning	140
4. Pengeløse betalinger	141
IV. Forsinkelsens retsvirkninger	150

Kapitel 7. RETLIGE KRAV TIL YDELSEN. RETSMANGLER

I. Terminologi. Overdragelser, opgivelser og personlige forpligtende løfter	152
II. Retsmangler	153
III. Forskellige slags retsmangler	156
A. Vanhjemmel	156
B. Rettigheden består ikke	157
C. Rådigheds-mangler	157

IV. Retsmangler og forsinkelse	160
V. Opfyldelse af pengefordringer	161

Kapitel 3

BESKRIVELSE AF YDELSER AF FORSKELLIG ART BEGREBSBESTEMMELSER OG HOVEDREGLER

I. Engangsydelser, rateforpligtelser og vedvarende skyldforhold

A. Begrebsbestemmelser

I mange skyldforhold består debtors hovedforpligtelse i at skulle præstere en *engangsydelse*. Ydelserne har således som oftest denne karakter i køb, hvor sælger skal levere den solgte ting, og køberen skal betale købesummen, og i bytte hvor begge parter skal levere en eller flere ting. En forpligtelse til at erlægge et bestemt antal ydelser, der hver for sig er engangspræstationer, kaldes en *rateforpligtelse*. Pligt til at erlægge i rater forekommer f.eks. ved salg med successiv levering eller betaling, jfr. Købelovens §§ 22, 29 og 46. I definitionen af afbetalingskøb i Afbetalingslovens § 1, stk. 1, indgår, at betalingen erlægges i afdrag (rater).

Opfyldelsen af forpligtelsen til at præstere en *engangsydelse* kan undertiden ske momentant uden nogen særlig forberedelse, enten, som når butikssælgeren overrækker kunden den købte vare, samtidig med aftalens indgåelse eller på et senere tidspunkt, f.eks. ved udlevering af den købte vare fra sælgerens lager. I andre tilfælde behøver debitor derimod en vis tid til opfyldelsen af forpligtelsen. Præstationen af ydelser som opførelsen af et hus, bygningen af et skib eller udførelsen af en transport må nødvendigvis vare en vis tid. Selvom disse ydelser kun kan præsteres ved en virksomhed, der strækker sig over et vist tidsrum, er de dog engangsydelser. Bygningen af et hus eller transporten af et vareparti er fremadskridende processer, som sigter mod en færdiggørelse og aflevering af hele ydelsen på et bestemt tidspunkt, som f.eks. ved entreprenørens aflevering af det fuldførte arbejde til bygherren, jfr. herved § 17 i Almindelige Betingelser, 1972, eller ved fragtførerens udlevering af godset til modtageren, sml. herved bl.a. Sølovens §§ 112 og 113. Udtrykkene *vedvarende ydelser* og *vedvarende skyldforhold* anvendes kun om ydelser, der præsteres ved en kontinuerlig opfyldelse eller ved opretholdelse af en tilstand i et kortere eller længere tidsrum og om

aftaler om præstation af sådanne ydelser.*) Arbejdsaftaler, leje, depositum og forsikring er eksempler på vedvarende skyldforhold. Arbejdstagerens hovedforpligtelse består i at stille sin arbejdskraft til disposition for arbejdsgiveren, udlejerens i at holde lejeegenstanden til rådighed for lejerens, depositarens i at opbevare den deponerede (forvarede) genstand og forsikringsselskabets i at hæfte for eventuelle skader af en vis art i den tid, aftalen løber. Nedenfor under B og C er kort omtalt nogle regler, som er forskellige, alt eftersom den ydelse, som debitor skal præstere, er en éngangsydelse, en rateydelse eller en vedvarende ydelse.

B. Tidspunktet for erlæggelse (betaling) af vederlaget

En part i en gensidigt bebyrdende aftale har ikke pligt til at opfylde aftalen fra sin side, medmindre vederlaget samtidig bliver erlagt (betalt), jfr. således Købelovens §§ 14–16.***) Denne samtidighedsregel kan ikke uden videre anvendes på aftaler om ydelser, hvis erlæggelse strækker sig over en vis tid. Vederlaget for sådanne ydelser skal enten erlægges (betales) før eller efter hele den varige ydelse er erlagt eller ved begyndelsen eller afslutningen af en aftalt, sædvanlig eller passende periode. *Fragt* betales således ved modtagelsen af godset, jfr. Sølovens §§ 113 og 125 samt CMR-lovens § 18, og *arbejdsløn* betales i almindelighed uge- eller månedsvis bagud.***)) Efter Lejelovens § 34 om *husleje* og Forsikringsaftalelovens § 12 om *forsikringspræmier* er derimod forudbetaling den deklaratoriske regel. *Renter* betales bagud.

Tager hverken aftalen eller udfyldende lovregler stilling til, om der i et vedvarende skyldforhold eller en aftale om en anden ydelse, hvis præstation tager en vis tid, skal betales forud eller bagud, må spørgsmålet afgøres ud fra de synspunkter, som lovbestemmelserne om beslægtede

*) Jfr. *Ussing*: Almindelig Del s. 47, *Arnholm* II s. 15 f og *Bengtsson* s. 3 f.

**) Jfr. nærmere *Ussing* i Almindelig Del s. 79 ff og i *Køb* s. 44 ff. – Aftaler om indtil videre sålænge aftalen består at præstere bestemte ydelser er vedvarende skyldforhold, selvom ydelserne erlægges i afgrænsede tidsrum. Ydelsen efter arbejdsaftaler med en afgrænset arbejdstid og efter aftaler om service, f.eks. tilsyn med maskiner er således vedvarende ydelser og ikke rateydelser.

***)) Se herved Medhjælperlovens § 5, stk. 2. Hvor lønnen, som det nu er almindeligt, anvises til arbejdstagerens konto i bank eller sparekasse, vil lønnen ofte være til disposition før forfaldsdagen. Arbejdstageren har dog intet krav herpå, men den skete kreditering af hans konto kan – bortset fra rettelse af rene fejltagelser fra bankens side – ikke ske alene på grundlag af en anmodning fra arbejdsgiveren. Reglerne om betaling af løn kan ikke overføres på andre betalingsforpligtelser i arbejdsforhold, jfr. således Funktionærlovens § 9 om forskud til afholdelse af udlæg.

aftaler bygger på og almindelige overvejelser iøvrigt. Realkreditors interesse i at have en vis sikkerhed for at få realydelsen — i rette stand og i rette tid — kan tale for bagudbetaling som efter reglen om løn. Bagudbetaling er af sikkerhedsgrunde også acceptabel for realdebitor, hvor denne har sikkerhed for at få sit krav på betaling af vederlaget opfyldt, som f.eks. et automobilværksted i kraft af tilbageholdsret i bilen. Forudbetaling kan være en hård belastning af pengedebitors økonomi, hvor ydelserne er store eller hvor vederlaget som f.eks. i forpagtningsforhold skal tjenes ind ved brugen af den varige ydelse.*)

C. Ophævelse

Sålænge en kontrakt om en éngangspræstation ikke er opfyldt, kan kontrakten hæves i tilfælde af væsentlig misligholdelse. Efter udvekslingen af ydelserne indtræder der en vis begrænsning af adgangen til ophævelse. I køb kan sælgeren således i almindelighed ikke hæve, efter at tingen er overgivet til køberen. Derimod kan køberen stadig hæve, blot han giver det modtagne tilbage, jfr. nærmere Købelovens §§ 28, stk. 2, og 55—58. Betaling af købesummen eller af pengevederlaget i andre kontraktsforhold begrænser ikke nogen af parternes hæveadgang. Gennemførelsen af ophævelsen forudsætter blot at penge betales tilbage.

Hvor erlæggelse er sket af andre ydelser end ting eller penge er den faktiske situation en ganske anden. En leveret ting kan, hvis den er i behold hos modtageren, gives tilbage, men mange arter af ydelser består ikke eller ikke alene af ting, som kan returneres til erlæggeren. Dette er således ofte tilfældet ved aftaler om et arbejdsresultat, f.eks. om maling af et hus eller om transport og også ved aftaler om egentlige vedvarende ydelser, såsom leje af lokaler og arbejdsydelser. Ydelsernes utilbagegivelighed påvirker reglerne om ophævelse. Aftaler om vedvarende ydelser kan i almindelighed — i modsætning til f.eks. køb — ikke hæves med virkning for den tid, hvor den varige ydelse allerede er præsteret eller holdt til rådighed for modtageren, men kun med virkning for fremtiden. Reglerne i Lejelovens § 63 og Funktionærlovens §§ 4 og 5 angår således kun ophævelse for fremtiden. Gennemførelse af en ophævelse med virkning tilbage fra aftalens indgåelse — eller fra et andet tidspunkt, der ligger før ophævelsen — kan kun betyde, at der foretages et økonomisk opgør mellem parterne, hvorved hver af dem skal tilbagebetale værdien af

*) Se om betaling i entreprisekontrakter Almindelige Betingelser, 1972, § 26 og om forpagtningsafgift *Ussing*: Enkelte Kontrakter s. 11 f. — Lov om midlertidig regulering af boligforholdene nr. 24 af 14. februar 1967 begrænser i § 8 adgangen til at træffe aftale om forudbetaling til 6 måneder.

det, han har modtaget. Et sådant opgør kan i almindelighed kun kræves foretaget, hvor aftalen er ugyldig, f.eks. på grund af svig ved indgåelsen.*) Løvrigt kan justeringer af parternes mellemværende for den forløbne tid kun ske, hvor og for så vidt der er grundlag herfor i reglerne om forholdsmæssigt afslag og om erstatning, som f.eks. hvor kun en del af det lejede i en tid har været til disposition for lejer, eller hvor en lejer har haft et kørselsuheld med en lejet bil. **)

Parternes behov for at kunne komme ud af et vedvarende skyldforhold kan undertiden tilfredsstilles på anden måde end ved ophævelse for fremtiden. Parterne har i almindelighed adgang til at bringe sådanne skyldforhold til ophør ved opsigelse med et vist varsel.***) Opsigelse er mindre belastende for medkontrahenten end ophævelse, fordi opsigelsesfristen giver ham tid til at søge andet arbejde eller bolig. Adgangen til ophævelse for fremtiden (i daglig tale ofte kaldet "opsigelse uden varsel" eller "bortvisning") er derfor i leje- og arbejdsaftaler i almindelighed begrænset til misligholdelse, som er grov og i almindelighed også erstatningspådragende, jfr. således om udlejerens og arbejdsgiverens hæveadgang Lejelovens §§ 63 og 64 samt Funktionærlovens §§ 4 og 5. Hvor betingelserne for ophævelse efter de citerede bestemmelser er til stede, vil også betingelserne for at kræve erstatning i almindelighed være opfyldt.

Aftaler om rateforpligtelser kan bringes til ophør ved ophævelse. Opsigelse kommer i almindelighed ikke på tale. Udgangspunktet er, at hver enkelt rate behandles som en selvstændig aftale. En tilfredsstillende regulering kan imidlertid ikke altid opnås blot ved at anvende de almindelige regler om ophævelse af aftaler om éngangsydelser på de enkelte rater. Hvor der er en sammenhæng mellem rateydelserne, som f.eks. ved subskription på et flerbinds værk eller køb af flere enheder af et datamatisk anlæg eller andet maskineri, må opfyldelsen af aftalen i

*) Selv i så fald kan den anden part formentlig efter omstændighederne, f.eks. hvis aftalen har løbet nogen tid, dog kun hæve for fremtiden, sml. bestemmelsen i Funktionærlovens § 5, stk. 1, (og i § 5, stk. 1, i Dagpengeloven nr. 262 af 7. juni 1972), hvorefter funktionærens svigagtige fortielse af sygdom ved ansættelsen (i hvert fald?) har virkning som grov misligholdelse. — En arbejdssøgendes overdrivelse af sine kvalifikationer er kun svig, såfremt han giver bevidst urigtige oplysninger om bestemte kendsgerninger, som åbenbart er af afgørende betydning for arbejdsgiveren. Selv om overdrivelsen ikke er svigagtig, kan den efter omstændighederne være en misligholdelse, der giver arbejdsgiveren ret til at hæve aftalen for fremtiden, jfr. UfR 1972.275.

**) Udlejningskøretøjer skal ansvars- og kaskoforsikres, jfr. nærmere bekendtgørelse nr. 172 af 8. maj 1963 §§ 10 og 11.

***) Jfr. eksempelvis UfR 1932.435 H og 1952.501 H.

almindelighed gennemføres i sin helhed eller helt opgives. Køberen må således kunne hæve aftalen i dens helhed, hvis ikke alle værkets bind eller alle det købte maskineris dele leveres. Den frygt, som misligholdelse ved præstationen af en enkelt rate kan fremkalde, for at også præstationen af fremtidige rater vil blive misligholdt, kan få kreditor til at ønske at hæve aftalen for fremtidige leveringer, selvom raterne har værdi hver for sig, f.eks. fordi kreditor straks ønsker at finde sig en mere pålidelig leverandør. Regler om disse spørgsmål er for så vidt angår køb givet i Købelovens §§ 22, 29 og 46. Aftalen må også behandles som en helhed, hvor en enkelt realydelse, som tilfældet er ved køb på afbetaling, skal vederlægges med en pengeydelse i rater (afdrag). Reglerne i Købeloven gælder kun, hvor parterne har indgået én aftale om flere successive leveringer.*) Reglerne kan ikke udstrækkes til anvendelse også hvor køber og sælger ved flere købeaftaler har handlet f.eks. om dele til et sammenhængende maskineri, jfr. UfR 1900.380 og *Hasle-Nebelong* s. 116 f. Foreligger der flere selvstændige aftaler, kan der ikke eller dog ikke i samme grad gøres afvigelse fra hovedreglen om, at hver leverance behandles for sig, jfr. VLT 1957.173.

II. Tidsbundne ydelser

Et af kravene til debitor er, at ydelsen skal erlægges på et bestemt tidspunkt eller inden for et bestemt tidsrum, jfr. nærmere Købelovens §§ 12 og 13, og et af kravene til kreditor er, at debitor straks eller efter en vis tids forløb skal have adgang til at frigøre sig for sin forpligtelse ved erlæggelse af ydelsen. Kreditor har i almindelighed en interesse i, at han efter et vist tidspunkt kan regne med at have adgang til at bruge eller disponere over ydelsen, og debitor kan have en interesse i på et givet tidspunkt at kunne komme ud af skyldforholdet. Oversiddelse af tiden for debtors pligt til at erlægge, af handlingstiden, eller af tiden for hans ret til at frigøre sig ved erlæggelse, af frigørelsestiden, betyder i almindelighed ikke, at præstation af ydelsen nu er umulig, men at der kun kan erlægges med forsinkelse. Rettidig erlæggelse og modtagelse er ikke længere mulig. De retlige følger af forsinkelsen beror iøvrigt på reglerne om misligholdelse og fordringshaveremora.

Nogle ydelser er imidlertid *tidsbundne* i den forstand, at ydelsen kun skal og kun kan erlægges på det aftalte tidspunkt eller i det aftalte

*) Salg af flere genstande til samtidig levering eller til levering snarest muligt omfattes ikke af reglerne om ratesalg, se om samhörighed eller adskillelse i et sådant tilfælde UfR 1958.379 H.

tidsrum. Aftaler om adgang til at overvære eller om at optræde i en bestemt teaterforestilling, om befordring på en bestemt rejse med fly eller skib, om brug af en udlejningsvogn eller et EDB-anlæg i et bestemt tidsrum eller om arbejde som afløser i en ferie kan i almindelighed ikke af nogen af parterne fordres opfyldt uden for det aftalte tidsrum. Kreditor kan ikke forlange, at debitor skal opfylde, og debitor kan ikke kræve at komme til at opfylde og derved fortjene vederlaget på andre tidspunkter, medmindre medkontrahenten må antages efter kontraheringen at være indgået på at ændre aftalen.*) Om en ydelse er tidsbundet i denne forstand må afgøres ved en fortolkning af aftalen.

Hovedreglerne om ydelser, der ikke er tidsbundne, er, at kreditor i tilfælde af debtors misligholdelse kan kræve naturalopfyldelse, og at debtors ydelsespligt i tilfælde af fordringshaveremora ikke falder bort, men suspenderes. Reglerne om tidsbundne ydelser er modsatte. Har en person bestilt og fået plads på en bestemt selskabsrejse, men afvises han uberettiget, f.eks. fordi bureauet havde regnet med, at flere af de anmeldte deltagere ville falde fra, kan han kræve tilbage, hvad han måtte have indbetalt, og erstatning for eventuelle tab. Kunden kan derimod ikke få bureauet dømt til at give ham plads på en anden lignende rejse.***) Kunden er på den anden side ikke forpligtet til at lade sin bestilling overføre til bureauets tilsvarende rejse i en senere uge.***)

III. Delelige og udelelige ydelser

Nogle ydelser er delelige i den forstand, at de kan opløses i et antal enheder, som ikke efter deres art, men kun kvantitativt adskiller sig fra den samlede ydelse. Andre ydelser er derimod udelelige. Det er en nødvendig forudsætning for at give kreditor adgang til at få forholdsmæssigt afslag, at hans egen ydelse er delelig. Købeloven giver kun køberen, hvis ydelse jo er penge og derfor altid delelig, ret til at kræve forholdsmæssigt afslag, såfremt salgsgenstanden er behæftet med en mangel, der forringer tingens værdi.

*) Jfr. *Ussing*: Almindelig Del s. 62 og s. 190 ff samt *Arnholt* III s. 165.

**) Heller ikke andre regelsæt fører dertil. Et rejsebureaus kataloger har i almindelighed kun karakter af en opfordring til at gøre tilbud, og en enkelt erhvervsdrivendes kontraheringsnægtelse over for en enkelt forbruger er ikke i strid med Monopolloven, se om disse to spørgsmål, bl.a. *Stig Jørgensen*: Kontraktsret I s. 70 f og *Koktvedgaard*: Kontraheringspligt s. 178 f.

***) Bureauet kan ej heller nøjes med at give kunden et bevis for hans tilgodehaveren til anvendelse til andre af bureauets arrangementer. Den, der kan hæve, kan kræve pengene tilbage og behøver ikke at lade sig nøje med en tilgode-seddel.

Er ydelsen delelig, er stykkevis erlæggelse teknisk mulig. Det er imidlertid hovedreglen – dog med adskillige og vidtrækkende undtagelser – at kreditor ikke kan udstykke sin fordring og kræve opfyldelse i rater, og at kreditor ej heller er pligtig at modtage erlæggelse af afdrag fra debitor, hvor dette ikke er foreskrevet i aftalen, jfr. *Ussing*: Almindelig Del s. 26 f og *Hurwitz – Gomard*: Tvistemål s. 373 ff.*)

IV. Undladelsesforpligtelser

Kravene i aftalen og supplerende (udfyldende) retsregler eller i andet retsgrundlag til ydelsen kan have karakter af påbud eller forbud. En handling er påbudt, hvis der er pligt til at foretage den, men forbudt, hvis der er pligt til at undlade, til ikke at foretage handlingen. Debtors forpligtelse efter de fleste fordringsrettigheder går ud på at skulle præstere en positiv ydelse, f.eks. at levere en ting eller udføre et arbejde; men også undladelsespligter forekommer.***) Undladelsespligter står sjældent alene men har nær sammenhæng med en positiv forpligtelse. Mange af de hyppigst forekommende undladelsespligter lader sig ikke uden videre rubricere som enten en del af hovedforpligtelsen eller som en selvstændig biforpligtelse. Et negativt obligationsforhold består, hvor debitor efter skyldforholdet skal undlade visse handlinger, som han ellers i forhold til kreditor lovligt (sanktionsfrit) kunne foretage.

Grundlaget for en undladelsespligt kan være et udtrykkeligt tilsagn fra debitor om at afholde sig fra visse handlinger. Undertiden indføjes der således i aftaler om fremtidige leverancer af en vis vare, f.eks. brændselolie et tilsagn fra aftageren (kunden) om at dække hele sit forbrug af denne vare hos leverandøren *eller* i en eneforhandlingsaftale en bestemmelse om at forhandleren ikke må føre konkurrerende varer.***)) I forbindelse med salg af en forretning eller i en arbejdsaftale træffer parterne undertiden bestemmelse om, at sælgeren eller arbejdstageren ikke må påføre køberen eller arbejdsgiveren konkurrence. Lovgivningen har i Aftalelovens § 38 og Funktionærlovens § 18 sat visse grænser for gyldigheden af sådanne konkurrenceklausuler.

Undertiden påhviler der parterne i et skyldforhold undladelsespligter i

*) Således også BGB § 266 og herom f.eks. *Larenz*: Allgemeiner Teil s. 144.

**) Jfr. om negative obligationsforhold (forbud) *Ussing*: Almindelig Del s. 8, *Ehlers*: Håndhævelse af undladelsespligter s. 13 ff, *Arnholt* I s. 86 ff samt *Rodhe*: Obligationsrätt s. 17 og 164 f.

***)) Leverandørens krav om, at hans kunder skal indgå på sådanne vilkår kan efter omstændighederne imødegås med pålæg efter Monopollovens § 11.

kraft af almindelige supplerende retsregler. Begge parter har således i et vist omfang en – akcessorisk – pligt til at undlade at handle i strid med medkontrahentens interesser, jfr. eksempelvis reglen i Lejelovens § 56, stk. 3, om forbud mod udlejning af andre forretningslokaler i ejendommen til lejere i samme branche.*)

Den forpligtede debitor opfylder sin undladelsesforpligtelse ved at respektere den begrænsning, forbudet lægger på hans handlefrihed. Forpligtelsen er ofte tidsbegrænset, således at kravet om ikke at foretage visse handlinger, falder bort, når tiden er gået. En konkurrenceklausul kan f.eks. pålægge en pligt til ikke at tage ansættelse i samme branche i samme by i 1 år efter fratræden af en stilling eller salg af en forretning. Behovet for beskyttelse mod konkurrence fra den tidligere medarbejder eller indehaver af forretningen bliver mindre som tiden går. Overtrædelse af en sådan konkurrenceklausul og af andre aftaler om undladelsespligter udløser kun en aftalt konventionalbod, såfremt overtrædelsen er egnet til at pådrage skyldneren ansvar efter almindelige regler, således navnlig hvor overtrædelsen er culpøs, medmindre der i aftalen er holdepunkter for andet. **)

Obligationsrettens almindelige regler om fordringsrettigheder er udformet med henblik på positive ydelser. Adskillige af disse regler lader sig ikke uden videre overføre på fordringer på undladelser. Dette gælder bl.a. forældelsesreglerne. Respekteres et forbud, har kreditor ingen grund til en indgriben, der efter almindelige regler ville afbryde en forældelse. Et rimeligt resultat nås, såfremt det antages, at selve undladelsesforpligtelsen kun falder bort ved systematisk tilsidesættelse af pligten gennem 20 år. Krav i anledning af enkelte overtrædelser, f.eks. om betaling af en aftalt konventionalbod, forældes på 5 eller 20 år regnet fra overtrædelsen. ***)

V. Pengeforpligtelser

I de fleste *gensidigt bebyrdende aftaler* er den ene parts ydelse en *realydelse*, som f.eks. en salgsgenstand, brugen af lokaler, arbejde, transport, og den anden parts ydelse er et *pengebeløb* som vederlag derfor, en købesum, leje, arbejds løn eller fragt. Pligten i *énsidige skyldforhold* er også ofte en pengeforpligtelse, som f.eks. pligten til

*) Jfr. *Ussing: Køb* s. 159 f om et naturligt konkurrenceforbud ved salg af en forretning med tilknyttet good will.

**) Jfr. for tysk ret *Larenz: Allgemeiner Teil* s. 277 med note 1.

***) Jfr. nærmere *Ussing: Almindelig del* s. 387 og 399.

udbetaling eller tilbagebetaling af (rentefri) lån. Ligeledes er *erstatningskrav* pengefordringer.

Der gælder i flere henseender særregler om pengeforpligtelser. *) Disse særregler gælder i almindelighed både gæld i dansk og fremmed mønt. Også en betalingsforpligtelse i fremmed mønt anses derfor som en pengeforpligtelse, jfr. herved Gældsbrevslovens § 7, som er omtalt nedenfor under VI, C, og *Ussing: Almindelig Del* s. 28 f. Pengenes funktion som almindelig værdimåler og grundlag for vor økonomi sætter sig spor i retsreglerne. **) Blandt de særegenheder ved penge i forhold til både ting og andre realydelser, bl.a. arbejdspræstationer, som har fremkaldt særregler om penge, kan nævnes, at penge kan transporteres (forsendes) hurtigt og billigt, at penge nårsomhelst kan lånes og udlånes til markedsrente og -vilkår, og at alle mennesker i større eller mindre mængder har og stadig erhverver penge og giver penge ud.

En pengeforpligtelse opfyldes ved betaling af et bestemt pengebeløb. Debitor kan sammensætte beløbet, som han vil af de mønter og sedler, der er *lovlige betalingsmidler*. ***) Både danske pengesedler og mønter er lovlige betalingsmidler. Dette er sagt om sedler i lov om Danmarks Nationalbank nr. 116 af 7. april 1936 § 8, stk. 2, og om mønter i Møntloven nr. 191 af 24. maj 1972. Ingen hverken private eller offentlige kreditorer har dog pligt til i én betaling at modtage et større beløb end 50 kr. i mønter, der lyder på kronebeløb, og 5 kr. i mønter, der lyder på ørebeløb, jfr. Møntlovens § 4. I de fleste skyldforhold er debitor endvidere berettiget til at foretage betalinger uden brug af kontanter, f.eks. ved girering eller ved check, jfr. nedenfor kapitel 6, II, B, 4.

Regningsenheden i danske penge er 1 krone, som deles i hundrede øre, men den mindste mønt lyder på 5 øre, jfr. Møntlovens §§ 1 og 2. I Lov om afrunding af visse ørebeløb nr. 207 af 24. maj 1972 er bestemt, at der ved betalinger af et ørebeløb, som ikke er deleligt med fem, afrundes til det nærmeste beløb, som kan deles med fem. Denne regel gælder ikke blot ved betalinger i rede penge, men også ved "pengeløse betalinger". Reglen er imidlertid deklaratorisk. Brudte ørebeløb kan betales bl.a. ved check og giro. Afrundingsreglen må i almindelighed anses som stiltiende fraveget, hvor betalinger af en vis art, som f.eks. pengeinstitutternes rentetilskrivning, sker ved en bogholderimæssig postering. ****)

*) *Ussing: Almindelig Del* s. 72 ff, *Arnholm III* s. 19 ff og *Rodhe* s. 31 ff.

**) Spørgsmålet, om pengeskyld er en genusforpligtelse eller en forpligtelse sui generis, drøftes bl.a. af *Larenz: Allgemeiner Teil* s. 132 f og af *Olivecrona: Penningens problem*, 1953, s. 51 ff.

***) Jfr. *Ussing: Almindelig del*, 3. udgave, s. 32 f og *Kobbernagel* i *UfR* 1944 B.214 ff.

****) Afrundingsloven er omtalt i Monopoltilsynets meddelelser for 1973 s. 147 ff. Heri fremhæves bl.a., at Afrundingsloven ikke uden videre giver ret til, uanset Pris- og Avancelovens bestemmelser at afrunde priser opad. Afrundingsloven angår kun det beløb, der skal betales, ikke priserne for hver enkelt vare.

Pengeskyld er i almindelighed *bringeskyld*, jfr. Gældsbrevslovens § 3, medens anden skyld i almindelighed er *henteskyld*, jfr. Købelovens § 9. Reglerne om betalingsstedet er nærmere omtalt nedenfor i kapitel 6, II.

Penge er undergivet en særlig *eksstinktionsregel*, undertiden kaldet pengereglen. Denne regel, der er ulovfæstet, går ud på, at en betalingsmodtager altid uanset indsigelser fra tidligere berettigede erhverver ret til det modtagne beløb, såfremt han ved modtagelsen var i god tro med hensyn til betalerens hjemmel til at råde over penge.*) Ved opfyldelsen af pengeforpligtelser opstår der derfor i almindelighed ikke spørgsmål om vanhjemmel eller anden retsmangel. Faktiske mangler forekommer heller ikke. Misligholdelse af pengeforpligtelser består i forsinkelse.

Den almindelige regel om, at kreditor kan *hæve* aftalen i tilfælde af væsentlig misligholdelse, gælder også for pengeforpligtelser. En sammenligning mellem væsentligheden af misligholdelse af forskelligartede forpligtelser er vanskelig at foretage. Det kan dog nok siges, at forsinkelse med betalingen af penge lettere end forsinkelse med andre ydelser anses for væsentlig, jfr. herved Lejelovens §§ 33, 63, stk. 1, nr. 1 og stk. 2, om forsinket betaling af leje. Pengeforpligtelser er i almindelighed klare, og opfyldelsen støder sjældent på nogen af de forskelligartede vanskeligheder, som kan opstå ved opfyldelsen af andre forpligtelser.***) De stramme regler om pengeforpligtelser har imidlertid ikke sjældent ført med sig, at debitorerne har lidt betydelige tab på grund af mindre forsinkelser af betalingen, der skyldes mere eller mindre undskyldelige forglemmelser eller fejl. Denne risiko for pengedebitorerne er nu, for så vidt angår pantegæld, søgt imødegået ved bestemmelserne om påkrav i Tinglysningens lovens §§ 42 a og 47, stk. 3, og de nye pantebrevsformularer, jfr. nærmere nedenfor i kapitel 6.

Ved forsinkelse med betaling af pengeskyld er debitor pligtig at svare *forhalingsrente* (morarente), sålænge skyldforholdet og betalingsforpligtelsen består, jfr. Gældsbrevslovens § 62 og Købelovens § 38. Kreditor har krav på renter, selvom han ikke beviser at have og ikke har lidt noget

*) Efter reglen i Gældsbrevslovens § 14 indtræder der kun eksstinktion, såfremt erhververen er i god tro med hensyn til overdragerens myndighed. Tillid til, at en umyndig ihændehaber af gældsbrevet var beføjet til at råde over dokumentet er ikke tilstrækkelig. Pengereglen gælder om alle stærke ugyldighedsgrunde. Gældsbrevslovens regel kan næppe udstrækkes så vidt ved analogi, jfr. *Ussing*: Almindelig del s. 248 f.

**) Kommentaren til UfR 1967.8 H i UfR 1967B.70 om forsinkelse med termsyndelsen efter et pantebrev i fast ejendom fremhæver betydningen af, at kreditor kan regne med præcis erlæggelse af betalingen og disponere derefter. Synspunktet har selvsagt betydning, men kan også tilgodeses under en retstilstand, der er mildere over for debitorerne end den hidtidige praksis før Tinglysningens lovens § 42 a.

tab. Debitor skal betale renter, selvom forsinkelsen ikke iøvrigt efter grundsætningen i Gældsbrevslovens § 7, stk. 3, og Købelovens §§ 24 og 30 er ansvarspådragende, jfr. UfR 1945.13 H.*) Af de citerede lovbestemmelser smh. m. Gældsbrevslovens § 62, stk. 3, fremgår, at der derudover kun kan kræves *erstatning* for tab, som renten ikke dækker, hvor ansvarsbetingelser svarende til Købelovens § 24 er opfyldt. Debitor er sædvanligvis ubetinget ansvarlig for sin betalingsevne. Hovedreglen er, at ”pengemangel” ikke disculperer.

Veksling af gangbare penge i samme valuta er ikke omfattet af Købeloven. Denne lov gælder derimod om køb af udenlandske penge, af jubilæumsmønter eller af andre pengesorter, der har en anden værdi end deres pålydende, jfr. *Ussing*: Køb s. 2. En banks eller anden sælgers pligt til at levere solgte udenlandske penge er ikke undergivet de særlige regler om pengeforpligtelser, men følger Købelovens regler om sælgers ydelse. Køber kan ikke uden videre kræve renter, såfremt banken ikke leverer pengene i rette tid, og banken har ikke pligt til at sende pengene til køberen. I Valutabekendtgørelsen nr. 118 af 12. marts 1973 findes en række bestemmelser om handel med fremmed valuta. Se iøvrigt om forpligtelser i fremmed mønt nedenfor under VI, C.

VI. Valgmulighed ved opfyldelsen. Genusydelser, alternative ydelser og forpligtelser i fremmed mønt

A. Entydighed og valgmulighed. *Species-* og *genusydelser*

I nogle skyldforhold er ydelsen *entydigt bestemt*. Dette er f.eks. tilfældet ved salg af en bestemt ting, ved leje af en ting i en vis tid og ved tilsagn fra en person om kaution for en bestemt fordring. I andre tilfælde er kravene til ydelsen ikke af individuel, men af generel karakter, således at forpligtelsen kan opfyldes ved præstation af enhver ydelse, der opfylder disse generelle krav. Salg af varer af en bestemt art eller leje af en 4-dørs

*) I Sø- og Handelsrettens dom i UfR 1945.13, som blev stadfæstet af Højesteret i henhold til dens grunde, siges s. 22, at skyldnerens påstand om rentefrihed på grund af betalingsumulighed under krigen måtte forkastes ”allerede fordi sagsøgte ikke har udsondret de sagsøger tilkommende beløb fra sine øvrige midler. Sagsøgte har haft fordelene ved at kunne udnytte det ikke betalte salgsbeløb for de til København ankomne varepartier i sin virksomhed, og sagsøgeren har båret eventuel økonomisk risiko ved, at beløbet ikke har været udsondret fra sagsøgtens øvrige midler: . . .”, se også UfR 1950.236 og *Ussing*: Almindelig Del s. 73 og s. 123, *Ussing* – *Dybdal* § 7 note 19 og § 62 note 14 samt *Rodhe* s. 573 f med note 8. Afvigende *Lyngsø* i J 1971.286 under henvisning til den af *Ussing* i 3. udgave indføjede UfR 1944.786 H. Her fandtes debitor imidlertid at have gjort et lovligt betalingstilbud, som kreditor ikke havde ønsket at modtage.

bil med plads til 6 personer kan opfyldes ved levering af enhver vare eller bil, der opfylder de krav til mængde, kvalitet, tid etc., som aftalen stiller. Pligt til at tegne forsikring, f.eks. efter Købelovens § 64, stk. 2, af en vare solgt cif eller efter Almindelige Betingelser, 1972, § 21, stk. 3, af en bygning under opførelse, kan opfyldes ved afdækning af risikoen i ethvert forsikringsselskab.

Spørgsmålet, om og i hvilket omfang en aftale åbner mulighed for valgfrihed ved opfyldelsen, må afgøres ved fortolkning og supplerende (udfyldning) med almindelige retsregler. Hovedreglen er, at *valgretten tilkommer debitor*, medmindre det fremgår af omstændighederne, at valgretten (spillerummet) er indrømmet i kreditors interesse, jfr. Købelovens §§ 13 og 66 om tilfælde, hvor der efter aftalen er et spillerum for fastsættelsen af leveringstid og af mængden.*)

Er kravene til erlæggelse af ting eller rettigheder i aftalen angivet således, at rigtig opfyldelse kun kan ske med en bestemt ting eller rettighed, kaldes ydelsen en individuelt bestemt ydelse eller en *species-ydelse*. Kan opfyldelse derimod ske med enhver ydelse, der opfylder visse generelle krav, f.eks. fyringsolie af en bestemt kvalitet eller obligationer med en bestemt rentesats og i en bestemt serie, kaldes ydelsen artsbestemt eller en *genusydelse*. Sondringen mellem species- og genus-ydelser spiller en betydelig rolle både for opstillingen og udformningen af reglerne om ikke-opfyldelse. Også den reelle forskel mellem parternes retsstilling i species- og genusforhold er efter omstændighederne betydelig. Særegenheder ved species- og genusforpligtelser er derfor underkastet en nærmere undersøgelse nedenfor i kapitel 5.

B. Alternative ydelser

Hvor friheden til valg af ydelse består i en ret til at vælge mellem flere forskellige individuelt bestemte ting eller mellem flere arter af ting, kaldes ydelsen alternativt bestemt, f.eks. køb af én af de påviste resterende sommerhusgrunde i en udstykning med ret for køberen til senest en angiven dag at udvælge en af de (på dette tidspunkt) usolgte grunde.**)

Rammes ét, men ikke alle alternativer af en frigørende opfyldeshindring, indskrænkes naturligvis valgretten for kreditor – om den tilkommer ham – men hindringen bringer i almindelighed ikke

*) Jfr. *Ussing*: Almindelig Del s. 24 f, *Arnholm* III s. 13 f og *Rodhe* s. 44 f. – Se også BGB § 262 om "Wahlschuld".

**) Eksemplet illustrerer, at skillelinien mellem en alternativt bestemt ydelse og en halvgenerisk ydelse kan være flydende. Afgørende er formentlig, om alle muligheder er særskilt udpeget og fikseret, eller om mulighederne er angivet ved en almindelig beskrivelse. Se om retsstillingen, hvor køberen har fået en ting på hånden, *Hasle-Nebelong* s. 324.

debitors forpligtelse til ophør.*) Vil kreditor forlange naturalopfyldelse af en alternativ forpligtelse, og er valget debitors, må han stille debitor overfor det alternative krav (påstand) efter eget valg at levere én af de alternative ydelser.

C. Forpligtelser i fremmed mønt

Pengefordringer skal betales i betalingsstedets mønt, medmindre det fremgår af aftalen eller af omstændighederne iøvrigt, at betalingen skal ske i en anden, d.v.s. i en fremmed mønt, jfr. bl.a. UfR 1917.587. **)

Selvom betalingsforpligtelsen i en indgået aftale er fastsat i fremmed mønt, er debitor dog i almindelighed berettiget til at betale med betalingsstedets mønt. Dette er fastslået i Gældsbrevslovens § 7 om gældsbreve, der lyder på beløb i en mønt, der ikke er gangbar på det sted, hvor betaling sker. Sådanne gældsbreve kan efter § 7, medmindre andet er aftalt, f.eks. ved vedtagelse af effektiv betaling i fremmed mønt, indfries enten i den mønt, hvorpå gældsbrevet lyder, eller i stedets mønt efter værdien på betalingsdagen. Samme regel gælder uden for Gældsbrevslovens område. Også forpligtelser i fremmed mønt, der ikke er fastslået i et gælds brev, kan således betales i betalingsstedets mønt, jfr. om vekslere og checks Veksellovens § 41 og Checklovens § 36.

Retsstillingen ved forpligtelser i fremmed mønt er anderledes end ved alternative forpligtelser. Kreditor kan og kan kun få debitor dømt til at opfylde en fordring betalbar i Danmark i den aftalte fremmede møntsort; men debitor kan også efter at dom er afsagt frigøre sig ved betaling i danske penge. ***) Rammes erlæggelsen af den aftalte ydelse af en frigørende opfyldelseshindring, ophører enhver forpligtelse for debitor. ****)

Virkningen af, at betaling i fremmed mønt hindres af valutarestriktioner, afhænger af omstændighederne. Betaling i fremmed mønt må undertiden anses som bortfaldet, dersom en efter valutabekendtgørelsen nr. 118 af 12. marts 1973 nødvendig tilladelse fra Nationalbanken ikke opnås. I andre tilfælde suspenderes forpligtelsen og i atter andre situationer kan kravet kræves opfyldt i dansk mønt.

*) Sml. herved den under V nævnte UfR 1944.786 H om dobbeltmøntede obligationer.

**) Denne the local-payment rule er gældende i de fleste lande, jfr. *Nussbaum: Money in the Law*, 2nd ed., 1950, s. 368 ff.

***) Undertiden tales i sådanne og andre tilfælde, hvor der f.eks. i kraft af særlige aftaler tilkommer skyldneren en tilsvarende ret til indfrielse af sin forpligtelse med en anden ydelse end den aftalte (indløsningsret), om *facultas alternativa*, jfr. *Ussing: Almindelig Del* s. 25 f.

*****) Ligeså for tysk ret *Larenz: Allgemeiner Teil* s. 126 f.

Kapitel 4

PRÆSTATIONEN AF YDELSEN

I. Levering, betaling og andre præstationsakter

Debitors forpligtelse består i at skulle præstere en ydelse. Beskrivelsen af forpligtelsens indhold eller af, hvad debitor skal foretage for at bringe sin forpligtelse til ophør ved opfyldelsen, falder naturligt i to dele: en beskrivelse af selve ydelsen og en beskrivelse af den præstationshandling, f.eks. den erlæggelse eller betaling, der er nødvendig, for at kreditor kan nyttiggøre sig ydelsen. En sælger skal levere salgsgenstanden, d.v.s. foretage sådanne handlinger, som er fornødne for at køberen kan få salgsgenstanden i rette tid og på rette sted. En køber og andre pengeskyldnere skal betale pengene til kreditor i rette tid og på rette sted. En arbejdstager skal præstere sin ydelse ved at stille sin arbejdskraft til rådighed for arbejdsgiveren i den aftalte tid og på det aftalte arbejdssted. En entreprenør skal aflevere det fremstillede arbejdsresultat til værksherren. Præstationsforpligtelsen er ofte betinget enten af præstation af en modydelse (vederlag) eller af andre særligt aftalte eller almindeligt gældende betingelser. En selvskyldnerkautionist skal således opfylde hovedmandens forpligtelse overfor kreditor, såfremt forpligtelsen misligholdes af hovedmanden.

Hvordan en ydelse skal præsteres afhænger selvsagt af ydelsens karakter. I kapitel 3, I, A, er omtalt, at opfyldeshandlinger kan være momentane eller strække sig over et tidsrum. Det aftales ofte, at opfyldelsen først skal ske en vis tid efter kontraheringen, og i mange skyldforhold må debitor nødvendigvis for at kunne præstere ydelsen som aftalt forberede leveringen gennem nogen tid. Undertiden kan det med sikkerhed eller dog betydelig sandsynlighed forudses, at fordringen ikke vil blive behørigt opfyldt. Undlader debitor i tide at sætte nødvendige forberedelser i gang, indtræder der begivenheder, som vil gøre det umuligt for debitor at opfylde aftalen, eller nægter debitor at ville levere, når forfaldstiden kommer, er det givet eller sandsynligt, at der vil indtræde misligholdelse. Hovedreglen er, at den sikre udsigt til, at misligholdelse vil indtræde, *anteciperet misligholdelse*, har samme retsvirkninger som aktuel misligholdelse. Også opfyldelsesvægning har mislig-

holdelsesvirkninger, selvom den mulighed består, at debitor kommer på bedre tanker. Da retsvirkningerne er de samme, har afgrænsningen mellem aktuel og anteciperet misligholdelse i almindelighed ingen retlig betydning.

I skyldforhold, hvor præstation af ydelsen ikke som levering af en solgt genstand eller betaling af penge er en momentan akt, men en virksomhed af en vis varighed, anses undladelse af at begynde opfyldelsen af aftalen ofte som en *aktuel* misligholdelse. Sølovens § 126 nævner således som eksempel på forsinkelse, at skibet kommer for sent til lastehavnen. Den sene ankomst kan også have andre gener end den, at det nu er vanskeligt eller umuligt at nå at bringe godset frem til modtageren i rette tid. Befragteren kan have en afgørende interesse i at få godset om bord i skibet og derved f.eks. undgå udgifter til oplagring. I handelsforhold vil en forsinkelse af transporten efter omstændighederne medføre, at leveringsforpligtelsen over for køberen ikke kan opfyldes rettidigt, jfr. Købelovens § 10. I distancehandlen påhviler det iøvrigt i almindelighed sælgeren at skaffe transportlejlighed, jfr. UFR 1946.1211 H og *Ussing*: Køb s. 31 f.

Købeloven kalder sælgerens opfyldelse af sin præstationspligt for *levering* af salgsgenstanden, jfr. Købelovens §§ 9 – 11 samt *Ussing*: Køb s. 22 f og 27 ff. Opfyldelsen af en pengeforpligtelse kaldes både i almindelig sprogbrug og i lovgivningen for *betaling*, jfr. således Købelovens § 28 og Gældsbrevslovens § 3, stk. 1.

II. Leveringens retlige betydning. Risikoovergang

A. Køb og bytte

1. Begrebet risiko i Købeloven

Et vigtigt punkt i den retlige regulering af overdragelser af ting til eje mod vederlag er, på hvilket stadium af aftalens opfyldelse tingens hændelige undergang eller forringelse ophører med at være overdragerens og bliver erhververens risiko. Ved overgangen af risikoen fra overdrager til erhverver indtræder der adskillige væsentlige ændringer i parternes retsstilling. Dette gælder således om retten til modydelsen (*vederlagsrisikoen*) og om pligten til at præstere den egne ydelse (*ydelsesrisikoen*), jfr. Købelovens §§ 17 og 21. Endvidere er salgsgenstandens tilstand på tidspunktet for risikoovergangen afgørende for, om genstanden er mangelfri eller mangelfuld, jfr. Købelovens § 44, og for størrelsen af købesummen, hvor denne beregnes efter den leverede mængde, jfr. lovens § 7.*)

*) Sml. om begrebet risiko *Rodhe* s. 363 ff.

Ved overgangen af risikoen til køberen ophører sælgeren med at bære vederlagsrisikoen. Mens sælgeren bærer risikoen, har køberen adgang til at udøve sine gensidighedsbeføjelser (forudsætningsbeføjelser). Køberen kan derved helt eller delvis frigøre sig for sin forpligtelse til at betale købesummen i tilfælde af salgsgenstandens undergang eller forringelse.*) Efter at risikoen er gået over på køberen, er sælgerens krav på købesummen ikke længere betinget af præstation af salgsgenstanden. Købelovens § 17, stk. 2, viser klart, at bærer køberen faren (= risikoen), skal han betale købesummen, selv om salgsgenstanden hændeligt er gået til grunde eller forringet, og køberen således aldrig får genstanden – eller dog genstanden i mangelfri tilstand – i sin besiddelse. Leveres salgsgenstanden ikke i rette tid, således at der foreligger forsinkelse, kan køberen vælge mellem at fastholde købet eller at hæve og derved frigøre sig for pligten til at betale købesummen, jfr. § 21. Af bestemmelsen kan ses, at der også foreligger ”forsinkelse”, hvor tingen er gået til grunde, mens sælgeren bærer risikoen. Naturalopfyldelse kan ikke gennemføres, hvor opfyldelsen som følge heraf er umulig, men iøvrigt omfatter Købelovens regler om forsinkelse også tilfælde, hvor opfyldelse er umulig, og ”forsinkelsen” således bliver evig.

Salgsgenstandens hændelige undergang eller forringelse *efter* risikoens overgang berører ikke sælgerens retsstilling. Hans krav på vederlag består som allerede nævnt uanfægtet. Overgangen af risikoen indebærer desuden, at sælgeren, medmindre han særligt har forpligtet sig til at ombytte eller vedligeholde salgsgenstanden, ikke har pligt til at foretage yderligere opfyldeshandlinger såsom omlevering eller afhjælpning.**). Køberens risiko omfatter således i almindelighed både vederlagsrisikoen og ydelsesrisikoen. Vederlagsrisikoen og ydelsesrisikoen følges ofte, men ikke altid ad.

Sælgerens retsstilling påvirkes derimod af salgsgenstandens hændelige undergang eller forringelse *før* risikoens overgang. Et *specieskøb* angår en eller flere bestemte genstande. I sådanne køb bortfalder sælgerens forpligtelse til at opfylde in natura, og sælgeren er i almindelighed ansvarsfri, såfremt de solgte genstande hændeligt går til grunde, jfr. Købelovens § 23. Sælgeren har ikke krav på betaling af købesummen, jfr.

*) Gensidighedsbeføjelserne består i at holde sin egen ydelse tilbage, at kræve forholdsmæssigt afslag og at hæve aftalen. Jfr. iøvrigt om spørgsmålet *Ussing: Køb* s. 53 ff, og *Kristen Andersen: Kjøpsrett*, 2. oplag, s. 100 ff, *Hellner* s. 69 ff og *Rodhe* s. 363 ff.

**) Eventuelle biforpligtelser er derimod ikke altid ophørt med leveringen. Eksempler herpå er konkurrenceforpligtelsen for sælgeren af en forretning med good will og en sælgers eventuelle pligt til at yde køberen service og vejledning, jfr. UFR 1952.932.

§ 17. Sælgeren bærer således vederlagsrisikoen, men ikke ydelsesrisikoen. Et *genuskøb* angår ikke bestemte genstande. Ved genuskøb påvirkes sælgerens forpligtelse derfor i almindelighed ikke af, at han kan påvise, at varer som de solgte er gået til grunde efter aftalens indgåelse. Sælgerens leveringsforpligtelse vedbliver at bestå, selvom han har mistet varer som de solgte ved brand eller indbrud i sit lager. Genussælgerens leveringsforpligtelse ophører dog, såfremt han som tilfældet er ved fordringshaver-mora, har ret til og har udnyttet retten til at udskille bestemte genstande som bestemt for køberen, således at risikoen for disse genstande bæres af køberen, jfr. Købelovens § 37. Sælgeren har i disse tilfælde krav på købesummen, uanset at varerne nu ikke vil blive leveret. Både i species- og i genuskøb kan omstændigheder, der vanskeliggør opfyldelsen af aftalen, undertiden bevirke, at sælgerens forpligtelse helt ophører eller reduceres til en erstatningsforpligtelse. De nærmere regler derom er omtalt i 1. hæfte i kapitel 2.

Købelovens regler om risikoovergang gælder både om hændelig undergang og om hændelig forringelse af salgsgenstanden, jfr. Købelovens § 17 og motiverne s. 40. I overensstemmelse hermed træffes afgørelsen af, om en salgsgenstand lider af en mangel efter Købelovens § 44 på grundlag af genstandens tilstand på det tidspunkt, da faren gik over på køberen, medmindre manglen er hidført ved sælgerens forsømmelse, jfr. *Ussing: Køb* s. 57 og *Hellner: Köprätt*, 3. udgaven, s. 139 f. Risikoreglerne finder analog anvendelse på andre hændelige begivenheder end tingens undergang og beskadigelse, såsom tyveri, beslaglæggelse og lignende.*)

Ved andre aftaler end almindeligt køb, såsom bestillingskøb og entreprise er risikoproblemerne mere komplicerede. Nedenfor i kapitel 5, II, C, 2, findes en nærmere undersøgelse af, om sådanne realdebitorer – uden ekstra vederlag – skal præstere en ny ydelse, og om de har krav på vederlag for præstation af ydelser, der ikke kommer kreditor til gode. Spørgsmål af denne art opstår f.eks., hvor en halvfærdig båd brænder på beddingen, eller hvor en repareret bil stjæles fra værkstedet.

Købelovens regler om risikoens overgang betragtes af *Ussing* som en gennemførelse på et enkelt – vigtigt – område af almenretlige grundsætninger om svigtende

*) Sml. om konfiskation UfR 1969.303H hvor imidlertid aftalen fandtes at være ugyldig. – Mod at anvende reglerne på en beslaglæggelse hos sælgeren af salgsgenstanden, der er begrundet i køberens forhold, *Illum* i UfR 1949B.161 ff. Visse begrænsninger af risikoreglen ville være i harmoni med den almindelige tendens til at lade en skyldner bære risikoen og ansvaret for skader, der skyldes særegne forhold hos ham. Ansvar for individuelle opfyldeshindringer er omtalt af *Ussing: Almindelig del* s. 123 og 135 f samt af *Gomard: Erstatningsregler* s. 210 ff.

forudsætninger, jfr. bl.a. *Ussing*: Køb s. 53. Ved salgsgenstandens undergang svigter en bestemmende og kendelig forudsætning for køberen. Dette gælder enhver eller dog enhver normal eller typisk køber. Denne forudsætning er derfor en typeforudsætning. Forudsætningen er imidlertid kun relevant, såfremt undergangen sker før risikoens overgang. Køberen kan ikke, efter at leveringen er sket, nyde godt af tingen på sælgerens risiko. Kun en relevant forudsætnings svigten giver kreditor gensidighedsbeføjelser. Købelovens regler kan vel omskrives til forudsætningslærens terminologi, men til løsning af tvivlsspørgsmål yder forudsætningslæren ikke noget bidrag. Læren bygger på den tanke, at en forudsætning om, at ydelsen ikke går til grunde (før risikoovergangen), i almindelighed er afgørende (bestemmende) for køberens beslutning om at indgå aftalen. Denne antagelse holder ikke stik, såfremt hensyn tages til, at også lovens regler må antages at indgå i hvert fald i den informerede købers overvejelser. En pladskøber har måske tænkt på, at risikoen for, at sælgerens bud beskadiger varen, ikke er ganske ringe, men han har dog afsluttet aftalen, fordi han ved, at han ikke behøver betale købesummen, hvis det går galt, jfr. Købelovens § 11. Det ræsonnement, forudsætningslæren vil anstille, måtte vel gå ud på, at købere, såfremt § 11 ikke fandtes, i almindelighed kun kunne antages at ville købe, såfremt de regnede med ikke at skulle bære risikoen for varen før overgivelsen. Vel bl.a. fordi vi er vant til § 11's regel, lyder denne antagelse måske umiddelbart rimelig nok, men i virkeligheden beror en købers villighed til at indgå på visse vilkår i høj grad på tradition, på konkurrencesituationen og konjunkturerne i branchen (købers eller sælgers marked) og på hans forhandlingsposition. Forudsætningslæren vil bygge reglerne på en købers formodede beslutninger i et vacuum, en situation hvor i hvert fald en del af den faktisk aktive motivation tænkes borte. Sådanne formodninger er ganske usikre, og ville selv bortset fra usikkerheden ikke kunne danne grundlag for retsreglerne. Retsstillingen er fastlagt i lovens regler. Disse regler kan fraviges også ved stiltiende aftale, men køberens forestillinger og hans større eller mindre skuffelse eller lettelse i tilfælde af varens undergang er ikke i sig selv tilstrækkeligt grundlag for at anse reglerne for fraveget, sml. herved UFR 1956.73 H refereret nedenfor under 2.*)

De almindelige regler om hændelig undergang og forringelse må antages at søge risikoen placeret hos den, der har bedst mulighed for at vurdere risikoens art og størrelse og derfor bedst kan tage stilling til, hvilke foranstaltninger der bør træffes til beskyttelse af tingen, til i hvilket omfang der bør tegnes forsikring af tingen, og til, om han overhovedet og i bekræftende fald for hvilken pris vil indgå aftalen. Risikoen bør så vidt muligt gøres til en kalkulerbar størrelse. Købeloven og dens motiver s. 38 kan forstås på denne måde.

2. Tidspunktet (stadiet) for risikoens overgang

Hovedreglen, der findes i Købelovens § 17, stk. 1, er, at risikoovergangen sker ved leveringen. Når sælgeren har foretaget levering af rigtig ydelse, er hans hovedforpligtelse ophørt. Ved *pladskøb* både med og uden udbringelsespligt sker leveringen ved salgsgenstandens overgivelse til køberen, jfr. Købelovens §§ 9 og 11. Ved almindelige *distancekøb* sker derimod leveringen ved overgivelse af salgsgenstanden til en selvstændig

*) Se om kritik af forudsætningslæren iøvrigt navnlig *Illum* i UFR 1946B.122 ff og 1971B.221 f.

fragtfører, der skal transportere tingen bort fra sælgerens plads*), eller – hvor transporten fra pladsen sker med skib – ved indsvingningen over skibssiden, jfr. Købelovens § 10. Distancekøb er således efter Købelovens hovedregel afsendelseskøb.

Købelovens regler om risikoovergang er ligesom lovens øvrige regler deklaratoriske og kan fraviges både ved udtrykkelig og stiltiende aftale, jfr. lovens § 1. Fravigelse af reglerne kan bl.a. ske ved indføjelse i aftalen af særlige klausuler om leveringsbetingelserne. Klausulerne fragtfrit og cif, jfr. Købelovens §§ 63 og 64, afviger ikke fra den almindelige regel i Købelovens § 10 om tidspunktet for leveringen. Derimod indebærer klausulen fob efter fortolkningsreglen i § 62, at risikoen går over ved indsvingningen over skibssiden på fob-stedet, selvom lastehavnen ikke er på sælgerens plads,**) og klausulerne franco ("frit" eller "leveret") afviger helt fra reglen i § 10, idet de lægger hele transportrisikoen på sælgeren. Er en vare solgt franco på et anført sted, anses leveringen først som sket, når varen er kommet frem til dette sted, jfr. Købelovens § 65 og *Hasle-Nebelong* s. 352 f.

UfR 1956.73 H angår køb af en brugt trykkerimaskine for 9.500 kr. Prisen for maskinen var efter aftalen som den stod i trykkeriet. "Demonterings- og leveringsomkostninger" skulle afholdes af køber. Maskinen blev afhentet hos sælger af en af køber antaget speditør med lastvogn. Sælgers folk hjalp til med læsningen på lastvogn. På Københavns Hovedbanegård blev maskinen bragt op i speditørens godsvogn og kørt til Århus. Ved aflæsningen i Århus konstateredes brud på maskinen. Det fandtes ikke bevist, at maskinen havde været beskadiget, før den blev læsset på speditørens lastvogn i København. Risikoen fandtes at være gået over på køber ved maskinens læsning på speditørens lastvogn. Da maskinen på dette tidspunkt ikke havde noget brud, var bruddet ikke en mangel, og køber måtte betale fuld pris for maskinen.

Dommen henviser i begrundelsen for sit resultat til bestemmelserne i aftalen om prisfastsættelsen, jfr. herved *Gomard*: Erstatningsregler s. 300 f, og til at transporten varetoges af den af køber antagne speditør. Aftalen antoges således at indeholde en særlig vedtagelse om leveringsstedet. – Dommen tager ikke stilling til, om speditøren under de foreliggende omstændigheder – i modsætning til, hvad gælder om den, der alene optræder som speditør, jfr. herved § 18 i Nordisk

*) Levering er ikke sket ved, at sælgerens egne folk (f.eks. en kørselsafdeling) overtager varen og påbegynder transporten eller ved overgivelse af varen til en selvstændig fragtfører til udførelse af en lokal transport, f.eks. til jernbane eller lufthavn beliggende på sælgerens plads, jfr. *Ussing*: Køb s. 29–31. I *UfR 1973.388* ansås levering sket straks ved indleveringen af varen til en vognmandssammenslutning (Københavns Fragtmandshal) og ikke først ved den pågældende vognmands modtagelse af varen, fordi sammenslutningen fandtes at have modtaget varen på vedkommende vognmands vegne.

**) Efter Incoterms 1953, internationale regler om fortolkning af handelsudtryk udgivet af International Chamber of Commerce, forstås cifklausulen på samme måde.

Speditør Forbunds almindelige bestemmelser (revideret i 1959)*) – måtte siges selv at have påtaget sig som fragtfører at udføre transporten også ud over sælgerens plads. Antages speditøren at være fragtfører, stemmer dommens resultat overens med den almindelige regel i § 10. Optræder speditøren kun som formidler af transporten, ikke tillige som fragtfører, sker risikoovergangen, hvor ikke andet er aftalt, først ved speditørens overgivelse af godset til en fragtfører, der har påtaget sig forsendelsen fra sælgerens plads, jfr. UfR 1955.802 H og *Ussing*: Enkelte Kontrakter s. 395 f. **)

Købeloven indeholder to bestemmelser, § 17, stk. 2, om afhentningskøb og § 37 om fordringshavermora, der gør undtagelse fra hovedreglen i § 17, stk. 1. Begge bestemmelser foreskriver, at risikoen i de tilfælde, de omfatter, overgår til køberen allerede før leveringen. *Købelovens* § 17, stk. 2, angår kun specieskøb, som – i overensstemmelse med den almindelige regel i *Købelovens* § 9 – er afhentningskøb. Risikoen går her over på det tidligste tidspunkt, hvor afhentningen kunne ske, være sig straks fra aftalens indgåelse eller fra et særligt fastsat senere tidspunkt, forudsat at genstanden holdes rede. Køberen kan bestemme sig for at udsætte afhentningen, men sælgerens risiko øges ikke herved, jfr. UfR 1955.305 V samt *Lassen* i Speciel Del I, s. 110 med note 59 og *Gomard*: Erstatningsregler s. 131 og 301 f.

Bestemmelsen i *Købelovens* § 37 handler om risikoens overgang i tilfælde af fordringshavermora. En udsættelse af leveringen, der skyldes fordringshavermora, bør ikke påføre sælgeren en risiko, som han ikke har regnet med at måtte bære og måske ellers ville have forsikret sig imod. Derfor bestemmes i § 37, at risikoen ved indtræden af fordringshavermora går over til køber. § 37 omfatter både species- og genuskøb; men en nødvendig forudsætning for risikoovergang ved genuskøb er, at bestemte genstande er udskilt for køberen. Sælgeren bør ikke kunne belaste en køber med risikoen for varer, som han ikke kan godtgøre har været tiltænkt køberen. ***)

Tidspunktet for risikoovergangen er, som nævnt ovenfor under 1, efter *Købelovens* § 44 afgørende for, om salgsgenstanden er mangelfri

*) Se også UfR 1973.243, 1972.607 H og 1955.674 H med note 1, *Stenov*: De skandinaviske speditørbetingelser, 1972, s. 108 ff, *Reiter*: Speditionsaftaler s. 23 f og 61 ff, *Selvig*: Det såkaldte husbondsansvar, 1968, s. 102 ff samt *Ussing*: Køb s. 31.

**) Kritisk heroverfor er *Stenov* s. 172 ff.

***) Sælger bør på egen hånd kunne foretage en udskillelse med risikooverførende virkning. Udskillelsen må være bevissikker, men i relation til § 37 kan ikke altid kræves, at udskillelsen er bindende for sælgeren, jfr. *Almén* s. 488 f og *Ussing*: Almindelig del s. 198. Et sådant krav må derimod vistnok stilles uden for tilfælde af fordringshavermora, jfr. nedenfor i kapitel 5, II, B om afsendelseskøb.

eller lider af mangler. Tidspunktet for risikoens overgang falder i almindelighed sammen med leveringstidspunktet. Hvor risikoen efter undtagelsesbestemmelserne i §§ 17, stk. 2, og 37 går over på køberen, før den faktiske levering, er det tidspunktet for risikoens overgang som er afgørende både for salgsgenstandens kontraktmæssighed og for prisberegningen, hvor købesummen beregnes efter tal, mål eller vægt, jfr. §§ 44 og 7. Køberen kan hverken lægge sælgeren hændelig undergang eller almindeligt svind og andre normale følger af tidens gang til last, for så vidt angår tiden efter afhentningstidspunktet eller efter indtræden af fordringshavermora, medmindre sælgeren har tilsidesat sin omsorgspligt efter §§ 33 og 35. Sådan ødelæggelse eller forringelse af varerne er ikke en misligholdelse, som giver køberen mangelsbeføjelser efter Købelovens §§ 42 og 43. Skader, som rammer det købte efter risikoovergangen går dog ikke altid på køberens kappe. Dette fremgår af undtagelsesbestemmelsen i § 44 og af § 58.

Forringelser af salgsgenstanden, der er sket efter risikoovergangen, betragtes som mangler, såfremt forringelserne skyldes sælgerens forsømmelighed i forbindelse med opfyldelsen af kontrakten, f.eks. utilstrækkelig emballering, uforsvarlig opbevaring eller forsendelsesmåde, jfr. § 44.*) Køberens erstatningskrav i sådanne tilfælde bedømmes altså efter kontraktsreglerne, og køberen kan også udøve gensidighedsbeføjelserne. Sælgeren hæfter ikke blot efter deliktsregler som for anden skade forvoldt ved culpøs adfærd.

En anden begrænsning af køberens risiko fremgår af Købelovens § 58. En køber kan, efter at han har modtaget salgsgenstanden, i almindelighed kun hæve købet, såfremt "han tilbageleverer det modtagne i væsentlig samme stand og mængde, hvori det var ved leveringen", jfr. § 57. Køberen kan dog hæve uden at give genstanden tilbage, hvis genstanden er gået til grunde eller er forandret, og dette skyldes en hændelig begivenhed eller genstandens egen beskaffenhed. Ved ophævelse på grund af mangler gælder de samme regler om undergang eller forandring, som skyldes foranstaltninger, der er truffet inden manglen blev eller burde være opdaget, jfr. nærmere § 58 og UfR 1973.259. Reglen i § 58 går ikke – som § 44's regel om skader opstået ved sælgerens culpøse forhold efter risikoovergangen – ud på, at de opståede skader behandles som mangler. Er sælgeren ikke skyld i den skade, der har ramt tingen efter risikoovergangen, kan køberen ikke gøre misligholdelsesbeføjelser gældende vedrørende denne skade. Køberen kan derimod udøve disse beføjelser vedrørende beskadigelser, der allerede var indtrådt på dette

*) Jfr. bl.a. UfR 1960.1073, *Gomard*: Erstatningsregler s. 131 ff og – særligt om ansvar for casus mixtus – *Rodhe* s. 464 med note 10.

tidspunkt, og også vedrørende anden misligholdelse, f.eks. forsinkelse. Udøvelsen af en beføjelse til at hæve, som køberen havde i modtagelsesøjeblikket er altså ikke udelukket, selvom sælgeren ikke kan få tingen tilbage, fordi denne senere er gået hændeligt til grunde hos køberen. Ophævelse er derimod udelukket, hvis køberen, efter at en mangel er eller burde have været opdaget, har gjort tilbagelevering umulig ved f.eks. at forbruge tingen.*)

Ved køb af *fast ejendom* træffes der i almindelighed i slutsedlen og skødet bestemmelse om, fra hvilket tidspunkt "ejendommen henligger for købers regning og risiko". Indeholder aftalen ingen sådan bestemmelse, antages risikoen at gå over på køberen ved tidspunktet for de foranstaltninger til handelens opfyldelse, der nærmest svarer til leveringen ved salg af løsøre. Købelovens § 17 kan således siges at finde analog anvendelse. Risikoen går herefter over ved køberens "overtagelse" af ejendommen, d.v.s. ved hans erhvervelse af adgang til at bruge (besidde) ejendommen. Er heller ikke en tid herfor aftalt, og tager køberen ikke ejendommen i brug i forbindelse med købet, er det tidspunkt, hvor sælger stiller ejendommen til køberens disposition, afgørende. Sælges f.eks. et sommerhus om vinteren, går risikoen over på køberen ved overgivelsen af nøgler eller lignende.**)

Den, der bærer risikoen for en vare under transport, må tage stilling til, om han vil bære risikoen selv eller afdække risikoen ved forsikring, en søforsikring eller anden transportforsikring.***) ligesom en ejer må træffe bestemmelse om, mod hvilke risici han vil tegne forsikring af de ting, han har på sin bopæl eller på et andet "forsikringssted", sml. herved Forsikringsaftalelovens § 83. Ved fastsættelsen af varens pris i en købsaftale tages der ofte hensyn til, hvem af parterne der skal betale fragt

*) Jfr. herved *Ussing*: Køb s. 162 f. — Skader på tingen, som er en følge af en særlig risiko ved normal brug, bør formentlig afskære køberen fra at hæve. I Tyskland har retspraksis ganske vist antaget, at køberen af en bil, der viser sig at være mangelfuld, kan hæve købet, efter at bilen er blevet beskadiget ved et trafikuheld, jfr. bl.a. BGB § 350 som svarer til Købelovens § 58. Resultatet kritiseres imidlertid af v. *Caemmerer* i *Festschrift für Larenz*, 1973, s. 621 ff. Køberen bør ikke kunne frigøre sig for den normale trafikrisiko, som han også med en perfekt bil havde været udsat for, og som han må afgøre, om og hvordan han vil forsikre sig imod. Anderledes hvor uheldet skyldes mangler ved bilen, f.eks. en defekt bremse. Se også *Anna Christensen*: Studier i köprätt s. 254 ff og UCC 2—608 (refereret bl.a. af v. *Caemmerer* s. 630).

**) Sml. herved SHT 1917.254 om salg af en husbåd. Se iøvrigt *A. Vinding Kruse*: Misligholdelse s. 8 ff. — Ordet "overtagelse" i pantebrevsformular A pkt. 8 har formentlig samme betydning som angivet her. Beretning om pantebrevsformularer for fast ejendom s. 46 synes dog at ville lade spørgsmålet stå åbent.

***) Den danske varepolice er aftrykt i *Tybjerg*: Dansk Søforsikringskonvention s. 265 ff.

og forsikring eller selv bære risikoen.*) Undertiden aftales, at den part, der ikke bærer risikoen, skal tegne forsikring til dækning af medkontra-hentens risiko. En sådan aftale anses indeholdt i klausulen cif, jfr. Købelovens § 64, stk. 2.

Hvor ingen aftale er truffet om, at en part skal tegne forsikring til dækning af en risiko, der bæres af en anden part, har han i almindelighed ikke pligt hertil. Han kan ej heller kræve præmien godtgjort af den anden part, hvis han dog tegner en forsikring til fordel for ham. Afvigelse fra denne almindelige regel om, at den, der bærer risikoen, selv må afgøre, om han vil tegne forsikring og i givet fald på hvilke vilkår, kræver enten et holdpunkt i aftalen eller anden særlig hjemmel eventuelt i en kutyme for en enkelt branche, sml. Købelovens § 1.

UfR 1956.73 H. I den ovenfor s. 93 nævnte sag om trykkerimaskinen havde sælger ikke tegnet transportforsikring for køber. Grosserer-Societetets Komité udtalte til brug for sagen, at det er kutyme, at sælger ved almindeligt forsendelses-køb vedrørende trykkerimaskiner for købers regning tegner transportforsikring for den del af forsendelsen, som køber bærer risikoen for. Retten fandt imidlertid, at sælger i hvert fald ikke, hvor maskinen som her blev afhentet hos sælger af købers speditør havde været forpligtet til uden anmodning fra køber at tegne forsikring. Dette standpunkt synes velbegrunder. Køberen kunne jo blot have bedt speditøren tegne den forsikring, han måtte ønske, eller overladt spørgsmålet til speditørens afgørelse. Dommen tyder på, at der kun består en kutymemæssig forsikringspligt, hvor køberen vanskeligt selv kan varetage sin interesse, og tegning af forsikring efter opfattelsen i branchen med sikkerhed kan siges at være en pligt for sælgeren, jfr. også *UfR 1947.403 V* og *1973.147 H* samt *Hasle-Nebelong* s. 52 og 86.

B. Kontrakter om opbevaring, brug, bearbejdning og transport

Aftaler om opbevaring, brug, bearbejdning og transport er i almindelighed gensidigt bebyrdende. Den, der har fået tingen overgivet til brug, skal som oftest betale for brugen, og den, der skal gøre noget ved tingen, har i almindelighed krav på et vederlag for sin indsats. Disse aftaler adskiller sig fra køb derved, at de ydelser, der er vederlag for hinanden, og hvorpå reglerne om misligholdelse af gensidige forpligtelser kan anvendes, ikke er selve tingen, men opbevaringen, brugen, bearbejdningen eller transporten af tingen og på den anden side betalingen herfor. Reglerne om risikoen angår forholdet mellem ydelse og modydelse. Den, der har påtaget sig at reparere, bearbejde eller transportere en andens ting hæfter derimod ikke uden videre for tingens værdi, såfremt denne hændeligt går til grunde, medens han har den i sin varetægt. Reparatøren og transportøren har kun pligt til at erstatte tingen, hvor der er grundlag herfor i ansvarsreglerne.

*) Se om forsikringsværdien af transportforsikrede varer Forsikringsaftalelovens § 75, stk. 3, og Dansk Søforsikringskonvention § 178.

Risikoen for brugen af tingen bæres af udlejer, og risikoen for gennemførelsen af transporten bæres af bortfragteren. Lejeren skal ikke betale leje for den tid, hvor det lejede ikke har kunnet benyttes, jfr. Lejelovens kapitel VI*), og for gods, der ikke er i behold ved rejsens slutning, betales ikke fragt, jfr. Sølovens § 125.***) For en vedvarende ydelse som opbevaring eller brug af ting skal deponenten eller lejeren kun betale det aftalte vederlag for tiden indtil undergangen, jfr. Lejelovens § 21.

Udlejeren bærer ikke blot vederlagsrisikoen, men også ydelsesrisikoen. Udlejeren vedbliver i almindelighed med at være pligtig til at præstere naturalopfyldelse i det aftalte tidsrum. Han skal således udbedre skader eller remplacere det lejede, jfr. UfR 1969.843 H, medmindre lejeren hæver kontrakten, eller fastholdelsen af ydelsespligten ville pålægge udlejeren en urimelig byrde, jfr. nærmere UfR 1971.248 H samt ovenfor i 1. hæfte s. 42 og 60. Udlejerens pligter begrænses dog af den vedligeholdelsespligt, der påhviler lejeren, jfr. herved Lejelovens §§ 30 – 32. ***)

At depositaren, lejeren, transportøren ikke bærer en risiko for selve tingen udtrykkes undertiden ved sætningen, at ejeren af en ting selv bærer risikoen for dennes hændelige undergang, jfr. herved UfR 1973.147 H. Meningen med sætningen er, at indehaveren af en ejendomsret eller anden rådighedsret kun kan rette krav mod andre i anledning af tingens hændelige undergang eller forringelse, dersom der er særligt grundlag for et sådant krav, f.eks. at betingelserne for at kræve erstatning er opfyldt.

Bortkommer eller beskadiges tingen hos en lejer, en forvarer eller transportør, kan ejeren kræve erstatning, såfremt medkontrahenten har handlet uforsvarligt eller er erstatningspligtig efter objektive ansvarsregler, f.eks. DL 5–8–1 om lån til brug.****) Den, der besidder en andens ting ifølge en opbevarings- eller bearbejdningskontrakt, hæfter ikke uden videre for tingens værdi, såfremt tingen går hændeligt til grunde. Han har ikke en ubetinget pligt til at tilbagelevere tingen eller erstatte dens værdi, jfr. bl.a. UfR 1973.147 H om et langvarigt lejemål af en entreprenørmaskine og UfR 1955.348 Ø, der afviste at pålægge et automobilværksted et

*) Jfr. *Ussing*: Enkelte Kontrakter s. 15 f.

**) Jfr. herved *Gomard*: Erstatningsregler s. 165 ff.

***) Jfr. om svensk ret *Bertil Bengtsson*: Särskilda Avtalstyper I, 1971, s. 51 f.

****) Et renseri er kun ansvarligt for forringelser af det bearbejdede tøj, såfremt behandlingen ikke har været fagmæssigt forsvarlig, eller kunden ikke i rimeligt omfang er blevet orienteret om risikoen ved behandlingen, sml. den nok noget for vidtgående udformede begrundelse i UfR 1948.961. – Se om svensk ret *Bertil Bengtsson*: Särskilda avtalstyper I, s. 138 f.

ubetinget ansvar for en bil, der var overgivet værkstedet til reparation.*) Reparatørens eller bearbejderens krav på vederlag for en reparation eller bearbejdning er derimod afhængigt af, at den bearbejdede ting tilbageleveres. Reparatøren har f.eks. ikke krav på vederlag, såfremt den færdigreparerede bil ødelægges ved en brand eller anden hændelig ulykke på værkstedet, jfr. *VLT 1945.143*. Reparationen og betalingen for reparationen er ydelse og modydelse.

Reparatøren bærer kun risikoen for sit arbejde, hvis tingen har været overgivet til ham. Er arbejdet udført, mens tingen var hos ejeren, må denne betale for det udførte arbejde, selvom tingen går til grunde f.eks. ved brand efter at arbejdet er påbegyndt. Ejeren får for så vidt fordel af arbejdet, som hans krav på forsikring fra en eventuel tingsforsikring fastsættes efter tingens værdi med den udførte reparation eller forbedring.

Ved reparationsarbejder opstår undertiden spørgsmålet, om reparatøren har krav på vederlag for en mislykket reparation. I sådanne tilfælde eksisterer tingen stadig, og tingen kan og skal tilbageleveres; men reparationen eller bearbejdningen har ikke ført til det ønskede resultat. Om reparatøren ikke desto mindre kan forlange vederlaget betalt beror på aftalen. Reparatøren har ikke krav på vederlag, såfremt arbejdet er uforsvarligt udført. Det vil efter omstændighederne være uforsvarligt af reparatøren at undlade at give medkontrahenten den orientering om udsigten til at nå et godt resultat og om risikoen ved arbejdet, som en fagmand kan give en usagkyndig kunde, jfr. *UfR 1921.598 Ø*, *1948.961 Ø* og *1953.1124 Ø.***)* Har det udførte arbejde, uanset at det er mislykket, dog en vis værdi for kunden, må denne efter omstændighederne betale et rimeligt vederlag for arbejdet, jfr. om entreprise *UfR 1942.252 H* og *Ussing: Almindelig del s. 101 f.*

Har bearbejderen opfyldt almindelige fagmæssige krav både til udførelsen af arbejdet og til orientering af kunden, kan det udførte arbejde i almindelighed kræves betalt med det aftalte vederlag, selvom det ikke har ført til det ønskede resultat. Har f.eks. en maskinfabrik bygget eller ombygget en maskine efter køberens specifikationer, skal maskinen betales, selvom den ikke bliver vellykket, medmindre fabrikken på grund af åbenbare mangler ved den bestilte konstruktion burde have sagt fra, jfr. *UfR 1964.125 H. ***)*

*) Reparatøren etc. er ansvarlig for hændelig undergang efter reglen om casus mixtus, såfremt han opbevarer eller benytter tingen på en anden måde end aftalt, og risikoen for en skade som den indtrådte er påvirket heraf, jfr. herved bl.a. *Taxell: Avtal och rättsskydd*, 1972, s. 423 f. I *UfR 1955.348* ifaldt reparatøren ikke ansvar efter reglen om casus mixtus, da ejeren havde godkendt, at han kørte (og ikke slæbte) bilen til værkstedet.

**) Dommene er omtalt af *Brydensholt* i *UfR 1961B.185 ff.*

***) Sml. *Almindelige Betingelser*, 1972, § 5, stk. 3, og *Betænkning*, nr. 620 af 1971, s. 19. — Den indgåede aftale er afgørende for tilvirkerens forpligtelse, ikke om aftalen efter sin type er et køb eller hører til, hvad der i den nedarvede romerretlige systematik kaldes værkslejekontrakter, og hvilke karakteristika der i almindelighed antages at knytte sig til disse aftaler, sml. herved bestemmelserne i *Code Civil art. 1787 ff.*

Betingelserne for at pålægge reparatøren erstatningsansvar for tab, der skyldes en mislykket reparation, er vistnok ofte de samme som bestemmer, om han har krav på vederlag, sml. bl.a. UfR 1952.1073. Er reparatøren ansvarsfri, har han som oftest også krav på vederlag mod tilbagelevering af tingen i dens nuværende stand. Er reparatøren derimod ansvarlig for den fejlslagne reparation, har han ikke krav på vederlag, men skal erstatte tabet ved for sen tilbagelevering og eventuel værdiforringelse.

C. Bestillingskøb og entreprise

1. Vederlagsrisikoen

I bestillingskøb går risikoen ligesom i andre køb over på køberen ved leveringen (afleveringen). En tilsvarende regel gælder om entreprise, jfr. Almindelige Betingelser, 1972, § 21, stk. 1, og *Axel H. Pedersen: Entreprise* s. 86 ff. Går værket derfor til grunde før leveringen, har sælgeren (entreprenøren) ikke krav på vederlag for sit arbejde, jfr. *VLT 1945.143*, og må, hvis værket ikke fremstilles påny og afleveres, tilbagebetale hvad han allerede måtte have modtaget, jfr. *UfR 1948.1237 H*.

2. Ydelsesrisikoen

Spørgsmålet om risikoen for ydelsen, d.v.s. om entreprenøren (tilvirkeren), efter at det endnu ikke færdiggjorte værk er gået hændeligt til grunde, er fritaget for sin opfyldelsesforpligtelse eller ikke, er omtalt nedenfor i kapitel 5, II, C.

3. Forsikringspligt

Ved bestillingskøb, f.eks. ved skibsbygning, aftales undertiden, at køberen (bygherren) skal holde skibet forsikret, og om entreprise bestemmer Almindelige Betingelser 1972, § 21, stk. 3, at uagtet entreprenøren bærer risikoen efter § 21, stk. 1, er bygherren forpligtet til at tegne brand- og stormskadeforsikring for arbejdet indtil endelig afregning.*) Er værket, f.eks. en bygning under opførelse, forsikret mod brand- og stormskade, sml. Almindelige Betingelser, 1972, § 21, stk. 3, er entreprenøren derved inden for tingens værdi dækket mod direkte tab, jfr. Forsikringsaftalelovens § 54. Forsikring af et igangværende byggeri er iøvrigt en nødvendig betingelse for at kunne opnå byggelån med sikkerhed i skibet eller huset. Bygherren må overfor långiveren forpligte sig til at holde skibet eller huset brandforsikret inden lånet gives, sml.

*) Jfr. Betænkning, nr. 620 af 1971, og – om AB 1951 – *Axel H. Pedersen: Entreprise* s. 86 ff.

Pantebrevsformular A, pkt. 6 og 9, i, samt Forsikringsaftalelovens §§ 54 og 86.

D. Arbejdsaftaler

Arbejdstageren kan i almindelighed ikke kræve vederlaget erlagt, såfremt arbejdsydelsen ikke kan præsteres på grund af hændelige begivenheder, som rammer ham.*) Dette er den almindelige regel om aftaler om enkelte arbejdsydelser, jfr. Kommissionslovens § 27, og gælder også i et vist omfang om egentlige ansættelsesforhold eller tjenstekontrakter, jfr. UfR 1942.213 Ø. **) Udviklingen er imidlertid gået i retning af i stadig videre omfang at sikre arbejdstagerne løn i tilfælde af sygdom, barnefødsel og under indkaldelse til militærtjeneste samt ved død en efterløn til enke og børn. ***) Længst i denne retning går reglerne i Funktionærlovens §§ 5 – 8. Disse regler lægger den økonomiske byrde eller risiko for hændelige opfyldeshindringer på arbejdsgiveren, for så vidt som han i et vist omfang må betale løn, uagtet arbejdstageren er afskåret fra at opfylde sin arbejdspligt. Hvor hverken lov, kollektiv overenskomst eller sædvane hjemler krav af denne art, gælder imidlertid stadig, at vederlagskravet er afhængigt af udførelsen af arbejdet.****) De arbejdstagere – og visse andre personer – som ikke har ret til fuld løn under sygdom, har imidlertid krav på dagpenge efter reglerne i lov nr. 262 af 7. juni 1972 om dagpenge ved sygdom eller fødsel. Dagpengene i 5 uger regnet fra 1. fraværsdag (arbejdsgiverperioden) betales af arbejdsgiveren efter reglerne i lovens afsnit I.

Uden for arbejdsretten forekommer der ikke mange tilfælde af *kreditorrisiko*, d.v.s. tilfælde hvor kreditor bærer vederlagsrisikoen, inden levering eller anden lignende opfyldeshandling er sket, uanset at der ikke foreligger fordringshavermora. Som et eksempel på kreditorrisiko i andre aftaler kan dog nævnes reglen om afhentningskøb i Købelovens § 17, stk. 2.

*) Såfremt hændelige begivenheder, der rammer arbejdsstedet, f.eks. brand, udelukker udførelsen af det almindelige arbejde kan arbejdsgiveren i almindelighed opsig de arbejdstagere, der ikke er funktionærer, uden iagttagelse af eventuelle overenskomstmæssige varsler. Dette gælder efter omstændighederne også i tilfælde af standsning af virksomheden på grund af materialeangel og arbejdsstandsning, jfr. nærmere *Per Jacobsen: Kollektiv Arbejdsret* s. 508 ff.

**) Se også UfR 1954.604SH. Ved tjenstekontrakter forstås i almindelighed aftaler, hvorved en person forpligter sig til mod vederlag at arbejde i en andens tjeneste, d.v.s. således at han i alt fald med hensyn til arbejdets udførelse undergives arbejdsgiverens ledelse, jfr. *Ussing: Enkelte Kontrakter* s. 325.

***) *Ussing: Enkelte Kontrakter* s. 356 ff og *Carlsen: Funktionærret* s. 94 ff.

****) UfR 1953.338 V tager afstand fra en udvidende fortolkning af Medhjælperlovens regler.

Kapitel 5

SPECIES- OG GENUSFORPLIGTELSE

I. Betydningen af sondringen species-genus i køb og lignende aftaler

A. Køb

Købeloven opstiller på væsentlige områder forskellige regler for køb af individuelt bestemte og af artsbestemte genstande. I lovens regler om ansvarsgrundlag, jfr. §§ 23 og 24 samt §§ 42 og 43, spiller sondringen mellem species- og genuskøb en betydelig rolle. Også enkelte af reglerne om risikoovergang er særegne for species- eller genuskøb, jfr. §§ 17, stk. 2, og 37.

Det beror på aftalens indhold, om et køb er et species- eller et genuskøb. I en speciesaftale er salgsgenstanden en ved aftalen individuelt bestemt genstand. I en genusaftale er genstanden for salget en vis mængde af en i aftalen angivet art af genstande, jfr. UfR 1918.374, eller af et angivet parti, jfr. Købelovens § 3. I sidstnævnte tilfælde kaldes købet "halvgenerisk".*) Skal sælger levere en bil af et bestemt mærke, type, farve og årgang, er der tale om et genuskøb, men skal han levere den bil, køberen har set, og som er stillet til side til ham, foreligger der et specieskøb.***) Retten til at udvælge den ydelse, der skal erlægges til opfyldelse af en genusforpligtelse, tilkommer debitor (sælgeren).

Genusydelse er som oftest fungible, og speciesydelse er ikke-fungible ting. En vare kaldes *fungibel*, hvis den i almindelighed betragtes som *ombyttelig*, således f.eks. kul, korn eller olie af en bestemt kvalitet, mens ting, der som malerier, brugte ting og antikviteter i almindelighed er

*) Hvor sælgers forpligtelse er begrænset til et eller flere bestemte partier eller produktionssteder, indtræder ansvarsfrihed lettere end ved en ubegrænset leveringsforpligtelse, jfr. herved UfR 1946.1241 H. Begrænsninger af denne karakter kan ofte lige så vel kaldes en snæver, men dog almindelig artsbeskrivelse som en halvgenerisk forpligtelse. Er f.eks. salg af 15.000 kr. hundegræs af egen (forventet) avl (UfR 1928.796) salg af en vare af en bestemt art eller af et bestemt parti?

**) Se iøvrigt om species og genus *Ussing*: Almindelig Del s. 5 f, 24 f og 122, samme Køb s. 10 ff, samme i UfR 1932B.101 ff, *Stig Jørgensen*: Kontraktsret II s. 29 f og 39 f, *Arnholm* III s. 14 f og 278, *Rodhe* s. 26 ff samt *Larenz*: Allgemeiner Teil s. 118 ff.

unika og ikke er ombyttelige, kaldes ikke-fungible. En ting er ombyttelig, hvis den fuldt ud lader sig erstatte af en anden ting af ganske samme slags. Hovedparten navnlig af en gros handle med almindelige varer sker ved genuskøb. Ved salg af fast ejendom, skibe, fly og andre meget store enheder, ved salg til forbruger og ved salg af ikke-fungible ting er specieskøb derimod almindeligt.

Bestemmelserne i kontrakten om salgsgenstanden er som allerede nævnt afgørende for, om reglerne om species- eller genusforpligtelser skal anvendes. Tolkningen af kontraktens bestemmelse af ydelsen er undertiden vanskelig. Ved køb efter besigtigelse er det f.eks. ikke altid let at afgøre, om købet angår den besete ting eller en tilsvarende ting. Er købet et specieskøb, kan køberen kræve den besete vare og kun denne leveret, jfr. UfR 1883.39 SH. Er købet et genuskøb, kan køberen ikke forlange at få netop den ting, han har set på, men han kan kræve levering (omlevering) af en mangelfri vare, dersom det eksemplar, han får, viser sig at være defekt, jfr. Købelovens § 43. En opfyldeshindring, der ikke rammer hele arten, befrier ikke genussælger for hans forpligtelse, jfr. UfR 1918.374 og 1951.995 H, mens speciessælgers forpligtelse kan påvirkes, blot en opfyldeshindring, som f.eks. brand og tyveri, rammer den solgte ting. Hertil kommer, at selve ansvarsreglerne er gunstigere for køber i genus end i species. Genussælger er i vidt omfang ansvarlig uden skyld, jfr. Købelovens §§ 24 og 43. En køber har således undertiden, men ikke altid en interesse i, at aftalen tolkes som et genuskøb. Det kan forekomme, at sælgerens forpligtelser i nogle relationer er undergivet speciesregler, men i andre genusregler, jfr. herved 1. hæfte s. 60 f.

B. Andre aftaler om overdragelse og aftaler om fremstilling af ting

Ydelsen kan også i andre aftaler om overdragelse af ting og rettigheder end køb af løsøre være bestemt enten som en genus- eller som en speciesydelse. Dette gælder således *køb af fast ejendom* (f.eks. ”én af de udstykkede grunde, der ligger ud mod vandet”, eller ”parcel nr. 14”), *bytte* og *gageskifte* samt *leje* (”en bil med bekvem plads til 4 personer med bagage” eller en bestemt bil).

Aftaler om bestilling af varer, som først skal fremstilles eller færdiggøres (”tilvirkes”), er omfattet af Købeloven, såfremt det for fremstillingen fornødne stof eller materiale skal ydes af den, der har påtaget sig fremstillingen (”tilvirkningen”), jfr. lovens § 2, 1. pkt. Et sådant *bestillingskøb* må anses som et specieskøb, såfremt den del af ydelsen, der består i materialleverancen, er individuelt bestemt, som f.eks. hvor aftalen går ud på, at tingen skal laves af materialer, parterne i

fællesskab har udvalgt af sælgerens lager. Har sælgeren derimod mere eller mindre frit materialvalg, finder genusreglerne anvendelse. En lignende anvendelse af species- eller af genusregler kommer på tale – uden for Købelovens område – ved *entreprise* (eller *værksleje* i snæver forstand) d.v.s. en aftale, hvor entreprenøren eller værksmesteren mod vederlag påtager sig at frembringe et arbejdsresultat bestående i bygning, ombygning eller reparation af fast ejendom *eller* i frembringelse af løsøreting af materialer som leveres ikke som ved bestillingskøb af tilvirkeren (entreprenøren), men af bestilleren (værksherren) *eller* i bearbejdning eller reparation af værksherrens ting.

Genusforpligtelser både ved genuskøb og ved andre aftaler kan ændre karakter, når opfyldelsen af aftalen begynder. Sælgers ret til at udvælge ydelsen ophører i almindelighed, efter at bestemte varer er udskilt og afsendt til køberen. Ved aftaler om ting, der skal fremstilles, kan tilvirkerens (entreprenørens, værksmesterens) pligt efter omstændighederne ændre sig til kun at bestå i en pligt til færdiggørelse af det påbegyndte værk, såfremt værket under fremstilling kan identificeres som bestemt for køberen (værksherren).*) Reglerne om retsvirkningen af, at en bestemt ydelse udskilles til opfyldelse af genusforpligtelser, er omtalt nedenfor under II om koncentration.

C. Aftaler om andre ydelser end ting og rettigheder

Debitor kan også ved opfyldelsen af aftaler om præstation af andre ydelser end ting og rettigheder have en vis valgfrihed eller være bundet til en bestemt ydelse. Et rederi kan f.eks. have påtaget sig at udføre en transport med et bestemt skib, med et af sine skibe eller blot med skib.***) Et vikarbureau kan have påtaget sig at sende en bestemt vikar, som kunden kender fra tidligere, eller blot en vikar, der har visse kvalifikationer. En arbejdsforpligtelse kan gå ud på, at kontrahenten personligt skal udføre hvervet, eller aftalen kan give ham ret til at lade hvervet udføre af en anden, jfr. *Ussing*: Enkelte Kontrakter s. 349 og 399.***)) Uanset at

*) Jfr. *Ussing* i *Køb* s. 11 f og i *Enkelte Kontrakter* s. 396 f.

**) Efter Søløvens § 73 kan bortfragteren ikke opfylde fragtaftalen med et andet skib, såfremt aftalen angår et bestemt skib eller et bestemt skib i henhold til aftalen er anmeldt. Se om sælgers pligt til at skaffe skibslejlighed *Ussing*: *Køb* s. 31 f, *SvJurTid* 1921.325 og *Hasle-Nebelong* s. 51 f.

***)) Almindelige Betingelser, 1972, bestemmer i § 4, stk. 3: "Entreprenøren kan kun med bygherrens samtykke overdrage entreprisen helt eller delvis til en anden. Dog kan han overlade udførelsen af dele af entreprisen til underentreprenører, hvor det er sædvanligt eller naturligt, at disse udføres i underentreprise". Efter § 12, stk. 1 skal entreprenøren "lede arbejdet personligt eller ved en stedfortræder, der kan repræsentere ham . . .".

situationen kan frembyde en større eller mindre lighed med enten species- eller genusforpligtelser, kan de almindelige regler om species- og genusydelse dog ikke uden videre overføres til forpligtelser vedrørende ydelser af en anden karakter end ting og rettigheder. Forskellighederne er for store. En selvstændig fremstilling af reglerne om andre arter af ydelser er nødvendig. Disse forpligtelser kan ikke blot rubriceres enten under species eller genus.

II. Individualisering ved opfyldelsen af genusforpligtelser (koncentration)

A. Problemstillingen

Opfyldelsen af en genusforpligtelse sker ved, at debitor vælger en bestemt ydelse og leverer (præsterer) denne ydelse til kreditor. En udvælgelse af bestemte genstande er et nødvendigt led i opfyldelsen af forpligtelsen. Sælgeren af et parti korn eller frø udtager f.eks. det solgte kvantum af sit lager og sender det til køberen. Under denne udvælgelses- og leveringsproces indtræder en række retsvirkninger. På et tidspunkt ophører *skyldnerens valgret*, således at han ikke mere lovligt kan disponere over den udskilte vare til andet formål. Vederlagskravet hører på et vist tidspunkt op med at være afhængigt af, at den valgte ydelse kommer kreditor til gode, idet (*vederlags-/risikoen* for varen eller anden ydelse går over på kreditor. Undergang af den udvalgte genstand bringer *skyldnerens forpligtelse* til ophør. Køberen har i så fald ikke krav på omlevering. Også ydelsesrisikoen går over på køber, således at sætningen genera non pereunt ophører at gælde for sælgerens forpligtelse. Undertiden bedømmes forsinkelse eller anden misligholdelse efter at opfyldelsesprocessen har nået et vist stadium efter *ansvarsreglerne* om species- og ikke om genusforpligtelser.

Endelig opnår kreditor på et vist stadium af opfyldelsen *prioritetsbeskyttelse* (omsætningsbeskyttelse) for sin ret til den af debitor udvalgte ydelse, således at kreditor f.eks. kan kræve ydelsen udleveret af debitores konkursbo.

Spørgsmålet om ændringer af forpligtelsens indhold under opfyldelsen melder sig ikke blot ved genusforpligtelser, men også ved opfyldelsen af andre aftaler, der giver parterne en valgret, f.eks. aftaler om alternative ydelser. Fremstillingen her under II har imidlertid kun genusforpligtelser for øje.

De ændringer skyldforholdet undergår under opfyldelsen, eller de retsvirkninger, der indtræder under opfyldelsesprocessen af genusforpligtelsen, kan beskrives således, at forpligtelsen fra at være omfattet af de

almindelige regler om genusforpligtelser i visse henseender bliver undergivet samme regler som speciesforpligtelser.*) Ændringerne kan derfor kort under ét kaldes en *koncentration* eller konkretisering af genuspligten til at angå en bestemt ydelse.***) Alle de angivne retsvirkninger indtræder imidlertid ikke under samme betingelser, og retsstillingen præges i høj grad af kontraktsforholdets art. En udredning af ændringerne af genusforpligtelsen under opfyldelsen må derfor fastlægge betingelserne for indtrædelsen af de enkelte retsvirkninger i forskellige kontraktsforhold hver for sig. Ordet koncentration har alene den funktion at tjene som en samlet almen karakteristik af de enkelte emner i denne udredning. I dette afsnit er alene nogle spørgsmål vedrørende risikoovergangen og prioritetsbeskyttelsen omtalt.

B. Køb. Distancehandlen

Hvor ikke andet følger af aftalen eller sædvane, sker *risikoovergangen* i distancehandlen ved afsendelsen, jfr. Købelovens §§ 10 og 17. En udskillelse, der f.eks. er sket før afsendelsen, ved at et parti af den aftalte størrelse er gjort leveringsklart ved emballering eller lign., overfører i almindelighed ikke risikoen for varen til køberen, heller ikke selvom sælger giver køber en énsidig underretning om udskillelsen, der binder ham selv, således at han ikke kan disponere over tingene på anden måde. En sådan bindende udskillelse giver derimod køber *prioritetsbeskyttelse*. ***)

Uanset at Købelovens §§ 10 og 17 kun nævner afsendelse af varen som betingelse for risikoens overgang, antages dog i den kommercielle varehandel, at afsendelsen i almindelighed kun er risikooverførende, hvis sælger har givet køber underretning om, at varen er afsendt til ham, jfr. UfR 1916.523 og 1920.440 samt *Hasle-Nebelong* s. 83.

Selv i et tilfælde, hvor aftalen gav et vist holdepunkt for at lade køber bære risikoen for en transport, han ikke var underrettet om, har Højesteret dog fastholdt kravet om, at underretning er en forudsætning for risikoovergang. I UfR 1916.598

*) Sml. herved BGB § 243 II, der udtrykker reglen om de retlige ændringer, navnlig risikoens overgang ved opfyldelsen af genusforpligtelser således: "Hat der Schuldner das zur Leistung einer solchen Sache seinerseits Erforderliche getan, so beschränkt sich das Schuldverhältnis auf diese Sache".

**) *Ussing*: Almindelig Del s. 25 og Køb s. 11 f samt *Rodhe* s. 40 ff.

***) Prioritetsbeskyttelsen kan afkræftes, såfremt sælgeren ved udskillelsen måtte forudse sin konkurs som nærforstående, og køberen, da han blev bekendt med udskillelsen, måtte forstå dette. — *Fr. Vinding Kruse*: Ejendomsretten II s. 1199 ff og *v. Eyben*: Formuerettigheder s. 207 ff mener, at kun en normal og loyal individualisering skaber en prioritetsbeskyttet ret, og at en sådan individualisering omvendt er tilstrækkelig, selvom den ikke er bindende.

H, jfr. TfR 1918.87 var i begyndelsen af 1914 solgt 600 tons majs loco København at levere med 100 tons pr. måned, i tiden juli-december 1914. I kontrakten stod, at levering skulle ske "efter ventet ladnings lykkelige ankomst", og "at havari, forlis eller anden beskadigelse giver sælger ret til at hæve handlen pro rata". En betingelse for at anvende disse bestemmelser måtte imidlertid være, fastslår dommen, at sælger i tide havde givet køber meddelelse om, med hvilket skib de til opfyldelse af købet bestemte varer var afsendt, og da sådan meddelelse ikke var givet, var sælger ikke frigjort for sin forpligtelse med hensyn til augustleveringen, fordi skibet "Maryland", der medførte 1200 tons majs, gik under efter at være stødt på en mine i Nordsøen, selv om sælger havde bestemt sig til at opfylde augustleveringen af denne last.*) Den benyttede slutseddelblanket betegnede sig "Slutseddel for handler i korn "in loco" eller "leveret". Klausulen loco betyder, at det nævnte loco sted eller, hvor intet sted er nævnt, sælgers plads er leveringsstedet, og at sælger påtager sig at fremskaffe varen, jfr. herved UfR 1915.208, samt *Ussing*: Køb s. 84 f og s. 86.

Uden for den kommercielle varehandel er afsendelse af varer uden underretning til køberen risikooverførende, hvor køber ikke har betinget sig underretning om afsendelse, og meddelelse af sådan underretning ej heller er naturlig eller sædvanlig, f.eks. for at underrette køberen om det forventede ankomsttidspunkt eller give ham mulighed for at tegne forsikring.***) Afgrænsningen af de handler, hvor underretning er nødvendig, er næppe helt afklaret. I UfR 1947.403 V om salg af møbler fra fabrikken til en snedker fandtes risikoen at være gået over, uagtet køberen ikke havde fået besked om afskibningen.

Har køberen fået underretning om afsendelsen, er sælger ikke berettiget til at omdestinere forsendelsen og f.eks. bruge varen i sin egen virksomhed eller til opfyldelse af en anden kontrakt. Hvor risikoen er gået over på køberen ved afsendelsen, er sælgeren formentlig uberettiget til at ændre bestemmelsen af varen for køberen, selvom denne ikke har fået meddelelse om afsendelsen.***)) Har køberen allerede båret risiko for en vare, har han også krav på at få denne vare. Sælgeren er bundet over

*) Klausulen efter lykkelig ankomst eller hjemkomst fritager ikke sælgeren for ansvaret for opfyldelseshændringer, der ikke angår transporten, men som i UfR 1969.508 færdiggørelsen af varen hos sælgerens leverandør til afsendelse.

**) Sml. herved engelsk Sale of Goods Act sec. 32 (3) og art. 19, stk. 3, i Den internationale Købelov. Se om fremmed ret også *Lagergren*: Delivery of the goods and transfer of property and risk, Stockholm 1954, s. 100 ff, navnlig s. 142 ff.

***)) Jfr. *Ussing* i UfR 1929B.155 og i Aftaler s. 80 og 392. Fremmed ret er vistnok i overensstemmelse hermed. En tysk dom RGZ 91.110 (112), nævnt i kommentarerne i forbindelse med BGB § 243 II, giver dog sælgeren ret til at ombytte den leverede vare, hvor køberen ingen rimelig interesse har i at modsætte sig, at aftalen opfyldes med et andet parti af varen. Hvor som i England risikoen følger ejendomsretten, jfr. Sale of Goods Act sec. 20 er resultatet vel en selvfølge: sælgeren kan ikke råde over køberens varer.

for køberen, uanset om fragtføreren, som det i almindelighed er tilfældet, (stadig) er pligtig at efterkomme sælgerens (befragterens) instruktioner.*)

C. Bestillingskøb og entreprise

1. Genus eller species

Købeloven gælder ikke blot køb af færdigvarer, men også om bestillingskøb, jfr. lovens § 2. Købeloven indeholder forskellige regler om species- eller genuskøb. Det er derfor nødvendigt at tage stilling til, hvilket af lovens regelsæt der skal anvendes på bestillingskøb, uanset at sondringen mellem disse former for køb er opstillet med aftaler om færdige ting for øje. Som allerede nævnt under I, B, må bestillingskøb formentlig anses som genuskøb, hvor sælgeren har frit materialvalg,**) men som specieskøb hvor genstanden skal fremstilles af bestemte udvalgte materialer. Bestilleren må i så fald siges at have købt bestemte råvarer af producenten til fremstilling af en forarbejdet vare, f.eks. et bestemt stykke stof til et sæt tøj, en bestemt planke til et møbel eller lignende.***)

2. Vederlagsrisiko og ydelsesrisiko

Ordet risiko bruges som oftest i betydningen risikoen for vederlaget. Den der bærer risikoen for sin ydelse mister kravet på vederlaget, hvis ydelsen går til grunde, jfr. Købelovens §§ 17, stk. 1, og 21, stk. 1. Spørgsmålene om de gensidige forpligtelsers beståen eller bortfald ved ydelsens undergang er som omtalt ovenfor i kapitel 4, II ikke udtømt hermed. Såfremt den ydelse, debitor har udvalgt til opfyldelse af sin genusforpligtelse, går under, må der tages stilling til, om debitor skal levere en anden ydelse af arten i stedet for, eller om hans forpligtelse er ophørt. For almindelige genuskøb er svaret ligetil: afgørende er lige som for retten til

*) Jfr. *Ussing*: Enkelte kontrakter s. 410 f og for tysk ret HGB § 433. – Er der udstedt konnossement eller fragtbrevsduplikat, er alene indehaveren af konnossementet legitimeret som modtager af godset, jfr. Sølovens § 156 og Statsbanelovens § 38. – Om forsendelse af varen sammen med og uden at være adskilt fra varer af samme slags bestemt til andre, se UfR 1933.853 SH med note 1 samt *Günther Petersen* i UfR 1944B.153 f og *Ussing*: Køb s. 30.

**) Se herved UfR 1955.381 Ø, der pålægger en muremester ansvar for at have opført en skorsten af uegnede sten, uden hensyn til om valget af uegnede materialer kunne bebrejdes ham eller ej. Dommen finder, at resultatet følger af grundsætningen i Købelovens § 43. Sml. herved UfR 1954.12 H og 1954.583.

***) Hvor det udpegede materiale, f.eks. en tøjrule, ville være tilstrækkeligt til fremstilling af flere eksemplarer, foreligger et halvgenerisk køb.

vederlaget, om risikoen for salgsgenstanden efter lovens almindelige regler er gået over, jfr. §§ 21 og 44 samt ovenfor i kapitel 4, II.

I kontrakter af mere kompliceret karakter end køb er det nødvendigt at foretage en nærmere undersøgelse af, hvornår pengevederlaget for den præsterede ydelse er endeligt fortjent, således at kravet består, selvom ydelsen går til grunde (vederlagsrisikoen), og af om debitor, f.eks. en entreprenør eller bestillingssælger (tilvirker), såfremt det producerede værk er gået til grunde, skal producere et nyt værk, eller om han er blevet frigjort for denne forpligtelse (ydelsesrisikoen).*)

Går værket til grunde inden afleveringen til bestillingskøberen eller bygherren (værksherren), har entreprenøren i almindelighed ikke krav på betaling for det udførte arbejde. Entreprenøren bærer risikoen for vederlaget. **)

En entreprenør bærer kun *vederlagsrisikoen*, såfremt han har værket i sin besiddelse, sml. herved UfR 1953.539 H. En maler, der er ved at gøre en lejlighed i stand, må antages at have krav på betaling for det udførte arbejde, såfremt huset brænder og malerarbejdet ødelægges. ***) Maleren er næppe pligtig til, selvom det inden for en kortere tid måtte blive muligt at udføre arbejdet påny, at påtage sig dette arbejde for den oprindeligt aftalte pris. Maleren bærer således ej heller ydelsesrisikoen.

Fordelingen af ydelsesrisikoen i entreprise er et andet (kort) udtryk for, om entreprenøren, efter at det udførte arbejde er gået til grunde, stadig har pligt til at opfylde aftalen, således at han må begynde forfra og f.eks. udbedre skaderne på eller genopbygge et nedbrændt eller storm- eller vandskadt hus, skib eller havneanlæg og aflevere dette til

*) Købelovens regler om risikoen og dens overgang angår både risikoen for kravet på modydelsen og forpligtelsen til at erlægge egen ydelse. Også i forudsætningslæren betegner ordet risiko både risikoen for ydelsen og for vederlaget. Spørgsmålet er dér, om løftegiver (debitor) eller løftemodtager (kreditor) bærer risikoen for en svigtende forudsætning. Denne forudsætning kan både angå en opfyldeshindring, der rammer den egne ydelse, og udeblivelse eller forringelse af modydelsen. — Se om brugen af ordet risiko i de to nævnte betydninger og om bortfald af værksmesterens pligt til "Neuherstellung" i Tyskland *Larenz: Schuldrecht, Besonderer Teil* s. 225 ff og s. 237 med note 1 samt *Soergel-Siebert* bemærkning 6 og 7 foran § 631 og i Norge *Selvig* i AfS (1965) bind 7 s. 148–150 samt *Sandvik: Entreprenørrisikoen* s. 100–102 og s. 265 ff.

**) Jfr. JD 1952.298 og *Axel H. Pedersen: Entreprise* s. 86 ff. — Anderledes bl.a. norsk ret om tilfælde af vis major, jfr. *Sandvik: Entreprenørrisikoen* s. 271 ff.

***) Anderledes UfR 1922.940 om elinstallation på en gård. Dommen, der bl.a. lægger vægt på, at installationen endnu ikke var afprøvet af elværket (og derfor endnu ikke kunne tages i brug?), er omtalt af *V. Meyer* i UfR 1943B.27 f (*Juridiske rids og udkast*, 1944, s. 12 f) og af *Axel H. Pedersen: Entreprise* s. 88.

værksherren mod betaling af den aftalte byggesum.*) Den almindelige regel om opfyldeshindrings betydning for realdebitors opfyldelsespligt er, at pligten vedbliver at bestå, medmindre opfyldelsen på grund af hindringen enten er blevet langt mere byrdefuld for debitor end påregnet ved indgåelsen af aftalen, eller kræver større opofrelse end der rimeligvis i betragtning af aftalens art og indhold kan forlanges af debitor. Opfyldelsespligten antages derimod at falde bort, hvor disse betingelser er opfyldt, og debitor (entreprenøren) ikke er ansvarlig for opfyldeshindringen. Også midlertidige hindringer vil ofte være befriende, hvis de er langvarige.***) Er derimod entreprenøren ansvarlig – f.eks. efter culpa-reglen og DL 3 – 19 – 2 eller som i UfR 1955.381 Ø efter Købelovens § 43 – for opfyldeshindringens indtræden f.eks. for ødelæggelsen eller forringelsen af værket, vedbliver hans pligt til at opfylde aftalen i almindelighed at bestå, og bygherren kan – uden ekstravæderlag – kræve omgørelse af arbejdet eller afhjælpning af de opståede mangler, jfr. herved hæfte 1 s. 37 ff. Dette stemmer overens med reglen i Købelovens § 24.****) Disse almindelige grundsætninger fører formentlig til, at det ufærdige arbejdes undergang i almindelighed ikke fritager entreprenøren for ansvar, såfremt han opgiver arbejdet og ej heller for selve pligten til at genopføre og afslutte værket. Undtagelse kan dog efter omstændighederne gøres, f.eks. hvor et langvarigt arbejde var næsten afsluttet, og genopførelse til den i sin tid aftalte pris ville være en betydelig øget byrde for entreprenøren. *****)

*) Ved arbejde efter regning opstår spørgsmålet, om hovedreglen om risikoovergangen må anses for modificeret af aftalen, således at entreprenøren har krav på betaling også af arbejde til udbedring af casuelle skader på værket, f.eks. ommuring af en frostskaadet mur. Bygherren må formentlig betale for sådan udbedring af fejl og mangler, som almindeligvis forekommer, sml. herved for norsk ret *Sandvik: Entreprenørrisikoen* s. 187 f. Svensk ret går videre, idet entreprenøren ikke bærer risikoen for hændelig skade ved regningsarbejder, jfr. *Bertil Bengtsson: Särskilda Avtalstyper I* s. 113 f.

**) Jfr. *Sandvik: Entreprenørrisikoen* s. 289.

***) Mange aftaler indeholder en force majeure-klausul, der fritager realdebitor for hans forpligtelse – både til at svare erstatning og til at opfylde in natura – i videre omfang end Købelovens § 24.

*****) Jfr. *Sandvik: Entreprenørrisikoen* s. 265 med note 12. For aftaler, der omfattes af Almindelige Betingelser, 1972, udskydes fristen for aflevering af arbejdet efter § 15 i følgende tilfælde:

"a. Ved forandringer af arbejdet, som kræves af bygherren, og som medfører forsinkelse af dette.

b. Ved forsinkelse af leverancer eller arbejdsydelser, som bygherren selv udfører eller lader udføre ved andre entreprenører.

c. I tilfælde af indgribende forstyrrelser i arbejdets gang, der bevirkes uden entreprenørens skyld ved forhold, over hvilke han ikke er herre, f.eks. krig, ildsvåde, strejker eller lock-out'er, samt usædvanlige naturbegivenheder.

De fremstillede regler lægger en tung byrde på realdebitor, navnlig hvor arbejdet var langt fremskredent ved uheldets indtræden, og skaden ikke er dækket af forsikring.*) Behovet for en lettelse af denne byrde imødekommes i et vist omfang af, at der undertiden, efter at arbejdet er begyndt, antages at kunne ske en koncentration, således at entreprenørens forpligtelse kun består i at færdiggøre og levere det påbegyndte arbejde, mens en nyfremstilling, såfremt arbejdet går til grunde, ikke forlanges. En sådan begrænsning af forpligtelsen indtræder efter omstændighederne, såfremt det udførte arbejde er beset og godkendt af værksherren.***) Begrænses værksmesterens pligt til levering af en bestemt ting, har han ikke pligt til genfremstilling af en totalt ødelagt eller forsvundet ting (omlevering). Værksmesteren har imidlertid også i disse tilfælde pligt til at udbedre eller færdiggøre et forringet eller mangelfuldt værk (afhjælpning), medmindre hans ydelsespligt efter grundsætningen i Købelovens § 24 som nævnt ovenfor er faldet bort.

Også en bestillingssælgers forpligtelse begrænses formentlig på den angivne måde, hvor værket under fremstillingen er beset og godkendt af køberen, f.eks. ved at kunden hos skrædderen har prøvet det bestilte tøj, sml. *Ussing: Køb* s. 12, *Hasle-Nebelong* f og *Almén* § 17 ved note 223. En sådan godkendelse kan efter omstændighederne ligge i den udbetaling af rater af købesummen, der efter aftalen skal erlægges på bestemte stadier af fremstillingen. Dette gælder dog ikke, hvor foretagelsen af en særlig aflevering af det færdige produkt er sædvane.***)) Mens

d. Når nedbør, lav temperatur, stærk vind eller andet vejrlig, som forhindrer eller sinker arbejdet, forekommer i væsentlig større omfang, end det er sædvanligt for den pågældende årstid og egn.

e. I tilfælde af, at arbejdet standses eller bliver sinket ved offentlige pålæg).

I nogle skibsbygningskontrakter er bestemt, at værftet kan annullere aftalen, såfremt skibet under bygning lider væsentlig skade "by fire or other accidents". I så fald skal de allerede betalte rater af købesummen tilbagebetales. I en norsk standardkontrakt om bygning af skib ved norske værfter hedder det "hvis skibet før leveringen påføres så store skader, at bygningen ikke kan fuldføres og kontrakten af den grund bortfalder, udbetales erstatningen under byggeforsikringen direkte til bestilleren...". I andre kontrakter er spørgsmålet, om leveringsforpligtelsen består eller bortfalder ved beskadigelser på skibet, uomtalt.

*) F.eks. af en af bygherren tegnet brand- og stormskadeforsikring, jfr. *Almindelige Betingelser* § 21, stk. 3, eller af en af entreprenøren tegnet entreprenørforsikring.

**) I *Almindelige Betingelser*, 1972, findes dog alene – ved siden af hovedreglen om risikoens overgang ved afleveringen – bestemmelser i § 17, stk. 3 om delafleveringer og i § 21, stk. 2, om risikoovergang ved ibrugtagning, jfr. for norsk ret *Sandvik: Entreprenørrisikoen* s. 279 ff.

***)) Jfr. *Axel H. Pedersen: Entreprise* s. 87, men anderledes *Ussing: Enkelte Kontrakter* s. 400 og *Lassen: Speciel del 1897* s. 780 i tilslutning til UfR 1874.132.

køberen erhverver en ret, der er beskyttet overfor sælgerens kreditorer fra det tidspunkt, da sælgeren er pligtig at (færdiggøre og) levere den bestemte ting, som er under bygning, til køberen, jfr. herved *Illum*: Tingsret s. 118 f og v. *Eyben*: Formuerettigheder s. 203 ff samt UfR 1926.826 og nedenfor under D, forudsætter en begrænsning af sælgerens forpligtelse og ansvar derimod vistnok en – udtrykkelig eller stiltiende – godkendelse fra køberen.

D. Særligt om prioritetsbeskyttelse

En genuskreditor kan kun opnå en prioritetsbeskyttet ret til bestemte ting, såfremt der ved kontraheringen eller senere sker en individualisering af bestemte genstande som bestemt for erhververen. Tingsrettens regler om prioritetsbeskyttelse kunne umiddelbart synes – ligesom Købelovens regler – at bygge på begreberne species- og genusydelse. Reglerne – eller nøglebegreberne i reglerne – er dog ikke ganske ens. Obligationsrettens bestemmelser regulerer kun forholdet mellem parterne. Disse bestemmelser behøver derfor ikke stille krav om, at den ydelse, som efter aftalens indhold er den éntydige genstand for speciesaftalen, også i virkeligheden lader sig påvise (identificere) med en høj grad af sikkerhed. Et sådant krav må derimod stilles som betingelse for at en køber eller anden erhverver kan opnå beskyttelse for sin ret til ydelsen overfor trediemand, jfr. om bestillingskøb UfR 1926.826.*) I UfR 1950.287 H fandtes to brændselshandlers køb af tørv at angå hele sælgerens produktion fra en bestemt mose. Købet var altså et specieskøb. Højesteret fremhævede imidlertid som et led i begrundelsen for, at købernes ret var tingligt beskyttet tillige, at tørvene var behørigt individualiserede. Det følger ikke uden videre af selve konstateringen af, at overdragelsen mellem parterne må forstås som en speciesaftale, at køberens ret er prioritetsbeskyttet. I UfR 1968.702 Ø havde købekontrakten følgende indhold: ”Avlen fra 10 tdr. land Condorhavre, høst 1965, fra Hvilebjerggaard”. Aftalen måtte forstås som et specieskøb, men aftalen fandtes ikke under de foreliggende omstændigheder at angå et behørigt individualiseret parti korn.

*) Se hertil *Illum*: Tingsret s. 115 ff og v. *Eyben*: Formuerettigheder s. 203 ff.

Kapitel 6

FORSINKELSE. TIDEN OG STEDET FOR OPFYLDELSEN

I. Almindelig orientering

Såfremt den ydelse, som debitor efter aftalen skal erlægge, ikke præsteres eller holdes rede til rette *tid* og på rette *sted*, er aftalen misligholdt af debitor, medmindre undladelsen af at erlægge ydelsen skyldes fordringshavermora eller begivenheder, som kreditor bærer risikoen for. Præsteres der en ydelse, som ikke opfylder de faktiske eller retlige krav, som aftalen stiller til ydelsen, betegnes misligholdelsen som faktiske *mangler*, *vanhjemmel* eller anden art af *retsmangler*. Præsteres ingen ydelse, foreligger der *forsinkelse*, uanset om ydelsen bliver præsteret senere eller aldrig præsteres. Kreditor kan i tilfælde af *forsinkelse* – under visse særlige yderligere betingelser – gøre misligholdelsesbeføjelser gældende, f.eks. forlange naturalopfyldelse eller hæve aftalen og kræve erstatning. Tiden for rettidig erlæggelse har ikke alene betydning for reglerne om misligholdelsesbeføjelserne ved *forsinkelse*. Ydelsestiden er også begyndelsestidspunktet for forhalingsrente (morarente) og for forældelse efter loven af 1908.

Dette kapitel indeholder en redegørelse for de krav, aftalen stiller til tid og sted for opfyldelsen og for nogle af de retsregler, som har forbindelse hermed.

II. Ydelsestiden

A. Terminologi

En fordrings *forfaldstid* er det tidspunkt, ved eller efter hvilket kreditor kan (o: har ret til at) kræve ydelsen erlagt, såfremt der ikke er indtrådt opfyldeshindringer, som ændrer retsforholdet.*)

Debitor har ikke altid pligt til at opfylde fordringen straks ved forfaldstidens komme. Opfyldelsespligtens indtræden er undertiden

*) Se om begrebsbestemmelsen *Ussing*: Almindelig Del s. 45, *Lassen*: Almindelig Del s. 415 f, *Stig Jørgensen*: Kontraktsret II s. 39 f, *Arnholm*: III. s. 29 f og *Rodhe* s. 114 ff.

betinget af, at kreditor retter et *påkrav* til debitor. Afgivelse af et påkrav (d.v.s. en anmodning om opfyldelse) er nødvendig i skyldforhold, hvor ingen ydelsestid er fastsat, jfr. nærmere Gældsbrevslovens § 5, stk. 1, og Købelovens § 12.*) Undertiden må kreditor indrømme debitor et vist bestemt, længere varsel. I så fald tales ikke om påkrav, men om en *opsigelse*. Hvor der ikke (eller ikke fuldtud) er fastsat bestemte terminer for tilbagebetalingen af faste lån eller afviklingen af andre varige skyldforhold, har debitor i almindelighed krav på opsigelse med et rimeligt varsel.***) I gensidige forhold er debtors opfyldelsespligt betinget af, at medkontrahenten *stiller modydelsen til rådighed* for ham, jfr. Købelovens § 14. Debitor kan som oftest betinge betaling af, at kreditor *kvitterer* for modtagelsen af ydelsen, jfr. herved Gældsbrevslovens § 21 og 1. hæfte s. 9.

Forfaldstiden efter den ovenfor givne definition er i de nævnte tilfælde kommet på det tidligste tidspunkt, hvor kreditor ved at fremsætte påkrav o.lign. og ved at opfylde betingelser kan udløse debtors ydelsespligt. De beskrevne særlige skridt, som kreditor må foretage for at aktualisere debtors forpligtelse, er af forskellig art, men består alle i andet end blot at afvente tidens gang. Iværksættelsen af sådanne skridt holdes uden for begrebet forfaldstid. Forfaldstiden (som defineret her) er den tidsmæssige betingelse for, at ikke-opfyldelse kan være *aktuel misligholdelse*. Det tidspunkt efter forfaldstidens komme, hvor påkrav er givet, opsigelsesfristens udløbet og nødvendige betingelser opfyldt, således at debtors forpligtelse er blevet aktuel, kaldes undertiden for *handlingstiden*.

Ved *anteciperet misligholdelse* indtræder der misligholdelsesvirkninger, inden handlingstiden er kommet. Aktuel misligholdelse foreligger først ved ikke-opfyldelse af den afviklingsmodne fordring. Anteciperet misligholdelse indtræder derimod straks, såfremt det viser sig, at debitor ikke vil være i stand til eller ikke er villig til at opfylde fordringen, når forfaldstiden eller handlingstiden indtræder, således at der er vished eller dog stor sandsynlighed for, at der til den tid vil opstå aktuel misligholdelse. En sådan situation foreligger bl.a. hvor den individuelt bestemte ydelsesgenstand er gået til grunde. Opfyldelse er herefter umulig. Der foreligger også anteciperet misligholdelse, hvor debitor erklærer, at han ikke vil opfylde aftalen, f.eks. på grund af leveringsvan-

*) Jfr. bl.a. UfR 1969.202 V samt *Ussing: Køb* s. 42 f.

**) Jfr. herved bl.a. UfR 1932.435 H og 1952.501 H. Ophøret af et vedvarende skyldforhold ved opsigelse udløser ikke altid en opfyldelsespligt, men bringer blot parternes opfyldelsespligter til ophør, således i almindelighed ved opsigelse af arbejds- og lejeaftaler.

skeligheder, eller fordi han — med urette — mener, at en gyldig aftale ikke er kommet i stand, eller at aftalen er misligholdt af kreditor, således at han er berettiget til at hæve aftalen. Det kan vel ikke udelukkes, at debitor kommer på bedre tanker, eventuelt efter pres fra kreditor, men kreditor har ikke pligt til at afvente forfaldstidens komme. Kreditor kan straks behandle aftalen som misligholdt og, om han vil, dække sig ind ved aftaler med andre.*) Såfremt debitor ikke er frigjort for aftalen, men aftalen stadig efter en rigtig bedømmelse er bindende for ham, anteciperes under sådanne omstændigheder i et vist omfang følgerne af den forventede misligholdelse. Lovgivningen indeholder særlig hjemmel til, at der i nogle situationer, hvor der ikke er vished for, men alene er opstået en ny risiko for, at fordringen ikke vil blive opfyldt, indtræder visse retsvirkninger til fordel for kreditor. Retsvirkningerne er tildels andre end de almindelige misligholdelsesvirkninger, jfr. således Konkurslovens § 16 om en interpellationsret for kreditor. Som andre eksempler på sådanne bestemmelser kan nævnes Købelovens § 39, samme lovs §§ 22, 29 og 46 samt pantebrevsformular I, post 8, litra e, om forringelse af pantet. **)

Frigørelsestiden er det tidspunkt, ved eller efter hvilket debitor kan, d.v.s. har ret til, at frigøre sig for sin forpligtelse ved at opfylde fordringen. Hindres opfyldelsen af fordringen efter frigørelsestiden af fordringshaveren eller af dennes forhold, indtræder der *fordringshaver-mora*. Hvor en medvirken fra kreditors side er en nødvendig betingelse for gennemførelsen af opfyldelsen, har debitor undertiden kun krav på at få adgang til at opfylde fordringen, såfremt han giver kreditor en forudgående meddelelse om, at fordringen nu vil blive opfyldt. En nødvendig medvirken fra kreditors side til opfyldelsen kan f.eks. bestå i, at bygherren giver entreprenøren adgang til arbejdsstedet, eller i at bestilleren meddeler nødvendige mål og deltager i nødvendige prøver.***) Undertiden kræves det, at debitor afgiver en opsigelse til kreditor, således f.eks. efter omstændighederne ved indfrielse af faste lån. Sådanne eller andre handlinger, der er nødvendige for at aktualisere debtors ret til at frigøre sig for sin forpligtelse ved opfyldelse, påvirker ikke tidspunktet for selve frigørelsestidens indtræden. Frigørelsestiden, som defineret her, er det tidligste tidspunkt, hvor debitor har ret til at opfylde, eller den

*) Se herved bl.a. *Anna Christensen*: Studier i köprätt s. 181 ff.

**) I Beretning om pantebrevsformularer for fast ejendom, 1971, i forslaget til formular A pkt. 9, j og g med bemærkninger s. 31 f er stillet forslag om en ny formulering af denne bestemmelse.

***) Jfr. *Ussing*: Almindelig Del s. 57 og 297.

tidsmæssige betingelse for at ikke-opfyldelse kan være (aktuel) fordringshavermora.

Indholdet af begreberne forfaldstid, handlingstid og frigørelsestid kan illustreres med et eksempel: Den 1. juli 1972 låner A 1.000 kr. af B. A skal betale pengene tilbage på anfordring efter den 1. juli 1973; men A må – meget gerne – betale tidligere. Frigørelsestid er indtrådt straks ved gældsstiftelsen den 1. juli 1972. Forfaldstid indtræder 1. juli 1973. Handlingstiden indtræder, når A efter forfaldstiden den 1. juli 1973 modtager påkrav om betaling fra B.

Sprogbrugen i lovgivningen og retspraksis er ikke konsekvent og følger ikke altid de her givne definitioner. Navnlig betegnes handlingstid ofte som forfaldstid. Ved pengeforpligtelser tales i stedet for om handlingstiden i almindelighed om betalingstiden.*) Ved fordringer på andre ydelser end penge bruges udtryk som leveringstid, tiden for ydelsen eller lignende i forskellige betydninger.

Som nævnt i hæfte 1 s. 6, finder *Ussing* det ukorrekt at sætte debtors pligt eller kreditors ret som overskrift over en redegørelse for kravene til ydelsen, fordi en debitor ikke altid har pligt til at præstere rigtig ydelse. Af samme grund finder *Ussing* det også ukorrekt at definere forfaldstid og frigørelsestid som tiden for debtors pligt og ret til at opfylde fordringen mod ham. Det kan imidlertid være nødvendigt at bestemme en forfaldstid og en frigørelsestid, også hvor opfyldelsen på grund af særlige hindringer ikke kan ske, og hvor ret og pligt til opfyldelse derfor ikke foreligger. De afgørende tidspunkter kan derfor kun beskrives som de tidsmæssige betingelser for indtrædelsen af misligholdelses- og fordringshavermora-virkninger, jfr. *Ussing*: Almindelig del s. 44 – 46. *Ussings* betragtninger kan ikke give grund til at forkaste talemåden pligt og ret til at opfylde under normale omstændigheder, og opgivelse af disse mundrette udtryk ville besværliggøre fremstillingen. Andre nordiske forfattere har da også bevaret udtrykket pligt for skyldneren.**)

B. Ydelsestidens indtræden. Reglerne om påkrav, forfaldsklausuler og renter

1. Forfaldstid ved erstatnings- og forsikringskrav. Renter

Erstatningskrav udenfor kontrakt forfalder, når skaden er sket, eller i hvert fald når kravet kan gøres op, jfr. *Ussing* i Erstatningsret s. 176 og i Almindelig del s. 74 samt *A. Vinding Kruse*: Erstatningsretten s. 494 f.

*) Jfr. således § 4 i lov om ændring af morarentesatserne nr. 212 af 26. april 1973.

**) Således *Stig Jørgensen*: Kontraktsret II s. 6 f, *Arnholm* III s. 29 f og *Rodhe* s. 114 ff. Overskriften til BGB §§ 241–292 er Verpflichtung zur Leistung. Også Code civil beskriver bl.a. i art. 1126 kontraktens indhold som en pligt for debitor.

Kravet kan dog i almindelighed først kræves forrentet fra den dag, da kreditor (skadelidte) begyndte retsforfølgning mod debitor (skadevolder) til betaling af gælden.**) Rentesatsen er den til enhver tid fastsatte officielle diskonto med et tillæg på 2 % p.a., jfr. Gældsbrevslovens § 62, stk. 2, som ændret ved lov nr. 212 af 26. april 1973.***) Skadelidte har således kun krav på *procesrente*.

Reglen om procesrente i Gældsbrevslovens § 62, stk. 2, gælder om *al pengeskyld*, også om gæld der ikke er af formueretlig karakter.****) Kun ved fordringer på et bestemt pengebeløb ifølge aftale har kreditor krav på rente fra den dag, da gælden skulle være betalt, d.v.s. fra handlingstiden, jfr. § 62, stk. 1. Sådan rente kaldes mora- eller forhalingsrente. Reglen om morarente i § 62, stk. 1, er omtalt neden for under pkt. 2, b.

Procesrentereglen i § 62, stk. 2, åbner adgang for retten til at træffe bestemmelse om, at renten skal løbe fra et tidligere eller senere tidspunkt, f.eks. fra skadelidtes genanskaffelse af en ødelagt ting, eller at der under sagen kun skal svares en lavere rente, jfr. bemærkningerne til bestemmelsen i gældsbrevskommissionens betænkning af 1935, s. 63. Domstolene har imidlertid kun sjældent udnyttet disse muligheder for at fravige hovedreglen. *****)

Satsen for procesrenten – og flere andre legale rentesatser – blev ved lov om ændring af morarentesatserne nr. 212 af 26. april 1973 fastsat til 2 % over diskontoen p.a. (mod tidligere en fast årlig rente på 5 %), fordi denne sats nogenlunde svarer til hovedbankernes højeste udlånsrente, jfr. Betænkning om

*) Renten må herefter almindeligvis regnes fra sagens anlæg, jfr. nærmere *Hurwitz og Gomard: Tvistemål* s. 269 f.

**) Tilsvarende formulerede variable renteregler findes i flere nyere love, bl.a. i Ekspropriationslovens § 22. Også i aftaler, f.eks. i pantebreve til banker og sparekasser, er det blevet almindeligt at aftale variabel rente, f.eks. som i UfR 1970.671 bankens til enhver tid værende kassekreditrente.

****) Jfr. *Ussing: Almindelig del* s. 73.

*****) Rente af *personskadeerstatningskrav* gives således først fra sagens anlæg og ikke f.eks. fra ulykken eller fra det tidspunkt, da skadelidtes tilstand er blevet stationær, og erstatningen for tabt arbejdsfortjeneste ophører, jfr. herved UfR 1961.762 H med note 3 samt *Gomard: Adhæsionsproces* s. 97 ff og *Stig Jørgensen: Personskade*, 3. udgave s. 444 f. Også ved *tingsskade* gives i almindelighed kun rente fra sagsanlægget. UfR 1954.297 H (HRT 1953.1009) gav dog den bestjålne renter af værdien af de stjålne varer fra den dag, varerne måtte antages ellers at ville være blevet solgt. Tyveriet var begået ca. 13 år før dommen.

morarenter, nr. 652 af 1972, s. 20, smh. m. s. 31 ff. *) Begrundelsen for at benytte den – ret høje – udlånsrentesats som legal rente er, at kreditor må trække på sin kredit eller afskæres fra at udnytte pengene, når debitor betaler for sent. Denne begrundelse har kun fuld vægt i kommercielle forhold. Reglen i § 62, stk. 2, gælder imidlertid også i andre skyldforhold. Forhøjelsen af rentesatsen har skabt et behov navnlig i private forhold for efter omstændighederne at bringe reglen om nedsættelse og udsættelse af renten i anvendelse.

I andre forhold skaber den høje rentesats behov for at lade renten begynde at løbe før sagen. Renterne for et tidsrum, der ikke er ganske kort, er ikke mere et beløb, som er af ringe betydning i sammenligning med hovedstolen. Hvor størrelsen af hovedstolen ikke beror på et ret frit skøn, kan der efter omstændighederne være samme grund til at give morarente som i de tilfælde, der er omfattet af reglen i § 62, stk. 1.

Efter Gældsbrevslovens § 62, stk. 3, beholder kreditor sin "ret til erstatning for tab, som renten ikke dækker". Denne regel var ikke tænkt som og blev ej heller før forhøjelsen af rentesatsen i 1973 i retspraksis brugt som middel til at dække det rentetab, der skyldes, at markedsrenten i en periode lå endda højt over lovens daværende 5 % p.a., jfr. Gældsbrevskommissionsbetænkningen s. 64 og f.eks. UfR 1971.385. Reglen kan selvsagt ej heller nu benyttes til at udligne en mulig renteforskel, hvor en sådan måtte kunne godtgøres at foreligge.

Der foreligger en del udtalelser fra før forhøjelsen af proces- og morarentesatserne i 1973 om, at morarenten efter kutyme i visse brancher er 10 à 12 % p.a., efter Grosserer-Societetets responsum i UfR 1973.263 således 12 % p.a. i træbranchen. Baggrunden for brug af sådanne særlige rentesatser er bortfaldet efter loven af 26. april 1973, og sådanne kutyper kan i hvert fald ikke nu anses for retligt bindende.

Forsikringsydelser kan efter Forsikringsaftalelovens § 24 fordres betalt 14 dage efter, at selskabet har fået mulighed for at gøre skaden op. Såfremt det på et tidligere tidspunkt er givet, at selskabet i hvert fald er forpligtet til at betale et mindre beløb, skal dette beløb udbetales inden 14 dage derefter. Beløbene forrentes efter § 24, stk. 2, med 2 % p.a. over diskontoen fra den dag, de kan kræves betalt (forfaldstiden). Reglen i § 24 står i Forsikringsaftalelovens 1. afsnit og gælder således om alle forsikringsarter. **)

*) Kreditor antages ikke efter de legale regler om proces- og morarenter at have krav på rentes rente, jfr. UfR 1970.228 med note 1 og *Ussing* i UfR 1946B.97 og 176. Denne særregel om den legale rente virker ejendommelig, efter at loven om ændring af morarentesatserne af 1973 iøvrigt har søgt at udjævne forskellen mellem markedsrente og legal rente. Betænkning om morarenter, nr. 652 af 1972, nævner reglen om rentes rente s. 11, men stiller ikke forslag om ændring. Hverken besværet med udregningen eller byrden for debitor synes dog at kunne begrunde opretholdelse af reglen i kommercielle forhold. Renteberegning over længere perioder efter variable renteregler vil i alle tilfælde ofte kræve kyndig bistand. Imod rentes rente er *Planiol-Ripert* VII. 2. no. 887 og § 248 BGB.

**) Reglen er kun delvis præceptiv, se § 24, stk. 3, og § 3. Se iøvrigt om reglen i § 24 *Drachmann Bentzons* Kommentar til Forsikringsaftaleloven s. 145 og *Lyngsø: Forsikringsret* s. 201 f.

2. Aftalefordringer

a. Forfaldstid. Både forfaldstiden og frigørelsestiden må bestemmes ved fortolkning af kontrakten og ud fra supplerende generelle retsregler. Fortolkningen præges selvsagt i høj grad af den enkelte forpligtelses og aftales art. Her kan kun anføres nogle betragtninger af almen karakter.

Hvor ingen udtrykkelig aftale er truffet om ydelsestiden, indtræder forfaldstid i almindelighed straks, såsnart forpligtelsen er stiftet, jfr. Gældsbrevslovens § 5, stk. 1. Debitor er derfor, hvor ingen betalings- eller leveringstid er fastsat i aftalen, som oftest pligtig at betale eller levere ved påkrav ("på anfordring"), efter opsigelse, eller når han får modydelsen, jfr. Købelovens §§ 12 og 14 samt UfR 1969.202. Ved foretagelsen af disse skridt indtræder handlingstiden.

Indeholder aftalen bestemmelser om forfaldstiden, må disse i almindelighed følges. Undertiden anses særlige betalings- eller leveringsvilkår, der afviger fra almindelige udfyldende regler, at være gældende i kraft af en blot stiltiende aftale mellem parterne. Således nævner Købelovens § 12, at det kan fremgå "af omstændighederne", at betaling eller levering skål ske snarest muligt. Det kan også følge af den situation, hvori aftalen er indgået, at debitor har fået indrømmet henstand. Således antog UfR 1956.732 H og 1972.263 H om lån fra far til søn til køb af hus eller til andet investeringsformål, at lånene under de foreliggende omstændigheder ikke kunne kræves tilbagebetalt allerede efter en kort tids forløb. I almindelige forretningsmæssige forhold kan der derimod ikke deraf, at et lån er søgt til en langsigtet investering, sluttes, at debitor har fået en vis, ikke ganske kort kredit. Retspraksis må her antages at ville holde sig til aftalens ordlyd samt til Gældsbrevslovens § 5 og andre supplerende (udfyldende) regler af generel karakter.*)

UfR 1956.732 H. I 1950 lånte D 20.000 kr. 4 % kreditforeningsobligationer af sin far K til anvendelse som kontant udbetaling ved køb af en fast ejendom. I 1951 udstedte D til K et pantebrev i huset, der i overensstemmelse med den oprindelige aftale indeholdt bestemmelse om, at beløbet skulle forrentes med 4 % p.a., men ikke afdrages. K opsigde den 21. oktober 1954 pantebrevet til indfrielse i december termin s.å., og henviste herved bl.a. til Gældsbrevslovens § 5. D's anbringende om, at det udtrykkeligt var aftalt, at gælden ikke skulle indfries før K's død, kunne ikke bevises, men efter oplysningerne om parternes samtaler og under hensyn til, at fri opsigelighed ikke ville stemme med lånets formål, fandtes den skete opsigelse at have været uberettiget. — Se om kravene til beviset for at et familielån er eftergivet, UfR 1949.1017 og 1963.208.

*) Derimod må der formentlig efter omstændighederne, hvor aftalen intet bestemmer om tilbagebetalingen også udenfor familielån indrømmes debitor et sædvanligt eller rimeligt opsigelsesvarsel, sml. reglerne herom i BGB § 609, stk. 1 og 2, samt *Ussing: Enkelte Kontrakter* s. 56 f.

Er der i aftalen fastsat et tidsrum for leveringen eller åbnet et spillerum for den mængde, der skal leveres, tilkommer efter Købelovens §§ 13 og 66 retten til at vælge inden for de fastsatte grænser sælgeren (realdebitor), medmindre det fremgår af omstændighederne, at spillerummet er fastsat i køberens interesse.

I Købelovens § 68 er bestemt, at aftale om levering "i begyndelsen", "i midten" og "i slutningen" skal forstås som henholdsvis tiden fra den 1.-10., fra den 11.-20. og fra den 21. og måneden ud. I UfR 1951.653 er antaget, at et beløb, der skulle betales "inden 1. november", rettidigt kunne betales den 1. november. Iøvrigt må fortolkningen af bestemmelser om leveringstider i *køb* tage hensyn til den almindelige opfattelse (kutyme) i branchen. Til belysning heraf kan anføres nogle responsa afgivet af Grosserer-Societetets Komite. I UfR 1966.562 fortolkes "umgehend" for paraplyer, der skal sendes fra Italien til Danmark, kutymemæssigt således, at paraplyerne skal afsendes inden 14 dage fra ordrebekræftelsens dato. I UfR 1966.524 siges, at "omgående levering" af et acryl reklameskilt må forstås således, at 29 dage ikke er unormalt, hvis skiltet skal tilvirkes specielt, hvorimod leveringstiden for standardskilte, der føres som lagervarer, er 8-14 dage. UfR 1967.544 mener at pull-overs stammende fra Hong-Kong, som skulle have været leveret i august måned, er for sent leverede, når levering først sker den 16. september.

I *entreprisekontrakter* er i almindelighed fastsat en tidsfrist for færdiggørelse og aflevering af arbejdet. AB 1972 pålægger i § 6, stk. 1, inden for sit område entreprenøren i samarbejde med bygherren at udarbejde en arbejdsplan. Er ingen tidsfrist fastsat, kan entreprisen forlanges fuldført inden for den tid, som normalt medgår. Overtrædelse af en mellemfrist, som er fastsat i en arbejdstidsplan, er ikke uden videre en misligholdelse fra entreprenørens side. Entreprenøren skal blot tilvejebringe det færdige resultat inden slutfristen, og med en forceret arbejdsindsats kan det være muligt at overholde den endelige afleveringsfrist, jfr. nærmere *Hørlyck* i UfR 1970B.12 f og *Jørgen Hansen, Viltøft og Walsøe*: Ansvar og moderniseret byggeproces s. 97 f. Om byggeri for det offentlige gælder bestemmelserne i cirkulære nr. 80 af 9. maj 1971 om fast pris og tid. Entreprisaftalen skal indeholde datoer for påbegyndelsen og afslutningen af arbejdet, jfr. nærmere cirkulærets § 3.

b. Morarente (forhalingsrente). Den, der ifølge aftale skylder et bestemt pengebeløb, skal, hvis gælden ikke betales i rette tid, forrente det skyldige beløb fra den dag, da gælden skulle være betalt, med en årlig rente, der svarer til den til enhver tid fastsatte officielle diskonto med et tillæg på 2 % p.a., jfr. Gældsbrevslovens § 62, stk. 1, 1. pkt. Beskrivelsen af begyndelsestidspunktet for morarenten viser, at debitor, hvis han først er pligtig til at betale efter påkrav, skal svare morarente fra den dag, da påkrav kommer frem til ham. Er en bestemt dato fastsat i aftalen som betalingsdag, regnes renten derfra. Pligten til at svare morarente lægger en ekstra byrde på debitor, dersom han ikke selv har tilsvarende midler anbragt til en lige så høj eller højere rente. Reglen i § 62, stk. 1, 2. og 3. pkt., yder debitor en vis beskyttelse mod at lide tab ved som følge af

glemsomhed eller af misforståelser at pådrage sig en rentebyrde vedrørende sin betalingsforpligtelse. Reglen pålægger kreditor at minde debitor om betalingen, "når det kræves af rimelig hensyntagen til skyldnerens interesser". Forsømmer kreditor dette, fritages debitor for at svare morarenter, indtil påkrav gives.*)

Gældsbrevslovens almindelige regel om forhalingsrenter viger for "lovbestemmelser, der fastsætter forhalingsrenter for særlige forhold", jfr. § 62, stk. 4. Såfremt morarentesatsen efter en sådan særregel er lavere end 2 % over diskontoen, skal debitor dog, fra retsforfølgning er begyndt svare en *procesrente* af denne størrelse. Forhøjelsen af rentesatserne til 2 % over diskontoen ved lov nr. 212 af 26. april 1973 omfattede reglerne i Gældsbrevslovens § 62, Købelovens § 38 og Forsikringsaftalelovens § 24. Spørgsmålet, om den nye rentesats også skal indføjes i renteregler i andre love, må antages at ville blive taget op, efterhånden som disse love kommer til revision.***) Den nye sats er således indføjet i lovene om anpartsselskaber og om aktieselskaber af 13. juni 1973.

Medens rentereglerne i Forsikringsaftalelovens § 24 og Købelovens § 38 har samme rentesats som Gældsbrevsloven, afviger tidspunktet, hvorfra renten efter disse lovbestemmelser skal regnes, fra Gældsbrevslovens regler. I *handelskøb* skal købesummen forrentes fra den bestemte betalingstid, hvor en sådan er fastsat, og ellers fra leveringen, jfr. Købelovens § 38, stk. 1.***)) I *andre køb* svares der rente af købesummen fra "den dag, da betaling skulle have været erlagt", d.v.s. i almindelighed fra den fastsatte betalingstid eller fra sælgeren har givet køberen påkrav, jfr. Købelovens § 12. Modtager køberen en røgning fra sælgeren på et

*) Jfr. om denne regel *Ussing-Dybdals* Kommentar til Gældsbrevslovens § 62 note 5 og 6. Debitor vil oftere nu end før forhøjelsen af morarentesatsen fra 5 % til 2 % over diskontoen lide et ikke ubetydeligt tab ved at skulle betale morarenter, og der er derfor nu oftere grund til at benytte reglen om påmindelse om betalingen, jfr. herved Betænkning om morarenter, nr. 652 af 1972, s. 18 og 21. Betænkningen foreslog, at kreditors påmindelse skulle indeholde oplysning om renteforpligtelsen. Spørgsmålet om en sådan udbygning af reglen er imidlertid, som det fremgår af bemærkningerne til lovforslaget, sat i bero på nordisk lovsamarbejde. Folketingsudvalget udtalte, at udvalget forventer, når de nordiske forhandlinger er afsluttet, at modtage forslag til en "fristregel, hvorefter der ved betalingsudeblivelse, hvor der ikke er fastsat en bestemt betalingstid, først skal betales rente fra en vis tid efter modtagelse af påkrav", sml. herved Betænkning nr. 652 af 1972, navnlig s. 24.

**) Sml. herved Betænkning om morarenter nr. 652 af 1972, s. 11, 21 f og 28 ff.

***)) Jfr. herved Købelovens motiver s. 62, Betænkning om morarenter, nr. 652 af 1972, s. 7 f og s. 23 f samt *Ussing: Køb* s. 40 og *Hasle-Nebeløng* s. 224 f. — Reglen i Købelovens § 38, stk. 1, er i UfR 1973.252 (før loven af 26. april 1973) antaget at finde analog anvendelse på kommercielle købslignende aftaler (reparation på et skib), jfr. herved også *Ussing: Almindelig del* s. 75.

tidspunkt, da købesummen kan kræves betalt, skal han dog svare rente fra modtagelsen af regningen, selvom denne ikke indeholder krav om betaling og derfor ikke er et påkrav, som efter reglen i § 12 bringer betalingstiden til at indtræde.*)

Gældsbrevslovens regler om forhalingsrenter kan fraviges ved aftale. Efter § 62, stk. 3, bevarer kreditor det krav, han "på andet grundlag", d.v.s. efter aftale eller efter andre retsregler, måtte have på højere rente end 2 % over diskontoen. En aftalt *højere* kredit- eller morarente løber videre også efter forfaldstid og sagsanlæg. En aftale om en *lavere* kreditrente kan derimod vistnok ikke, medmindre aftalen indeholder holdepunkter for et andet resultat, antages også at bestemme morarentens størrelse. Efter at forfaldstid er indtrådt, og i hvert fald efter at sag er anlagt, er debitor derfor pligtig til at svare mora- og procesrente med 2 % over diskontoen, jfr. for så vidt angår procesrenten analogien af § 62, stk. 4, 2. pkt.**). Fastholdelse af en aftalt lav rentesats udover den periode, for hvilken rentesatsen er aftalt at skulle gælde, ville stride mod det ønske om at give kreditor fuld kompensation for rentetab, som er kommet til udtryk i loven af 1973 om forhøjelse af morarentesatserne og ville iøvrigt føre til den ejendommelighed, at der skulle svares morarenter efter en højere sats på en rentefri fordring end på adskillige rentebærende fordringer.

c. *Forfaldsklausuler. Påkravsreglen i Tinglysningslovens § 42 a.* Gældsbreve og andre aftaler om pengefordringer indeholder ofte bestemmelser om, at gælden skal afdrages ogsom led i disse bestemmelser en forfaldsklausul (en *clausula cassatoria*) om, at *udeblivelse med et enkelt afdrag medfører, at hele gælden forfalder til betaling straks****). Standardbestemmelserne (den "sædvanemæssige tekst") i pantebrevsformularerne indeholder foruden andre forfaldsklausuler også en sådan klausul, jfr. således pkt. 9, a, i den almindelige formular for private pantebreve i fast ejendom (Justitsministeriets pantebrevsformular A). Klausulen har fået

*) Påmindelsesreglen i Gældsbrevslovens § 62, stk. 1, 2. og 3. pkt. er formentlig – analogt – anvendelig på renteforpligtelser efter Købelovens § 38. Der kan navnlig efter forhøjelsen af morarentesatsen være et betydeligt behov for en sådan mildnelse af køberens byrde, jfr. herved Betænkning om morarenter, nr. 652 af 1972, s. 8 f, 21 og 23 f samt ovenfor s. 121, note *. Påmindelsesreglen bør derfor, hvor omstændighederne taler derfor, anvendes analogt.

**) *Ussing-Dybdal*: Gældsbrevsloven § 62 note 13 vil beregne morarente efter en aftalt lavere kreditrente, men procesrente efter den legale rentesats. Se også *Ussing*: Almindelig del, 3. udgave, s. 92 og – noget anderledes – 4. udgave s. 75.

***) *Sml. Rodhe* s. 460 f.

sit nuværende indhold ved revisionen af pantebrevsformularerne og af Tinglysningslovens regler om pant i 1973.*)

Indeholder aftalen ikke en klausul om forfald ved udeblivelse af renter eller afdrag, kan kreditor i almindelighed ikke kræve hele gælden betalt i tilfælde af forsinkelse med betalingen eller udeblivelse af enkelte renteydelser eller afdrag, jfr. UfR 1969.894 V med note 1. Afbetalingsloven synes i § 2 at gå ud fra, at forfald af restkøbesummen i afbetalingskøb forudsætter aftale herom.

UfR 1969.894 V. D. skyldte efter et gælds-brev K 14.000 kr. Beløbet skulle ikke forrentes, men alene afdrages med 100 kr. månedlig. Det fandtes betænkeligt uden udtrykkelig bestemmelse i gælds-brevet og uden nærmere oplysninger om gældsforholdets karakter og forudsætninger at anse hele restgælden for forfalden ved D's udeblivelse med ialt 8 afdrag (udeblivelsesdom). Rentefriheden kunn tyde på, at gælden ikke var rent kommerciel, og i private forhold er forsigtighed særlig påkrævet.

En fordring, der skal opfyldes før den normale betalingstid på grund af en forfaldsklausul, skal indfris med restgældens fulde (pålydende, nominelle) beløb og ikke med et beløb svarende til kursværdien af restgælden eller til restgælden med fradrag af mellemrente.***) Indfrielsen af restgælden i utide forøger derfor debtors byrde væsentligt i perioder med høj rente og pengeknaphed, og konvertering af højt forrentede lån kan omvendt i lavrentetider være til betydelig gene for kreditor. Skal et

*) Formulærens pkt. 9 lyder:

Uanset uopsigelighed eller opsigelsesfrist kan kreditor forlange kapitalen indfriet i følgende tilfælde:

a) "hvis renter eller afdrag ikke betales senest sidste rettidige betalingsdag. Det er dog en betingelse for, at kapitalen kan forlanges indfriet, at debitor ikke har betalt renter og afdrag senest 7 dage efter, at skriftligt påkrav er afsendt eller fremsat. Kreditors påkrav skal være afgivet efter sidste rettidige betalingsdag og skal udtrykkelig angive, at kapitalen kan forlanges indfriet, hvis renter og afdrag ikke betales inden fristens udløb, jfr. herved pkt. 2, sidste punktum." . . . .

Pkt. 2 lyder: "Alle betalinger er rettidige, når de sker senest 7 dage efter forfaldsdagen, for terminsbetalinger senest 7 dage efter første terminsdag. Hvis forfaldsdagen eller sidste rettidige betalingsdag falder på en helligdag, en lørdag eller grundlovsdagen den 5. juni, udskydes dagen til den følgende hverdag. På samme måde udskydes udløbsdagen for alle frister i henhold til nærværende pantebrev. Indbetaling inden for ovennævnte frist til postvæsenet her i landet, bortset fra Grønland, til befordring til betalingsstedet er rettidig betaling".

**) Regler om reduktion af fordringer ved indfrielse før den normale forfaldstid findes dog i Konkurslovens § 131 om fradrag af mellemrente ved udlodning på en uforfalden fordring i et konkursbo og i Afbetalingslovens §§ 4 og 9 om nedsættelse af salgsprisen fra den aftalte afbetalingspris til kontantprisen i tilfælde af tilbagetagelse af tingen eller af fremrykning af betalingstiden.

sælgerpantebrev indfris før den aftalte tid, ændres størrelsen af det vederlag, som sælgeren faktisk får for huset. Er kursværdien af pantebrevet f.eks. kun 60 eller 70, giver en for tidlig indfrielse af restgælden kreditor en uventet gevinst af en sådan størrelse, at vederlagsfastsættelsen i aftalen helt forrykkes. Debitors (køberens) stilling forringes, såfremt de oprindeligt aftalte rente- og afdragsvilkår er gunstigere for ham end de vilkår, han nu kan opnå på pengemarkedet, eller såfremt han slet ikke kan opnå et andet lån uden at kunne tilbyde (yderligere) sikkerhed. Gode grunde taler således for, at debitor ikke uforskyldt, eller uden at det med nødvendighed kræves af hensyn til kreditors interesser, udsættes for at skulle indfri sin gæld i utide. Forsinkelse med en pengebetaling kan imidlertid være meget generende for kreditor, der selv kan have betalingsfrister at skulle overholde.*) Det krav, som kreditor har på morarente, dækker ikke altid fuldtud hans interesser. Kreditor kan ikke altid få ethvert tab erstattet af debitor. En nøje overholdelse af betalingsvilkårene er ofte af væsentlig betydning for kreditor.

For pantebreve i fast ejendom og i løsøre har Tinglysningsslovens §§ 42 a, stk. 2, og 47, stk. 3, og standardvilkårene i pantebrevsformularerne foretaget en afbalancering af parternes interesser. De nævnte lovbestemmelser blev indsat i Tinglysningssloven ved en ændringslov nr. 277 af 30. maj 1973. Lovens bestemmelser suppleres af de standardbestemmelser om rettidig betaling og påkrav, som er optaget i de pantebrevsformularer, som samme år er godkendt af Justitsministeren i medfør af Tinglysningsslovens § 50 a.***) Bestemmelserne er udformet på grundlag af forslag i en Beretning om pantebrevsformularer for fast ejendom, afgivet i 1972 af den af Justitsministeriet den 20. juli 1971 nedsatte arbejdsgruppe.

Bestemmelserne i pantebrevsformularerne giver debitor en bestemt *betalingsfrist* (løbedage). For alle gældsbreve, der lyder på betaling i (11.) juni eller (11.) december termin, gælder der efter den deklaratoriske regel i Gældsbrevslovens § 5, stk. 3, en betalingsfrist. Betalingsfristen efter

*) Kreditor kan have indrettet sig på at anvende tidsfæstede afdrag til opfyldelse af bestemte forpligtelser. Situationen er anderledes f.eks. ved ejerskifteafdrag, jfr. herved *Spleth* i UfR 1969B.281 og Beretning om pantebrevsformularer for fast ejendom s. 45.

**) Lov nr. 277 af 30. maj 1973 trådte i kraft den 1. juni 1973. De nye bestemmelser i Tinglysningsslovens §§ 42 og 47 gælder for alle pantebreve, hvis hovedstol ikke er forfaldet inden den 1. juni 1973, uanset hvornår pantebrevet er oprettet. Iøvrigt vedbliver de vedtagne standardvilkår i ældre pantebreve at gælde. De nye bestemmelser om ejerskifte i pantebrevsformular A, pkt. 8, gælder således ikke om ældre pantebreve. Pantebreve på de hidtidige formularer kan anmeldes til tinglysning indtil 1. januar 1974, jfr. nærmere § 2 i loven af 1973.

pantebrevsformularerne gælder, uanset hvilke betalingsterminer der er fastsat i pantebrevets individuelle del. Fristen både efter pantebrevsformular A, pkt. 2, og efter Gældsbrevsloven er 7 dage. For realkreditinstitutternes pant i fast ejendom beror fristens længde på bestemmelserne i det enkelte instituts vedtægter (statutter), jfr. pantebrevsformular B, pkt. 4, og Beretning om pantebrevsformularer s. 48 f. Betalinger af de aftalte ydelser efter pantebrevet (gælds brevet) er rettidige, når de sker, inden fristen er udløbet, d.v.s. senest 7 dage (eller det vedtægtsmæssige antal løbedage) efter forfaldsdagen (første terminsdag).*) Betalingsfristen forlænges til den følgende søgnedag, hvis forfaldsdagen eller sidste rettidige betalingsdag falder i en week-end eller på en helligdag, jfr. nedenfor under pkt. f. Ved betaling inden for betalingsfristen svares ikke morarente for tiden efter den aftalte betalingsdag.***) Betalingsfristen udsætter derimod ikke betalingsdagen som udgangspunkt for beregningen af morarente, såfremt fristen overskrides. Debitor skal ved betaling efter fristens udløb svare forhalingsrente (morarente) fra forfaldsdagen (første terminsdag) med 2 % over diskontoen, eller med den aftalte kreditrente, hvis denne er højere, jfr. Gældsbrevslovens § 62, stk. 3.***)) Aftale om en lavere kreditrente kan i almindelighed ikke forstås således, at også morarenter skal beregnes efter den lavere sats, jfr. ovenfor s. 122.

Reglen i *Gældsbrevslovens § 5, stk. 3* om terminerne er for pantebreve i fast ejendom og underpant i løsøre fortrængt af bestemmelserne i *Tinglysningslovens §§ 42 a og 47, stk. 3*, og i pantebrevsformularerne. For andre gældsbreve er *Gældsbrevslovens § 5, stk. 3*, (stadig) den eneste regel om løbedage (betalingsfrist). Efter § 5, stk. 3, anses betaling af terminsydelser efter et gælds brev, der lyder på betaling i (11.) juni eller (11.) december termin som rettidig, såfremt den erlægges (d.v.s. er kommet frem til kreditor eller hans repræsentant på betalingsstedet) senest

*) I *Tinglysningslovens § 42 a, stk. 1*, siges, at betaling "er rettidig, når den sker inden for den betalingsfrist, der gælder efter pantebrevet". Bestemmelsen er præceptiv. Fristens længde kan ved aftale fastsættes til én dag eller til et længere tidsrum end 7 dage, men en frist skal der være.

Bestemmelsen i § 42 a gælder, som allerede nævnt, også for ældre pantebreve. 7-dages fristen efter den hidtidige formular I, post 8, a, var imidlertid ikke en "betalingsfrist", inden for hvilken betaling var rettidig; men alene en frist for udløsningen af pligten til indfrielse af kapitalen efter forfaldsklausulen, jfr. *Ussing: Almindelig del* s. 48 og v. *Eyben: Panterettigheder*, 4. udgave, s. 162. Anvendelsen af § 42 a på ældre pantebreve må formentlig føre til, at 7-dages fristen efter den ældre formulars post 8, a, fremtidig (fra 1. juni 1973) har virkning som en egentlig betalingsfrist (løbedage).

**) Praktiske grunde taler for, at kreditor ej heller har krav på kreditrente for disse (få) dage.

***)) Jfr. *Ussing-Dybdal: Gældsbrevslovene § 62 note 13*.

den 18. Iøvrigt har en debitor kun løbedage, hvor det er aftalt.*) Uanset denne formulering af § 5, stk. 3, må løbedage anses for aftalt, selvom forfaldsdagene er angivet som 11. juni og 11. december og ikke som (11.) juni og (11.) december termin, og også hvor andre terminer er benyttet, f.eks. 2. januar og 1. juli, taler meget for at anse løbedage som vedtaget. **)

Tinglysningslovens §§ 42 a, stk. 2, og 47, stk. 3, indeholder en særregel om pantebreve i fast ejendom og underpantebreve i løsøre, der indeholder en forfaldsklausul, hvorefter kreditor kan forlange restgælden betalt, såfremt renter eller afdrag ikke betales i rette tid. Særreglen går ud på, at kreditor først kan kræve restgælden betalt, når betalingsfristen er udløbet, og kreditor derefter har givet debitor et *påkrav* om at betale og en yderligere frist på 7 dage ("påkravsfristen") er udløbet. Påkravet må tidligst afsendes eller fremsættes dagen efter sidste rettidige betalingsdag. Påkravet kan således ikke meddeles debitor ved en påtegning på terminsopkrævninger, der udsendes tidligere.***) Tinglysningsloven sætter ingen grænser for, hvor lang tid efter forfaldsdagen påkravet kan gives. Påkravet skal indeholde oplysning om, at kapitalen kan forlanges indfriet, hvis ydelsen ikke er betalt senest 7 dage efter afsendelsen eller fremsættelsen af påkravet.****)

Den 7 dages påkravsfrist efter Tinglysningsloven kan forlænges. Dette

*) Før Gældsbrevsloven havde skyldneren efter et gælds brev i almindelighed løbedage, jfr. lov nr. 20 af 28. februar 1874 og *Lassen: Almindelig del* s. 385 f. I bemærkningerne i Udkast til lov om gældsbreve, 1936, s. 23 f er som begrundelse for ophævelsen af de ældre regler anført, at løbedage formentlig kun meget sjældent aftales uden for de sædvanlige halvårsterminer i juni og december. Denne forudsætning holder ikke længere fuldt ud stik.

**) Anderledes *Ussing-Dybdal: Gældsbrevslovene* s. 18, men som her *v. Eyben* i J 1954.471 og *Axel H. Pedersen: Byggeriet* s. 97 f. – Der er næppe grund til som en mellemløsning at antage, at kapitalen ikke eller dog ikke altid forfalder før 1 uge efter forfaldsdagen. En sådan mellemløsning, der fandtes i pantebrevsformularerne før 1973, er unødvendigt kompliceret, sml. herved *Ussing: Almindelig del* s. 48 med henvisninger.

***) Anderledes efter Forsikringsaftalelovens § 14 om forsikringspræmier. Påkrav om betaling af første præmie må tidligt afgives således, at det kommer frem på forfaldsdagen og påkrav om betaling af senere præmier tidligst en uge før forfaldsdagen. Lovgiveren har med reglerne i Forsikringsaftalelovens § 14 bl.a. villet opnå, at det skal være muligt for selskabet at undgå en risiko, det ikke får præmie for, jfr. *Drachmann Bentzons Kommentar* s. 84 f. Reglerne anses nu i almindelighed som for strenge, jfr. *Schaumburg og Trolle* i J 1968.334 og 547 f.

****) Sml. UfR 1973.396 med note 2 om kravene til indholdet af et påkrav efter Forsikringsaftalelovens § 14. Her kræves alene en betalingsopfordring, ikke tillige en orientering om følgerne af at opfordringen ikke efterkommes.

kan ske generelt ved en aftale, der optages i pantebrevets individuelle del, eller for den enkelte termin énsidigt af kreditor ved optagelse af et tilsagn om en længere frist i påkravet. Det kan derimod ikke aftales eller bestemmes, at kapitalen forfalder uden påkrav ved betalingsfristens udløb, eller at påkravsfristen skal være kortere end 7 dage. Betalingsreglerne findes ikke blot i pantebrevsformularens standardbestemmelser, men er som nævnt også optaget i Tinglysningslovens §§ 42 a og 47, og disse regler "kan ikke ved aftale fraviges til ugunst for debitor", hedder det i § 42 a, stk. 3.

Et pantebrev kan kun tinglyses, såfremt det angiver bopælen både for debitor og kreditor eller for andre, der har fuldmagt til at modtage forkyndelser, meddelelser og betalinger på debtors eller kreditors vegne, jfr. Tinglysningslovens § 9, stk. 3, 3. pkt. *) I formularen til private pantebreve i fast ejendom (Justitsministeriets pantebrevsformular A) er i pkt. 4 bestemt, at debitor har pligt til at underrette kreditor om adresseforandring. Påkrav bl.a. om betaling af terminsydelser kan sendes til den senest meddelte adresse, medmindre kreditor kender en senere adresse for debitor. **) Påkravsfristen regnes fra afsendelsen af påkravet om betaling til denne adresse. ***) Formuerettens almindelige regel er, at

*) Loven nævner kun "bopæl", men også en forretningsadresse må vist akcepteres. Loven kræver ikke at adressen skal være dansk. – Om legitimation til modtagelse af betaling af ydelser efter tinglyste pantebreve gælder Tinglysningslovens § 29 og Gældsbrevslovens almindelige regler.

**) Om opsigelser – men *ikke* om påkrav om betaling – gælder efter pkt. 4 desuden, at bliver kreditor opmærksom på, at opsigelsen ikke er kommet frem til debitor på grund af adresseforandring, f.eks. fordi brevet kommer retur fra postvæsenet, skal kreditor, såfremt debtors nye adresse fremgår af folkeregisteret eller af anden let tilgængelig kilde, f.eks. af telefonbogen, straks påny afsende meddelelse til debitor om opsigelsen. Gør kreditor det, har opsigelsen stadig virkning som afgivet ved afsendelsen til den opgivne eller kendte adresse. Selvom reglen som nævnt ikke gælder om påkrav, kan det formentlig dog efter omstændighederne også være nødvendigt for kreditor at gentage et påkrav, jfr. herved *Ussing: Aftaler* s. 411 med note 42 samt om opkrævning af forsikringspræmier UfR 1960.389 H og det deri gengivne responsum fra Assurandør-Societetet. Fristen regnes fra den 1. udsendelse, jfr. om forsikringspræmier *Drachmann Bentzons Kommentar* s. 86.

***) Foruden hensynet til kreditor har vel også bevismæssige grunde ført Tinglysningsloven til at regne påkravsfristen fra afgivelsen (afsendelsen). Bestemmelsen i § 42 a, stk. 2, om kravene til indholdet af påkravet må antages også at omfatte oplysning om afsendelsesdatoen eller datoen for fristens udløb. I mangel heraf kan debitor formentlig regne de 7 dage fra modtagelsen af brevet.

påkrav og andre påbud får virkning, når de kommer frem.*) Den nærmestliggende forståelse af § 42 a, stk. 2, er imidlertid, at kapitalen forfalder 7 dage efter afsendelsen af påkrav til den senest oplyste eller kendte adresse, uanset om og når påkravet kommer frem til debitor.

Påkravsreglen i Tinglysningslovens §§ 42 a og 47, stk. 3, fritager ikke debitor for enhver ulempe ved at udsætte betalingen til henimod udløbet af den særlige påkravsfrist. Betaling inden udløbet af påkravsfristen er ikke rettidig, sml. § 42 a, stk. 1. Overskrides betalingsfristen, kan kreditor, som allerede nævnt, kræve forhalingsrente for tiden efter forfaldsdagen. Kreditor kan desuden efter pantebrevsformular A (private pantebreve i fast ejendom) pkt. 3, når han har afgivet påkrav efter sidste rettidige betalingsdag i overensstemmelse med pkt. 9, a, forlange et gebyr på 2 % af den forfaldne ydelse, dog mindst 50 kr.***) Hensigten med at pålægge debitorerne dette gebyr er at motivere dem til at indbetale terminsydelserne rettidigt, jfr. Beretning om pantebrevsformularer s. 24 og 36.***)

Afgivelse af påkrav er efter Tinglysningslovens §§ 42 a og 47, stk. 3, en betingelse for, at kreditor kan forlange kapitalen indfriet, såfremt "renter eller afdrag" ikke betales rettidigt. Disse ord i loven omfatter

*) Jfr. *Ussing*: Aftaler s. 406 ff. Afsenderen kan i almindelighed bedre end modtageren afværge eller begrænse de gener, der kan opstå ved, at post går tabt e.lign. Reglen bl.a. i Aftalelovens § 40 om at forsendelsesrisikoen ved pligtmæssige reklamationer hviler på modtageren, såfremt afsenderen har brugt post eller andet forsvarligt befordringsmiddel, kan ikke anvendes analogt på alle påbud. Kan kreditor imidlertid godtgøre, at han har afsendt et påbud til debtors rigtige adresse, må brevet dog antages at være kommet frem, hvis der ikke oplyses omstændigheder, som giver grund til tvivl herom, jfr. herved UfR 1973.396 med note 1, og en (endnu utrykt) svensk højesteretsdom af 5. oktober 1972 begge i forsikringssager.

**) Gebyret kan, som pkt. 4 i formularen er affattet, kræves betalt, hvad enten debitor betaler eller oversidder påkravsfristen, således at han må udrede restgælden med tillæg af morarenter og eventuelt af inkassoomkostninger. Betaler debitor terminsydelser inden udløbet af påkravsfristen, kan kreditor næppe ved siden af gebyret kræve inkassoomkostninger af ydelser. Selvom gebyrreglen ikke gælder om ældre pantebreve, jfr. næste note, kan kreditor formentlig også ved ældre pantebreve først kræve inkassoomkostninger (som andrager et større beløb end gebyret) efter påkravsfristens udløb. Advokatbistand er ikke nødvendig, hvis debitor betaler inden for denne frist, jfr. herved *Axel H. Pedersen*: Sagførersalærer s. 113 ff. — Gebyret kan både særskilt og sammen med andre ydelser efter pantebrevet inddrives ved umiddelbart udlæg efter Retsplejelovens § 478, stk. 1, nr. 5, som foreslået ændret ved et lovforslag om udlæg af 1973.

***) Gebyret skal afbalancere ulempen for kreditor ved påkravsreglen. Ikke desto mindre har kun påkravsreglen, ikke gebyrreglen, tilbagevirkende kraft for ældre pantebreve, jfr. § 2 i lov nr. 277 af 30. maj 1973. Dette fremgår af, at gebyrreglen kun findes i den nye formular A, ikke i selve loven af 1973.

ethvert afdrag, også ejerskifteafdrag. I Justitsministeriets pantebrevsformular A er i pkt. 9, j, bestemt, at restgælden forfalder til udbetaling, hvis et ejerskifteafdrag ikke betales rettidigt. Den rettidige indbetalingsdag for et ejerskifteafdrag er i formularens pkt. 8 bestemt som 3 uger efter, at endeligt skøde er tinglyst og udleveret af tinglysningskontoret, dog senest 3 måneder efter ejendommens overtagelse.**) Både ejerskifteafdragets karakter af éngangsydelse og den usikkerhed, der undertiden kan bestå om, hvornår afdraget er forfaldet, taler for, at restgælden kun kan kræves indfriet efter påkrav ved forsinkelse med et sådant afdrag.***) Påkravet må gives til den nye ejer, hvis kreditor har fået meddelelse om ejerskiftet, jfr. herved Tinglysningslovens § 39, stk. 1, og ellers til den hidtidige ejer. Pantebrevsformular A, pkt. 9, er ganske vist i overensstemmelse med en bemærkning i Beretning om pantebrevsformularer s. 26 affattet, som om påkravsreglen ikke gælder ejerskifteafdrag, idet påkravsreglen kun er medtaget i pkt. 9, a, og ikke i pkt. 9, j. Tinglysningslovens påkravsregel kan imidlertid ikke fraviges ved aftale til ugunst for debitor, jfr. § 42 a, stk. 3. Denne bestemmelse udelukker fravigelse både ved individuel aftale og ved de "sædvanemæssige bestemmelser" (standardbestemmelserne) i pantebrevsformularerne. Justitsministerens godkendelse af pantebrevsformularerne efter Tinglysningslovens § 50 a giver ikke blanketternes standardbestemmelser lovskraft.

Intet nok så sindrigt system af frister og advarsler kan udelukke, at der kan opstå situationer, hvor debitor oversidder sidste frist, skønt han både havde vilje og evne til at betale rettidigt. Kombinationen i pantebrevsformularerne og Tinglysningsloven af bestemmelser om betalingsfrist (løbedage), påkrav og påkravsfrist gør dog en undskyldelig fristoverskridelse til en sjælden begivenhed. Navnlig fordi forsendelsesrisikoen både for påkravet og i et vist omfang også for betalingen hviler på debitor, kan undskyldelige oversiddelser af fristerne dog stadig forekomme. I disse — sjældne — situationer er der stadig — også efter indførelsen af reglen i § 42 a — et behov for efter omstændighederne at fravige forfaldsklausulernes bogstav og fritage en uheldig debitor for pligten til at indfri restgælden, såfremt han både har evne og vilje til at betale sine ydelser. De retningslinier, der blev lagt i retspraksis i tiden før indførelsen af påkravsreglen, var meget strenge. Det er vel imidlertid nærliggende her stadig at følge en tilsvarende praksis, jfr. nedenfor under II, B, 5.

*) Se nærmere herom Beretning om pantebrevsformularer s. 43 ff og *Vagn Carstensen* i UfR 1972B.310 f.

**) Sml. til illustration bl.a. situationen i UfR 1973.390 om et pantebrev på den hidtidige formular.

d. *Andre påkravsregler.* Uden for området for Tinglysningslovens §§ 42 a og 47, stk. 3, Forsikringsaftalelovens § 14 og enkelte andre lovregler*) er kreditors adgang til at hæve aftalen eller til straks at kræve sit samlede tilgodehavende udbetalt ikke i almindelighed betinget af, at kreditor har givet debitor påkrav. Hvor debtors forpligtelse først bliver aktuel (handlingstiden indtræder) efter påkrav, er et påkrav dog selvsagt en nødvendighed, da undladelsen af at opfylde forpligtelsen ellers ikke er en misligholdelse. Hovedreglen har så fast en tradition bag sig, at et almindeligt krav om påkrav som en yderligere hævebetingelse ikke lader sig interpolere i aftalerne på grundlag af f.eks. grundsætningen i Gældsbrevslovens § 8. Købelovens bestemmelser om hæveadgangen stiller ikke krav om, at kreditor skal minde debitor om hans forpligtelse ell. lign.***) På den anden side kan en kreditor ikke uden videre skaffe sig hæveadgang ved at give sin misligholdende debitor en kort frist til at opfylde, men modtagelsen af en ”rykker” kan påvirke vurderingen af, om misligholdelsen er væsentlig, jfr. motiverne til Købeloven s. 45. ***)

Påkravsreglen i Tinglysningslovens §§ 42 a, stk. 2, og 47, stk. 3, og i pantebrevsformularerne kan ikke uden særlig vedtagelse anvendes på (andre) gældsbreve. Det behov, debitor har for en vis beskyttelse mod at lide tab på grund af ubetydelige forsinkelser, hvor gældsbrevet indeholder en forfaldsklausul, kan – i et vist omfang – imødekommes ved på dette område at følge de retningslinier, der blev udstukket i retspraksis før indførelsen ved lov nr. 277 af 30. maj 1973 af påkravsreglen om forsinkede pantebrevsydelser.

Hovedreglen må dog fraviges, hvor det er særlig velbegrundet at betinge udøvelsen af hævebeføjelsen af et påkrav, der konstaterer at debitor er i mora og giver ham en vis frist til at opfylde og derved afværge en ophævelse af aftalen. Påkrav må således kræves hvor aftalen er uklar, og hvor der foreligger særlige undskyldningsgrunde for debitor, som er kendelige for kreditor.****) I nogle skyldforhold kræves formentlig påkrav i alle tilfælde, hvor misligholdelsen ikke er meget væsentlig. En undtagelsesregel om, at påkrav skal gives, hvor debitor har en åbenbar interesse i at blive gjort bekendt med og mindet om sin forpligtelse og dennes

*) Efter medhjælperlovens § 26, stk. 1, nr. 1, kan medhjælperen hæve arbejdsforholdet uden varsel, når arbejdsgiveren har undladt *trods påkrav* at betale medhjælperen forfalden løn, sml. om Funktionærlovens område UfR 1958.226 og *Carlsen*: Funktionærret s. 163 f.

**) I nogle brancher findes kutymmer, der pålægger køberen at give sælgeren et påkrav med passende varsel, før han hæver kontrakten, jfr. *Hasle-Nebelong* s. 103. Se om kornhandlen også UfR 1952.963.

***) Jfr. herved UfR 1955.815 H og *Ussing*: Almindelig del s. 87.

****) Jfr. UfR 1949.360 H og *Ussing*: Almindelig del s. 87.

nærmere indhold, er i harmoni med reglen i Gældsbrevslovens § 62, stk. 1, 2. pkt., om renter. Det ville være ejendommeligt at yde debitor en større beskyttelse mod at skulle svare morarenter end mod den som oftest langt alvorligere retsfølge, at restgælden forfalder eller aftalen hæves.

I tysk og fransk ret er adgangen til at hæve i almindelighed betinget af, at debitor har fået et vist varsel (Nachfrist), jfr. BGB § 326 og Code civil art. 1184, jfr. Motiverne til Købeloven s. 45, *Ussing*: Almindelig del s. 91, *Bengtsson*: Hævningsrätt s. 246 ff og *Zweigert – Kötz*: Rechtsvergleichung II s. 193 ff. Nachfrist-kravet er i afsvækket form optaget i International Købelov art. 27 og 62. Efter disse regler kan ophævelse kun ske efter påkrav med en rimelig frist, "where failure to deliver the goods (– eller at betale købesummen –) at the date fixed does not amount to a fundamental breach of the contract".

Navnlig i vedvarende skyldforhold forekommer der adskillige tilfælde af misligholdelse, som vel ikke er uvæsentlige, men hvor den aftalestridige adfærd dog erfaringsmæssigt ofte lader sig bringe til ophør uden at efterlade en sådan mistillid, at aftalen ikke bør kunne løbe videre og i fremtiden forventes overholdt. I adskillige af disse tilfælde er hæveadgangen betinget af en påmindelse (advarsel) eller et påkrav. Dette har i et vist omfang udtrykkelig hjemmel, jfr. f.eks. Lejelovens § 63, stk. 1, nr. 3, 4 og 7 – 9 og Medhjælperlovens § 26, stk. 1, nr. 1; men påkrav kan også være en nødvendighed uden for de lovbestemte tilfælde, jfr. f.eks. om arbejdstagerens sløseri med opfyldelsen af arbejdsforpligtelse, *Carlsen*: Funktionær-ret s. 188 med note 100.

Påkrav er efter omstændighederne også nødvendigt både ved misligholdelse af éngangsforpligtelser og af vedvarende aftaler, hvor misligholdelsen er undskyldelig, idet den f.eks. skyldes en misforståelse af aftalen eller en fejltagelse ved opfyldelsen. Navnlig hvor en sådan grund til misligholdelsen er kendelig for kreditor, bør kreditor ikke kunne hæve, inden han har søgt at bringe debitor ud af hans vildfarelse.*) Som eksempler herpå kan nævnes UFR 1949.360 H, hvor sælgeren måtte forstå, at køberens overskridelse af betalingsfristen sandsynligvis skyldtes en misforståelse,**) og UFR 1972.323 H om en forsinkelse med lejebetaling, der åbenbart måtte skyldes en ekspeditionsfejl. Om lejebetaling bestemmer § 63, stk. 2, i Lejeloven, at det ved afgørelsen af, om en forsinkelse giver udlejerens hæveadgang, skal tillægges betydning, om forsinkelsen "skyldes lejerens manglende evne eller vilje til at betale". Denne regel giver i almindelighed ikke grundlag for at nægte udlejerens hæveadgang, såfremt lejerens efter modtagelsen af et påkrav stadig ikke betaler.

Modtagelsen af et påkrav afskærer i almindelighed en debitor, der tidligere har betalt for sent uden at blive mødt med krav om ophævelse af aftalen eller om indfrielse af restgælden, fra at påberåbe sig en forventning om, at kreditor heller ikke denne gang vil påberåbe sig

*) Undladelse af at give debitor et påkrav eller anden reklamation kan efter omstændighederne medføre, at kreditor bindes af debtors opfattelse af aftalens indhold, jfr. *Ussing*: Aftaler s. 397 f med note 45.

**) Dommen er omtalt af *Hasle-Nebelong* s. 102.

forfaldsklausulen, jfr. herved UfR 1962.8 H (kommenteret i TfR 1962.147, Bogudgaven s. 357) om påkravsreglen i Forsikringsaftalelovens § 14.

e. Frigørelsestiden. En *pengefordrings* frigørelsestid er i almindelighed ligesom dens forfaldstid indtrådt straks ved stiftelsen (samtidig med fordringens tilblivelse), hvor ikke andet er bestemt i aftalen eller følger af dennes formål og indhold iøvrigt, jfr. Gældsbrevslovens § 5, stk. 1.*) Kreditor er ofte interesseret i at få sine penge snarest muligt for at kunne anvende dem til forbrug eller investering og undgå risiko for tab navnlig på grund af insolvens hos debitor. Kreditor kan imidlertid have en interesse i, at debitor ikke har adgang til når som helst at frigøre sig ved betaling, såfremt placeringen af pengene som et tilgodehavende hos debitor er en god investering eller anbringelse, f.eks. på grund af de aftalte rente- og afdragsvilkår, sikkerheden eller den skyldige møntsorts formodede overlegne værdifasthed. Indeholder en aftale om et fast låneforhold bestemmelser om debtors betalingspligt, medens intet er sagt om, at debitor har adgang til at betale hurtigere, hvis han vil, tolkes vilkårene derfor ofte således, at aftalen angår både forfalds- og frigørelsestiden, d.v.s. at debitor ikke kan frigøre sig ved betaling, førend han er pligtig til at betale. En fast langsigtet investering kan være af særlig værdi for kreditor, fordi han har aftaler med sine kunder, der løber over lang tid, som f.eks. livs- og pensionsforsikringsaftaler. Debitor har ofte mulighed for gennem lånevilkårene f.eks. renten eller kursen, at skaffe sig vederlag for den manglende konvertibilitet.

Pantebreve indeholder ofte bestemmelser om, at debitor enten nårsomhelst eller efter opsigelse, f.eks. med 3 måneders varsel til en termin, kan betale et ekstraordinært afdrag eller helt indfri pantebrevet. Indeholder pantebrevet imidlertid ingen bestemmelse om indfrielse før de fastsatte betalingstidspunkter, kan kreditor afvise et tilbud fra debitor om tidligere betaling og således bevare den særlige værdi, pantebrevet kan have, fordi dets rentefod (nu) ligger over det almindelige renteniveau, jfr. UfR 1943.749 H. **)

*) Sml. BGB § 271, stk. 2, OR art. 81 og Code civil art. 1187, der alle lovfæster en præsumption for, at skyldneren er beføjet til at opfylde før den aftalte tid, rentebærende lån dog kun efter opsigelse, jfr. BGB § 609, stk. 3, og dertil *Portin*: Om köpares dröjsmål s. 171.

**) Ved lån mod håndpant fører debtors interesse i at kunne få pantet tilbage vistnok i almindelighed til, at lånet nårsomhelst kan indfries, jfr. herved UfR 1913.828. Se iøvrigt *Ussing*: Almindelig del s. 184 f, *Arnholm* III s. 34 f og *Rodhe* s. 168 f. – For at mildne byrden for debitor ved ikke f.eks. i tider med faldende rente at kunne frigøre sig for eller konvertere (ældre) dyre lån,

UfR 1943.749 H. Ved køb af en fast ejendom overtog køberen som debitor et 5 % sælgerpantebrev udstedt af sælgeren ved dennes erhvervelse af ejendommen. I pantebrevet var bestemt, at det skulle afdrages med 2 1/2 % af den oprindelige hovedstol i juni og december termin regnet fra juni termin 1942. Der var intet udtalt om opsigelse bortset fra, at debitor havde adgang til at indfri pantebrevet før 1. august 1942, hvilken indfrielse skulle medføre dekort på 8 %. Køberen opsagde den 4. september 1942 pantebrevet til indfrielse i juni termin 1943, men køberen (debitor) fandtes ikke at have været berettiget hertil. Aftalen om en bestemt betalingstid udelukkede debitor fra at frigøre sig ved betaling på et tidligere tidspunkt. Pantebrevets bestemmelse om en adgang for debitor til indfrielse før 1. august 1942 kunne ikke føre til et andet resultat. (Dissens).

I skyldforhold, hvor debitor har ret til at indfri før forfaldstid, skal han ikke godtgøre kreditor det tab, denne måtte lide ved den tidlige opfyldelse, og debitor har i almindelighed ej heller krav på et afslag svarende til en mulig fordel for kreditor, f.eks. en rentefordel (mellemrente). Ved udlodning til en uforfalden fordring i konkurs skal der dog efter Konkurslovens § 131 fratrækkes mellemrente.*)

I Afbetalingslovens § 6, stk. 3, er bestemt, at køberen til enhver tid kan indfri sælgerens restkrav opgjort efter reglerne i lovens § 4, jfr. herved Betænkning om køb på afbetaling, 1950, s. 39.

Aftaler om særlige betalingsvilkår for fordringer, for hvilke der er udstedt et negotiabelt skylddokument, som ikke er gengivet i eller fremgår af dokumentet, eksstingveres efter reglerne om indsigelser, jfr. herved Gældsbrevslovens § 15, stk. 3.

Mindretallet i den ovenfor omtalte *UfR 1943.749 H.*, der mente, at skyldneren under de foreliggende særlige forhold i forhold til den oprindelige kreditor havde opsigelsesret, fandt, at denne opsigelsesret, som ikke var påtegnet eller iøvrigt fremgik af pantebrevet, efter Gældsbrevslovens § 15 var fortabt over for den nuværende pantekreditor, som var en omsætningserhverver i god tro.

Frigørelsestiden for *fordringer på tingsydelser* kommer ligesom frigørelsestiden for pengefordringer i almindelighed samtidig med den aftalte forfaldstid. Aftalens bestemmelser om realdebitors forfaldstid er i almindelighed også afgørende for hans frigørelsestid. En sælger kan i almindelighed ikke forlange, at køber skal aftage salgsgenstanden inden

bestemte den i 1958 ophævede Rentelov nr. 285 af 3. juli 1942 § 3, at lån med pant i fast ejendom højst kunne gøres uopsigeligt i 5 eller for 1. prioritets vedkommende i 10 år. — Efter BGB § 247 kan debitor altid opsige gæld, der skal forrentes med mere end 6 % p.a.

*) Om refusion af en særlig finansieringsafgift ved indfrielse før forfaldstid, se *UfR 1938.194*.

den aftalte leveringstid, medmindre der er særlige holdepunkter i aftalen for at tolke den således, at levering blot skal ske senest den aftalte dag, sml. beskrivelsen af køberens fordringshavermora i Købelovens § 33.**) Uagtet afgørelsen af, om frigørelsestiden er kommet, træffes efter ensartede regler ved penge og ting, er der med hensyn til virkningerne af fordringshavermora væsentlig forskel på pengekrav og krav på ting. Genusdebitor kan efter Købelovens § 37 udskille en ydelse som bestemt for kreditor og derved overføre risikoen for denne ydelse på kreditor. Ved pengefordringer har debitor ikke en sådan adgang til koncentration af sin forpligtelse. En udskillelse af bestemte mønter og sedler ville som oftest være en urimelighed. Penge kan i almindelighed finde sikker opbevaring og endda en vis forrentning i en bank eller sparekasse, jfr. herved Gældsbrevslovens § 6. Er kreditor i fordringshavermora, kan debitor, om han vil, frigøre sig for gælden ved at deponere det skyldige beløb i overensstemmelse med reglerne i Deponeringsloven nr. 29 af 16. februar 1932.***) Debitor kan imidlertid også vælge at lade pengene arbejde i sin virksomhed.***)) En realdebitor, der har stillet bestemte ting til side til kreditor, må ikke bruge tingene. Han har derimod omsorgspligt for tingene, jfr. Købelovens § 33. Eventuelt udbytte af tingen tilfalder køberen, jfr. Købelovens § 18 og *Ussing: Køb* s. 25 f. Opbevaringen er ofte bekostelig. Debitor har krav på at få sine udlæg godtgjort. Hans sikkerhed for dette krav består i tilbageholdsret og salgsret med hensyn til ydelsen, jfr. Købelovens §§ 34 – 36.

Fastsættelsen af en frigørelsestid kan volde særlig vanskelighed ved forvaring, hvor jo depositarens forpligtelse netop består i at opbevare medkontrahentens ting. Hvornår og hvordan skal depositaren kunne bringe denne forpligtelse til ophør? I en egentlig (ren) opbevaringsaftale må debitor i hvert fald kunne frigøre sig for sin opbevaringsforpligtelse, dersom hans tilgodehavende for opbevaringen nærmer sig tingens værdi. I aftaler om bearbejdning og reparation af ting, der overgives til debitor, for at han kan udføre bearbejdningen eller reparationen, kan debitor formentlig frigøre sig for opbevaringsforpligtelsen, når opbevaringen har varet væsentligt længere end nødvendigt for at give kreditor en bekvem adgang til at hente sine ting. Det er almindeligt, at renserier og reparationsværksteder ved opslag i butikken eller ved en klausul i deres blanketter til notaer eller modtagelsesbeviser sætter en grænse for, hvor længe de opbevarer den reparerede eller bearbejdede ting. Sådanne tilkendegivelser er ikke bindende, hvis de ikke er tydeligt tilkendegivet for kunden, og selv i så fald ej heller hvis fristen er urimelig kort, sml. ovenfor s. 125. I de andre nordiske lande er der givet særlige love om ”ret for håndværkere til

*) Se om for tidlig levering *Ussing: Køb* s. 159.

**) Herom *Ussing: Almindelig del* s. 197 f og s. 313 ff.

***)) Sml. herved Sø- og Handelsrettens bemærkninger i UfR 1945.13 (22) H citeret ovenfor s. 85, note *)

at sælge gods som ikke afhentes", f.eks. svensk lov af 31. marts 1950, hvorefter en håndværker kan sælge uafhængte ting 6 måneder efter at vederlaget forfaldt til betaling. *)

UfR 1936.38 H. I oktober 1931 bad enkefru E, der opgav sin adresse som Ostebørsen, Frederiksgade 44, Adams Transport Co. om at afhente nogle møbler til opbevaring, som stod i hendes daværende lejlighed. Adams medvirkede endvidere ved forsendelsen af det øvrige bohavet til en anden by. E havde intet betalt for opbevaringen og lod ikke høre fra sig. Breve til Frederiksgade 44 kom tilbage med påtegning om, at adressaten var flyttet. Folkeregisteret kunne ikke oplyse, hvorhen E var flyttet, da adressen var en forretningsadresse. I august 1933 lod Adams de opbevarede ting bortsælge på auktion. I september s.å. kom E hjem fra en rejse i udlandet. Hun kunne alene kræve auktionssummen med fradrag af Adams tilgodehavende for opbevaring og udgifter ved salget. Se også UfR 1949.1038, der pålagde en hestepension salgspagt for en opstaldet hest, da fortsat opstaldning ville medføre uforholdsmæssige udgifter, jfr. analogien af Købelovens § 35.

f. *Week-end og helligdage.* Betalinger og også adskillige andre ydelser skal i almindelighed erlægges i forretningsstunden eller normal arbejdstid. Bortset fra rent private mellemværender kan debitor ikke forlange at komme til at betale sin gæld efter lukketid. En betaling, der først kommer frem til kreditor efter normal kontortid, anses i almindelighed som modtaget den næste arbejdsdag. **)

Er den i aftalen fastsatte forfaldsdag en lørdag, søndag eller helligdag, flyttes forfaldsdagen til dagen før eller efter denne eller disse dage. Gældsbrevslovens § 5 og pantebrevsformularerne bestemmer, at gældsbrevs eller pantebrevs sidste rettidige betalingsdag (sidste dag i terminen) udskydes til den følgende søgnedag, såfremt den almindelige betalingsfrist udløber på en lørdag, søndag, helligdag eller grundlovsdagen. ***). En tilsvarende regel om udskydelse af forfaldsdagen er givet i Lejelovens § 33 om leje, og samme regel må antages at gælde overalt, hvor ikke særlige grunde taler for at rykke forfaldsdagen tilbage. Tiden for betaling af løn må formentlig rykkes tilbage, både hvor lønnen, som almindeligt er, betales bagud, jfr. UfR 1921.231 H, og i arbejdsforhold hvor forudbetaling er aftalt. ****)

*) Denne lovgivning er kort refereret i NU 1968:6 s. 33 f.

**) Sml. om fastsættelse af en tidligere cut-off hour i banker, UCC 4-107. Også andre meddelelser regnes i almindelighed kun for at være kommet frem, hvis de er afleveret inden lukketid, jfr. *Ussing*: Aftaler s. 71, UfR 1955.707 om annullation af salg samt UfR 1959.421 og 676 om opsigelse af funktionærer.

***) Lørdag kom med blandt de fredede dage ved en lov om ændring af Gældsbrevsloven nr. 408 af 30. november 1965.

****) Sml. nedenfor s. 145. Se også *Ussing*: Almindelig del s. 47. – Tiden, inden hvilken en opsigelse f.eks. af arbejdsforhold eller lejekontrakt skal være meddelt, forlænges ikke, dersom den eller de sidste dage er fridage, jfr. UfR 1907.914.

g. *Vedvarende ydelser.* Mens leveringstiden for enkeltstående ydelser er et *tidspunkt*, står leveringen af vedvarende ydelser på i et *tidsrum*. Grundsætningen i Købelovens §§ 14 – 16 om samtidig udveksling af ydelserne lader sig ikke uden videre anvende på vedvarende ydelser, såsom brug af fast ejendom eller ting, arbejde eller forsikringsdækning. Et vederlag for sådanne ydelser i penge, f.eks. leje, arbejds løn eller forsikringspræmie, må enten betales forud eller bagud for hele ydelsen på én gang eller for visse perioder, f.eks. en uge, måned eller år. Dette spørgsmål er omtalt ovenfor i kapitel 3, I, B.

III. Opfyldelsesstedet

A. Opfyldelsesstedets betydning

Opfyldelsen af nogle forpligtelser kan kun ske på et bestemt sted. Brugen af et hus og bygningen af en projekteret havn kan kun ske der, hvor huset eller det udsete areal ligger. Opfyldelsen af en arbejdsforpligtelse er bundet til arbejdsstedet. Penge, dokumenter og løsøre kan derimod sendes hvorsomhelst hen. Transporten kan dog støde på faktiske hindringer, som f.eks. mangel på transportmidler, isvanskeligheder eller krig, eller gennemførelsen af transporten kan hindres af retlige forbud, f.eks. i Valutabekendtgørelsen, Karantæneloven eller i særlige eksport- eller importreguleringer. Hovedreglerne om, hvor opfyldelsesstedet for en fordring er, når et bestemt opfyldelsessted hverken er udtrykkeligt aftalt eller fremgår af omstændighederne, er enkle: Ved pengeforpligtelser er opfyldelsesstedet i almindelighed hos kreditor, jfr. Gældsbrevslovens § 3. ”Pengeskyld er bringeskyld”. Ved andre forpligtelser er opfyldelsesstedet i almindelighed hos debitor, jfr. Købelovens § 9. ”Anden skyld er henteskyld”.*)

Stedet, hvor ydelsen skal præsteres til opfyldelse af forpligtelsen, har i flere henseender økonomisk og retlig betydning. Udpegelsen af et bestemt sted som opfyldelsessted lægger en række led i parternes mellemværende fast. Som allerede nævnt under I foreligger der i almindelighed *misligholdelse* (forsinkelse), såfremt ydelsen ikke leveres til rette tid og på rette sted. Debitor skal afholde *omkostningerne ved transporten* til opfyldelsesstedet, medens en eventuel videre transport må betales af kreditor. Indtil ydelsen leveres eller tilbydes kreditor på opfyldelsesstedet, bærer debitor *risikoen* for ydelsen. Opfyldelsesstedet

*) Om opfyldelsesstedet, se *Ussing*: Almindelig Del s. 41 f, *Hasle-Nebelong* s. 41, *Arnholm* III s. 35 f, *Rodhe*: Obligationsrätt s. 112 f og *Larenz*: Allgemeiner Teil s. 146 ff.

har derfor betydning for *prisen*.*) Ved pengeforpligtelser er opfyldelsesstedet afgørende for, i *hvilket lands mønt* betalingen skal ske, jfr. ovenfor kapitel 3, VI, C.

B. Opfyldelsesstedet for fordringer på andet end penge

1. Tingsydelser

Giver aftalen ikke holdepunkter for andet, er opfyldelsesstedet hos debitor. I køb er opfyldelsesstedet for sælgerens forpligtelse således i almindelighed på sælgerens bopæl eller forretningssted, jfr. Købelovens § 9 samt UfR 1919.936. Sælgeren kan formentlig kun énsidigt anvise et andet opfyldelsessted, hvis ændringen hverken medfører ulempe eller udgift for kreditor, sml. om penge Gældsbrevslovens § 3, stk. 2, og *Ussing*: Køb s. 28. Samme regler gælder i andre aftaler, f.eks. ved tingsleje. **)

UfR 1948.627 V. A var dømt til at betale et beløb til B mod udlevering af en motorbåd. B boede i København, hvor båden også befandt sig på tidspunktet for domsafsigelsen. Under fogedforretning mod A statueredes, at A ikke kunne gøre dommens opfyldelse afhængig af, at båden transporteredes til hans bopæl i Sønderjylland. A kunne alene kræve båden stillet til disposition på det sted, hvor den befandt sig på tidspunktet for domsafsigelsen.

I mange skyldforhold er debitor enten efter en udtrykkelig bestemmelse i aftalen eller efter sædvane forpligtet til at sørge for, at genstanden sendes til kreditor. Købeloven tager ikke stilling til, i hvilket omfang sælgere har en sådan forsendelsespligt. Både om pladskøb og forsendelseskøb giver loven kun en regel om, hvordan retsstillingen er, hvis det påhviler sælgeren at sende genstanden, jfr. lovens §§ 10 og 11 samt *Ussing*: Køb s. 28 ff. Skal sælgeren sørge for transporten, bestemmer han inden for aftalens rammer forsendelsesmåden, jfr. *Hasle-Nebelong* s. 108 f. Forsendelsespligt for sælgeren indebærer, at sælgeren har *ulejligheden* med at afsende godset, f.eks. ved overgivelse til vognmand, jernbane eller rederi. Kan det solgte ikke sendes som stykgods, men skal forsendelsen på grund af aftalen, godsets art og mængde eller godsets farlighed ske som hele ladninger, bærer sælgeren også *risikoen* for, at transportlejlighed kan findes, f.eks. jernbanevogn eller skib. Sælgeren er i så fald både i

*) Prisnoteringerne for råvarer på udlandets varebørser sker med angivelse af leveringssted, f.eks.: zink loco East St. Louis 17.00; bly loco New York 14.00 – 14.50, loco St. Louis 13.80 – 14.30 (cents pr. lb.).

**) En biludlejer kan således i almindelighed ikke henvise lejeren til at hente bilen hos den forrige lejer.

species- og i genuskøb *ansvarlig* for forsinkelse, der skyldes vanskelighed med at skaffe transportlejlighed, jfr. grundsætningen i Købelovens § 24, UfR 1946.1211 H og *Ussing: Køb* s. 31 f.

En pligt for sælgeren til at sende genstanden til et bestemt sted er ikke ensbetydende med, at dette sted (bestemmelsesstedet) er opfyldelsessted. Leveringen (opfyldelsen) anses tværtimod i almindelige forsendelseskøb for at være sket allerede ved overgivelsen af genstanden til en fragtfører, som har påtaget sig forsendelsen fra sælgers plads, eller ved søtransport, når genstanden er bragt inden for skibssiden, jfr. Købelovens § 10. Ordene leveringssted og opfyldelsessted er synonyme. Fragten fra leveringsstedet til bestemmelsesstedet skal betales af køberen, uanset om sælgeren skal sørge for forsendelsen, sml. herved Sølovens §§ 112 – 114. Forsinkelser undervejs, der ikke, som f.eks. valg af et uegnet transportmiddel eller angivelse af forkert eller utilstrækkelig adresse, kan tilregnes sælgeren, er ikke en misligholdelse af aftalen. *)

I nogle tilfælde er opfyldelsesstedet hos køberen. Dette gælder ved pladskøb med udbringelsespligt, jfr. Købelovens § 11 og ved salg franco, jfr. § 65. Kreditor (køber, lejer) kan i almindelighed ikke kræve genstanden leveret et bestemt sted eller ændre det aftalte leveringssted, medmindre dette – som tilfældet f.eks. ofte vil være ved pladskøb med udbringelsespligt – kan ske uden udgift og ulejlighed for sælgeren. Køberen kan derimod uden at ændre leveringsstedet kræve bestemmelsesstedet for forsendelsen ændret, for så vidt det er muligt efter transportkontrakten, jfr. herved Sølovens § 156 og *Jantzen* s. 447. Køberens ønske om en sådan ændring kan f.eks. skyldes, at han allerede inden varenes ankomst har videresolgt dem.

2. Andre ydelser

Angivelse i aftalen af bestemte opfyldelsessteder forekommer også ved ydelser, der ikke består i erlæggelse af penge eller ting. Fælles regler om opfyldelsesstedets betydning i disse aftaler kan ikke opstilles. Dertil er forholdene og de interesser, der knytter sig til stedsangivelserne, for forskellige.

I *arbejdsaftaler* kan arbejdsstedet ved aftalens indgåelse kun ændres inden for ret snævre grænser. Afstanden og transportmuligheder er i almindelighed af betydning for arbejdstageren, og denne kan derfor ved flytning af arbejdsstedet over en væsentlig afstand betragte sig som

*) Forsinkelser, der indtræder inden leveringen, f.eks. under lokal transport hen til den fragtfører, der skal befordre varerne fra sælgerens plads eller som i UfR 1955.802 H under transport til et særligt aftalt leveringssted (franco den italienske grænse) er en misligholdelse af købet.

opsagt og undlade at møde på det nye sted, jfr. UfR 1956.869 om en funktionær. Særlige regler om arbejdsgiverens flytning findes i Medhjælperlovens § 28.

Undertiden er forpligtelser og udøvelse af rettigheder efter en aftale begrænset til bestemte steder. En eneforhandlingsaftale eller en konkurrenceaftale gælder ofte kun for et bestemt marked. Aftaler om *tingsforsikring* angiver i almindelighed et bestemt sted som forsikringssted. Om betydningen heraf i brandforsikring bestemmer § 83, stk. 1, i Forsikringsaftaleloven: "Befinder en forsikret genstand sig ved forsikringsbegivenhedens indtræden på andet sted end det ved forsikringens tegning opgivne, er selskabet ansvarligt, medmindre det må antages, at selskabet, hvis det sted, hvor forsikringsbegivenheden indtraf, var opgivet som forsikringssted, ville have afholdt sig fra at tegne forsikringen eller betinget sig højere præmie eller andre vilkår eller ville have genforsikret i videre omfang".

C. Opfyldelsesstedet for fordringer på penge

1. Hovedreglen: bringeskyld

Kreditors fordring er opfyldt, og debitor er frigjort, når pengene kommer frem til betalingsstedet, jfr. herved UfR 1934.836 Ø.*) Opfyldelsesstedet ved pengekrav er, hvor ikke andet er aftalt, kreditors bopæl, jfr. Gældsbrevslovens § 3 og Lejelovens § 33, stk. 3. Hvis kreditor driver forretning, skal dog betalingen af et gælds-brev efter Gældsbrevslovens § 3 erlægges på kreditors forretningssted. Også uden for Gældsbrevslovens område er reglen, at forretningsgæld til en fysisk person skal betales på forretningsstedet. Privat gæld kan formentlig betales både på kreditors forretningssted og på hans bopæl, hvor ikke andet er aftalt. Kreditor kan dog kræve betalingen erlagt et andet sted inden for landets grænser, jfr. nærmere Gældsbrevslovens § 3, stk. 2 og nedenfor under pkt. 3.

2. Fordringer knyttet til ihænde-haverpapirer o.lign.

I skyldforhold af en type, hvor debitorerne ikke i almindelighed kan antages at kende kreditorerne og deres adresser, og i skyldforhold hvor det er sædvanligt, at kreditor (kunden) henvender sig til debitor (institutionen) på dennes forretningssted i forhold vedrørende gælden, er opfyldelsesstedet hos debitor. Dette har udtrykkelig hjemmel i Gældsbrevslovens § 4, for så vidt angår *ihænde-havergælds-breve* og *massegælds-breve*, selvom disse ikke er og aldrig har været ihænde-havergælds-breve, og selvom de er noteret på navn, samt *kontrabøger* for indlån i pengeinstitutter.

*) Begrebet fremkomsten har i almindelighed samme indhold i reglen om betalinger som i reglen om påbud, jfr. herom *Ussing* i Almindelig Del s. 295 f og i Aftaler s. 406 ff.

Betalingsstedet for en veksel er det i vekslens angivne betalingssted eller hos trassaten, jfr. nærmere Veksellovens § 2, stk. 3. Betalingsstedet for en check er hos trassatbanken, jfr. Checklovens § 2. Trassaten er ikke indehaverens debitor, men dokumentet skal forevises for trassaten før indehaveren kan gøre "regres for manglende betaling" mod check – eller vekselkyldnerne, jfr. Checklovens § 40 samt Veksellovens §§ 38 og 43.

3. Ensidede ændringer af betalingsstedet. Kreditors flytning

Kreditor kan énsidigt ændre betalingsstedet inden for landets grænser, jfr. Gældsbrevslovens § 3, stk. 2. Af denne regel, der finder analog anvendelse uden for Gældsbrevslovens område, følger bl.a., at kreditor i almindelighed kan udpege sin bank eller sin advokats kontor, men også f.eks. sit eget forretningssted eller sin bopæl som betalingssted. Efter Lejelovens § 33, stk. 2, skal leje betales på det af udlejer anviste sted her i landet, f.eks. i hans bank eller på ejendomsadministrators kontor, og på udlejerens bopæl, hvis intet betalingssted er anvist. Også efter pantebrevsformular A, pkt. 1, kan kreditor forlange betalingen erlagt på et andet sted inden for landets grænser end det hidtidige betalingssted.**) Gældsbrevsloven tilføjer i bestemmelsen i § 3, stk. 2, den begrænsning, at betalingsstedet kun kan flyttes, såfremt ændringen ikke medfører væsentlige ulemper eller udgift for debitor. Denne begrænsning har ingen betydning.***) Kreditor kan forlange at få pengene tilsendt, og penge kan sendes lige let til enhver adresse her i landet. Begrænsningen til Danmark kan næppe fuldtud fastholdes. Hvor betaling til en adresse i et fremmed land ikke er en større byrde end betaling her i landet, kan kreditor også kræve pengene sendt til udlandet. Begrænsningen til indlandet har ingen reel betydning, hvor pengesendelser ikke er undergivet restriktioner, og postvæsenet arbejder hurtigt og sikkert.***)

Flytter kreditor efter gældsstiftelsen, men inden betalingen, eller overgår fordringen til en anden kreditor, flytter opfyldelsesstedet med,

*) I formularen til private pantebreve i fast ejendom (pantebrevsformular A) er i pkt. 1 bestemt, at betalinger skal ske på den adresse for kreditor, som er angivet på pantebrevet, jfr. herved Tinglysningslovens § 9, stk. 3, eller på et andet sted inden for landets grænser, der opgives af kreditor, jfr. ovenfor s. 127. Denne bestemmelse udelukker næppe anvendelsen af Gældsbrevslovens § 3, stk. 3.

) Se dog om Grønland nedenfor note *).

***) Debitor er dog ikke pligtig at sende pengene tidligere af sted end det ville være nødvendigt for at nå en indenlandsk adresse, og kreditor må bære eventuelle forøgede omkostninger og risiko. Disse begrænsninger gælder formentlig også for Grønland. Se iøvrigt om Gældsbrevslovens regel *Ussing-Dybdals* Kommentar s. 13. – Efter BGB § 270, stk. 2, må kreditor bære forhøjede omkostninger og risiko, men pengene skal sendes til den nye adresse.

jfr. Gældsbrevslovens § 3, stk. 1. Har debitor ikke ved en underretning eller på anden måde fået eller skaffet sig besked om flytningen eller overførelsen, er en deraf følgende forsinkelse ikke misligholdelse. Så længe debtors uvidenhed om betalingsstedet er til hinder for betaling, foreligger der fordringshaveremora. Debitor er ikke ansvarlig for tab, som kreditor måtte lide, jfr. herved om et pantebrev i fast ejendom UfR 1953.1020 H,*) og debitor skal ikke forrente gælden, jfr. nærmere Gældsbrevslovens § 3, stk. 3, og § 6.

4. Pengeløse betalinger

a. *Kreditors adgang til at bestemme betalingsmåden.* Bortset fra betalinger for dagliglivets fornødenheder sker de fleste betalinger nu ikke ved overgivelse eller forsendelse af rede penge fra debitor til kreditor, men på anden måde, navnlig ved hjælp af checks, giro, bankoverførsler og postanvisninger. Denne udvikling har sat sit præg på retsreglerne om betaling. I hvert fald i mange skyldforhold kan kreditor kræve, at betalingen i stedet for ved overgivelse af rede penge sker f.eks. ved indbetaling af beløbet på hans girokonto, og debitor har — hvor dette ikke strider mod en af kreditor truffet gyldig bestemmelse — ret til at betale f.eks. med checks eller ved girering (overførsel fra sin til kreditors girokonto).

Gældsbrevsloven nævner kun, at kreditor har beføjelse til at flytte betalingsstedet. Kreditor kan imidlertid formentlig også foreskrive, at betalingen skal ske på en særlig måde, såfremt dette stemmer overens med en sædvanlig eller moderne fremgangsmåde i sådanne skyldforhold, f.eks. ved brug af særlige giroblanketter (hulkort), ved indsættelse på en særlig konto i hans bank eller ved forsendelse til hans ejendomsadministrator. Udtrykkelige bestemmelser om betalingsmåden i aftaler om vedvarende skyldforhold, f.eks. i en lejekontrakt, en forsikringsaftale eller i de individuelle bestemmelser i et pantebrev, er ikke til hinder for, at kreditor foretager en omlægning og modernisering af sin forretningsgang.***) Debitor har i almindelighed ingen vægtig interesse i at modsætte sig ændringen. I UfR 1952.861 V. havde udlejeren krævet lejen indbetalt

*) Se også *Ussing-Dybdals* Kommentar til Gældsbrevsloven § 3 note 8.

**) Kreditor kan derimod selvsagt ikke uden debtors samtykke ændre betalings-tidspunktet eller betalingsperioderne, uanset hvilke fordele der måtte være forbundet med sådanne ændringer. En arbejdsgiver kan således ikke ændre ugeløn til månedsløn, en pantekreditor kan ikke rykke terminerne frem, således at han med indbetalingerne vil kunne opfylde sine egne terminsforpligtelser rettidigt, og et livsforsikringsselskab kan ikke ændre uge- eller månedspræmier til kvartalspræmier, selvom modtagelsen af pengene i talrige småportioner er urimeligt kostbar.

til sin girokonto. Lejeren fandtes ikke berettiget til at fratrække portoen hertil i det indbetalte beløb.**) Spørgsmålet om, hvilke sanktioner kreditor kan bringe i anvendelse over for en debitor, der ikke efterkommer hans anvisninger, kræver lidt nærmere undersøgelse. En debitor, der på grund af uvilje mod den forlangte betalingsmåde slet ikke betaler, er i mora og undergivet almindelige regler om forsinkelse, f.eks. Lejelovens § 63, stk. 1, nr. 1, og Forsikringsaftalelovens § 14. Kreditor kan derimod ikke straks hæve aftalen eller kræve erstatning, eventuelt i form af et ekspeditionsgebyr, for ekstraudgifterne ved behandlingen af indbetalingen fra en debitor, der nok betaler, men på en anden måde end ønsket af kreditor, f.eks. ved fremsendelse af en check i et brev med en forståelig angivelse af afsenderen i stedet for ved benyttelse af et udsendt girokort. Kun såfremt debitor efter at være advaret vedbliver med at betale på en anden måde end ønsket af kreditor, kan denne hæve aftalen.

b. Debtors adgang til at bestemme betalingsmåden. Tidligere havde en kreditor i almindelighed kun pligt til at modtage betalinger i rede penge (lovlige betalingsmidler, jfr. ovenfor i kapitel 3, V). Denne regel antages endnu i *Lassen*: Almindelig Del s. 430 f at være gældende ret. Den voldsomme stigning i brugen af helt eller delvis pengeløse betalinger har gjort en ændring af retstilstanden på dette område nødvendig. Nu betales de fleste "faste udgifter" og forretningsgæld med checks eller ved giro, og debitorerne har en interesse i at kunne betale, og kreditorerne en interesse i at modtage betaling af alle deres fordringer på samme måde. Retstilstanden er nu vistnok den, at debitor, hvor ikke andet er aftalt eller fremgår af omstændighederne, i almindelighed er berettiget til at betale sin gæld ved indbetaling eller overførsel til kreditors konto i postgiro, bank eller sparekasse.***) Ved indbetalingen får debitor kvittering fra pengeinstituttet.***)) Betalingen er normalt sket og frigør debitor, når beløbet krediteres kreditors konto. Debitor kan også betale ved giroind-

*) En kreditor, der forlanger betaling på sine egne udsendte girokort (for at muliggøre mekanisk registrering af indbetalingerne), vil vel som oftest, men har næppe pligt til at betale portoen for debitorerne, uagtet de af debitorerne, der selv har girokonto, kunne have gireret beløbet gratis ved benyttelse af eget girokort.

**) *Ussing*: Almindelig del s. 305 fremhæver, at betaling i hvert fald kan ske på denne måde, såfremt kreditors kontonummer er angivet i regningen, jfr. herved nedenfor s. 148, note *).

***)) Hvor debitor har krav på udlevering af skylddokumentet, som f.eks. ved betaling af sidste afdrag (restgælden) efter et pantebrev, jfr. Gældsbrevslovens § 21, kan begge parter formentlig kræve betalingen afviklet ved forsendelse ved angivelse af en praktisk fremgangsmåde, f.eks. henlæggelse af det kvitterede pantebrev i kreditors bank til udlevering eller forsendelse til debitor, når det skyldige beløb er betalt.

betalingskort og ved postanvisning. Betalingen er sket, når beløbet eller postanvisningen eller en meddelelse om ankomsten af forsendelsen er bragt ud (kommet frem) til kreditor. Endelig kan debitor betale ved fremsendelse eller overgivelse til kreditor af en check på beløbet, udstedt af debitor.*) Kreditor kan ikke afvise checken (postanvisningen) og – når sidste rettidige betalingsdag er gået til ende – gøre misligholdelsesbeføjelser gældende.

Modtagelsen af en check giver ikke kreditor sikkerhed for, at han får sine penge. En vis begrænsning af retten til at betale med checks er derfor nødvendig. Usikkerheden for checkmodtageren skyldes navnlig, at der kan mangle dækning på udstederens konto, f.eks. fordi trassenten har overtrukket sin konto, eller fordi pengene er indgået i hans konkursbo, når checken når frem til bogføring i trassatbanken,**) at trassentens bemyndigelse til trassatbanken til at honorere checken er tilbagekaldelig, jfr. Checklovens § 32, og at trassenten (debitor) kan have indsigelse mod checken, navnlig falsk. Denne usikkerhed gør det nødvendigt at indrømme kreditor en ret til at afvise checks i situationer, hvor han, som f.eks. en kontantsælger ved udleveringen af varerne, udsætter sig for at lide tab, såfremt checken ikke honoreres.***)

Indehaveren af en check, der ikke betales ved rettidig (d.v.s. inden udløbet af den i Checklovens § 29 nævnte forevisningsfrist) præsentation for trassatbanken, kan iværksætte regres mod trassenten – og mod eventuelle andre checkskyldnere, jfr. nærmere Checklovens §§ 40 ff. Er regreskravet forældet, eller er checkomgangen forsømt, har indehaveren et berigelseskrav efter Checklovens § 57. Den, der modtager en check, anses imidlertid i almindelighed ikke at have opgivet sin fordring, men

*) Brugen af checks rejser en række detaljspørgsmål af ikke ringe praktisk betydning. Kreditor er ikke forpligtet til at give tilbage på en check, der lyder på et større beløb end gælden, men nok til at tage en mindre check sammen med det overskydende beløb i rede penge. Checks udstedt af andre end debitor – bortset fra bankchecks – behøver kreditor ikke modtage, selv om checken er endosseret af debitor og derfor i og for sig giver betalingsmodtageren en øget sikkerhed. – Se iøvrigt om pligten til at modtage checks *Gomard* i J 1954.482 ff, *Lyngsø*: Check- og veksellovene s. 75 ff, *Ussing*: Almindelig del s. 369 f, *Stig Jørgensen*: Kontraktsret II s. 48 f og *Arnholt* III s. 22 ff.

**) Jfr. herved bl.a. UfR 1963.188 H, kommenteret i UfR 1963B.231.

***) Trassatbanken er dog pligtig at honorere noterede checks, jfr. Checklovens § 25, og pengeinstitutterne har indgået en aftale om at honorere ægte checks på indtil 300 kr., der præsenteres til betaling for trassatbanken inden udløbet af forevisningsfristen (Checklovens § 29), jfr. om denne aftale *Grønberg* i J 1968.133 ff og *Lyngsø* i J 1968.201. Kreditor er dog ikke pligtig til at modtage checks på indtil 300 kr. i videre omfang end andre checks. Kreditor kan derimod vistnok ikke afvise en noteret check udstedt af eller til debitor, såfremt han kender debitor.

alene at have påtaget sig at præsentere checken i trassatbanken. Afvises checken, kan kreditor vælge mellem at søge dækning på grundlag af checken efter de netop omtalte checkregler eller igen at gøre sin oprindelige fordring gældende mod debitor. Først ved betalingen skal checken leveres tilbage.*)

c. Særregler om pengeløse betalinger. Den ændring, der er sket af betalingsvanerne og dermed af reglerne om brugen af forskellige betalingsmåder, gør det påkrævet at undersøge, om den traditionelle regel, hvorefter pengeskyld er bringeskyld, stadig fuldt ud kan opretholdes. Efter den hævdvundne regel sker opfyldelsen af fordringen ved fremkomsten af betalingen til kreditor, og som konsekvenser heraf antages forsendelsesomkostninger og forsendelsesrisikoen at påhvile debitor, jfr. herved *Lassen*: Almindelig del s. 388 med note 21. Opretholdes reglen om, at pengeforpligtelser først er opfyldt, når betalingen kommer frem til kreditor, kræves en nærmere præcisering af, hvornår en pengeløs betaling får virkning. Ved disse betalinger giver anvendelsen af kriteriet ”kommet frem til kreditor” ikke et éntydigt svar.

(i) Rettidig eller forsinket betaling. Sætningen om, at opfyldelsesstedet er hos kreditor, eller – med andre ord – at betaling af penge skal ske hos kreditor, indeholder to regler: at debitor ikke er frigjort for sin forpligtelse, så længe betalingen ikke er kommet frem til kreditor, og at tidspunktet for fremkomsten er afgørende for, om betalingen er rettidig eller forsinket. Den første af disse regler gælder stadig fuldt ud, jfr. nedenfor under (ii). Den anden regel er derimod i et vist omfang fraveget, idet indbetaling til postvæsenet i nogle skyldforhold nu anses for rettidig betaling, jfr. således *Lejelovens* § 33, stk. 2, og *Tinglysningslovens* § 42 a, stk. 1, samt nedenfor under (iii). Her under (i) gøres rede for, hvornår en betaling er kommet frem til opfyldelsesstedet, således at debitor er frigjort for sin forpligtelse. Sker betalingen ikke med rede penge, men med en check, giroudbetalingskort eller postanvisning, er forpligtelsen opfyldt allerede ved fremkomsten af checken, postanvisningen eller en anmeldelse fra postvæsenet, uagtet kreditor for at få pengene i almindelighed må henvende sig på posthus, i banken eller sparekassen, jfr. UfR 1934.836. Kreditor må finde sig i den ulejlighed og forsinkelse, som er forbundet med at hæve checken (postanvisningen) eller at indsætte den på sin konto. Ved checks er debtors frigørelse betinget af, at

*) Samme regler gælder om modtagelse af en veksel, jfr. UfR 1954.811 og *Ussing*: Almindelig del s. 369 f. Forholdet med berigelseskravet efter *Veksel- og Checklovene* og den oprindelige fordring er omtalt af *Agell*: Væxel, check och materiell fordran, 1971, navnlig s. 197 ff.

checken honoreres, men betalingen er rettidig, blot checken når frem i rette tid, jfr. UfR 1960.186 H. Ved indbetaling eller overførsel (girering) af beløbet til kreditors bank- eller girokonto er betaling sket, når banken eller girokontoret har krediteret beløbet på kreditors konto.*) Tidspunktet for krediteringen er afgørende for betalingens rettidighed. I skyldforhold, hvor det af aftalen eller omstændighederne iøvrigt fremgår, at kreditor skal have mulighed for senest på forfaldsdagen at have fået rede penge i hænde, må dog forsendelsen til kreditor være kommet frem så betids, at dette er muligt. Dette gælder om arbejds løn.**)

Af konstateringen af, at en betaling ikke er rettidig, følger iøvrigt selvsagt ikke uden videre, at kreditor kan hæve aftalen. Ikke enhver misligholdelse er hævebegrundende. En arbejdstager kan f.eks. ikke straks hæve aftalen og kræve erstatning, såfremt hans løn først anvises til hans lønkonto så sent, at pengene først kan hæves dagen efter forfaldsdagen. Arbejdstageren kan derimod udøve denne misligholdelsesbeføjelse, såfremt arbejdsgiveren nægter at efterkomme hans eller hans organisations henstilling om at tilrettelægge lønudbetalingen således at pengene rettidigt er til disposition.

(ii) *Forsendelsesrisikoen.* En anden konsekvens af reglen om, at fordringen først er ophørt (opfyldt), når betalingen er kommet frem til

*) Jfr. herved UfR 1968.112 H og 1971.394 Ø med note 1 (begge domme angår betaling af terminsydelser efter pantebreve før indførelsen i 1973 af reglen i Tinglysningslovens § 42 a). Det stemmer overens med antagelsen af, at betaling er sket ved godskrivningen af beløbet, at Bekendtgørelse om benyttelse af postvæsenet i § 13 om girokonto bestemmer, at en udbetaling eller girering kan tilbagekaldes af betaleren, indtil beløbet er godskrevet modtagerens postgirokonto. Samme tidspunkt er formentlig afgørende for, om modtageren over for betalerens kreditorer, jfr. herved UfR 1966.916, og over for girokontoret har erhvervet ret til beløbet. Ved girering sker debiteringen af betalerens og krediteringen af modtagerens konto næsten samtidigt. Ved betalinger med checks er situationen anderledes. Checks skal – i almindelighed efter at være krediteret modtagerens konto i dennes bank – præsenteres for trassatbanken til betaling. I praksis indleveres checken af den modtagende bank til checkclearing, jfr. Checklovens § 31 og nærmere *Lyngsø's* kommentar s. 169 f. Først når udstederens (trassentens) konto er debiteret for beløbet, er den skete betaling endelig i den forstand, at trassatbanken er afskåret fra at omgøre posteringen og tilbageholde beløbet, og trassentens kreditorer er afskåret fra at tilegne sig beløbet. En postering der er sket ved en fejltagelse, har dog ikke denne virkning, jfr. herved UfR 1963.188 H (1963B.231). Se iøvrigt om betaling med check og ved giro *Ussing*: Almindelig del s. 305 og 369, v. *Eyben*: Panterettigheder s. 164, der yderligere vil kræve, at kreditor har fået meddelelse fra girokontoret om krediteringen, *Ørgaard* i J 1968.310 og *Rodhe* s. 33 f.

**) Se ovenfor s. 135. Efter Sømandslovens § 24, stk. 2, skal hyre udbetales kontant, medmindre sømanden forlanger anvisning på rederen. Udbetaling kan kræves i stedets mønt efter dagens kurs.

kreditor, er, at forsendelsesrisikoen er debtors. Kommer forsendelsen ikke frem, er debtors forpligtelse misligholdt, hvad enten grunden er fejlagtig adressering, fejl begået af postvæsenet eller en bank eller andre begivenheder. Bortset fra de tilfælde, som er omfattet af den neden for under (iii) omtalte særregel, der flytter rettidighedsbedømmelsen frem til afsendelsen af pengene, omfatter forsendelsesrisikoen for penge – ligesom forsendelsesrisikoen for andre ydelser – også forsinkelser af forsendelsen. Har debitor sendt pengene i god tid til den rigtige adresse, indtræder der misligholdelse, hvis pengene kommer for sent frem, selv om forsinkelsen ikke skyldes debtors fejl. Skyldes det kreditor, at forsendelsen ikke kommer frem, f.eks. kreditors undladelse af at meddele adresseforandring, jfr. herved pkt. 1 i Justitsministeriets pantebrevsformular A, foreligger der dog fordringshavermora.

Debitor kan mindske, men ikke helt eliminere den byrde, som hovedreglen om risikoen for pengeforsendelser lægger på ham. Debitor kan i almindelighed få oplyst, hvor lang tid der normalt vil medgå til forsendelsen af betalingen, men han kan ikke gardere sig mod de uundgåelige uheld og fejltagelser, som nu og da indtræffer under postvæsenets og pengeinstitutternes formidling af tusinder og atter tusinder af betalinger. Ikke mange debitorer kan og vil betale før nødvendigt for at undgå risikoen for forsinkelser på grund af forsendelsesfejl, og en sådan fremrykning af betalingen ville iøvrigt også betyde en forrykning af aftalens byrder og fordele for parterne. Retssystemet indeholder imidlertid to slags regler, som letter byrden for debitor. Som allerede nævnt anses betalingen af visse gældsposter som rettidig, såfremt indbetaling sker rettidigt til postvæsenet, jfr. nedenfor under (iii). Den anden slags regler går ud på, at de normale misligholdelsesbeføjelser til fordel for kreditor ikke altid udløses af en forsinkelse, der hverken skyldes manglende betalingsevne eller -vilje hos debitor, men et hændeligt uheld, jfr. nedenfor under IV.

(iii) Særregel om rettidig indbetaling til postvæsenet m.v. I nogle skyldforhold taler gode grunde for ikke fuldt ud at drage de traditionelle konsekvenser af reglen om, at en betaling først er sket, når den kommer frem til kreditor, såfremt debitor betaler ved indbetaling til postvæsenet eller til et pengeinstitut. Godtgør debitor, at han har indbetalt pengene til en solid institution, har kreditor sikkerhed for, at han får sine penge, selvom beløbet ved en fejltagelse er kommet på afveje. I en del af de skyldforhold, hvor misligholdelsesfølgerne er særligt byrdefulde for debitorerne, er det ikke meget belastende for kreditorerne at bære den forsinkelse, som opstår ved, at det tager en vis tid at konstatere og redressere fejlen. Navnlig en erhvervsdrivende kreditor, der modtager

adskillige ensartede betalinger, kan i almindelighed let indrette sig på, at enkelte betalinger kommer noget senere frem end aftalt. Sådanne kreditorer kan iøvrigt også ved fikseringen af betalingsfristen i kontrakten indrette sig efter, hvordan fristen beregnes og tage hensyn til, at forsendelsen af betalingerne i almindelighed varer et par dage. En regel om, at indbetalingsdagen er afgørende for, om opfyldelsen er rettidig, er bekvem for debitorerne. Indbetalingsdatoen er for debitor et kendt tidspunkt, mens fremkomsttidspunktet kræver beregninger eller gisninger. En fast dato som sidste rettidige indbetalingsdag er praktisk for den debitor, der – som mange gør – samler flere regninger sammen og anviser pengene på én gang.

Disse synspunkter har ført til, at reglen om betalingers rettidighed i flere skyldforhold er blevet forskudt, navnlig således at indbetaling til postvæsenet inden betalingsfristens udløb er rettidig betaling. I administrativ praksis om betaling af *skatter og afgifter* anses således i almindelighed indbetaling på postkontor på sidste betalingsdag som rettidig. Reglen er blevet godkendt og har fundet en formulering i bekendtgørelse nr. 325 af 5. september 1968 om indbetaling af moms.*) Inden for privatrettens område er lignende regler givet om betaling af leje og af pantebrevsydelser. Efter *Lejelovens § 33* anses betaling af leje som rettidig, når den erlægges senest den 3. søgnedag efter forfaldsdagen eller, når denne søgnedag er en lørdag, den følgende søgnedag. Indbetaling til postvæsenet på sidste betalingsdag til befordring til betalingsstedet anses som rettidig betaling.***) Efter *Tinglysningslovens § 42 a, stk. 1, og § 47, stk. 3*, er indbetaling efter et pantebrev i fast ejendom og efter et underpantebrev i løsøre til postvæsenet her i riget, bortset fra Grønland, til befordring til betalingsstedet rettidig, når indbetalingen sker inden udløbet af betalingsfristen. En forudsætning herfor er dog, at debitor har

*) Bekendtgørelsens § 4 som ændret ved bekendtgørelse nr. 294 af 17. juni 1970 lyder:

”Såfremt den 20. i måneden er en lørdag, søndag eller helligdag, anses den nærmest følgende hverdag for sidste rettidige angivelses- og indbetalingsdag.

Stk. 2. Betalingen anses som rettidig, hvis

- a. beløb indbetales til postvæsenet senest sidste rettidige indbetalingsdag,
- b. anmodning om girering fra afsenderens postkonto er postgirokontoret i hænde inden kl. 9 dagen efter sidste rettidige indbetalingsdag,
- c. check modtages af Toldvæsenet, Postbox 212, 3460 Birkerød, med første postomdeling dagen efter sidste rettidige indbetalingsdag”.

Bestemmelserne i stk. 2, b og c, fører til, at der – under forudsætning af normal postgang – som oftest vil ske rettidig betaling, såfremt brev til girokontoret med girokort eller brev til kreditor med en check lægges i postkassen på den sidste betalingsdag.

**) Ved ”postvæsenet” i § 33 må formentlig ligesom i Tinglysningslovens § 42 a forstås postkontorer i Danmark, bortset fra Grønland.

angivet kreditors adresse korrekt på indbetalingskortet, jfr. herved pantebrevsformular A, pkt. 1 og UfR 1968.112 H omtalt nedenfor under IV. Både af Lejelovens og af Tinglysningslovens regler fremgår umiddelbart, at tidspunktet for bedømmelsen af betalingens rettidighed er forskudt til indbetalingen til postvæsenet.*)

Den regel, som er lovfæstet i Lejelovens § 33, stk. 2, og Tinglysningslovens § 42 a, stk. 1 om, at en betaling er rettidig, blot beløbet er indbetalt til postvæsenet inden fristen for betaling, bør også anvendes på løbende betalinger til erhvervsvirksomheder og institutioner fra deres kunder, navnlig i skyldforhold, hvor (væsentlig) forsinkelse ligesom ved leje og pantebrevsydelser har meget alvorlige misligholdelsesvirkninger for debitor. Dette er anerkendt i retspraksis for så vidt angår forsikringspræmier, jfr. UfR 1958.962 Ø.**) For sen betaling af en forsikringspræmie medfører, at selskabets ansvar ophører, jfr. nærmere Forsikringsaftalelovens §§ 14 og 15.

Særreglen om rettidig indbetaling til postvæsenet kan ikke ved analogi udstrækkes til at omfatte alle betalinger. Reglerne bl.a. i Aftalelovens § 40 og Købelovens § 61 om, at det ikke går ud over afsenderen af "pligtmæssige reklamationer", at meddelelsen forsinkes eller ikke kommer frem, dersom afsenderen har indleveret meddelelsen til befordring med telegraf eller post eller andet forsvarligt befordringsmiddel, omfatter ikke pengebetalinger. Hvor ikke særreglen griber ind, gælder stadig den hævdevundne regel, hvorefter en betaling er sket for

*) Indbetaling til postvæsenet er sket ved indbetaling på et posthus på postanvisning, girokort eller ved indlevering af et brev med angiven værdi. Ved fremsendelse af girokort i brev til girokontoret er der formentlig sket en indbetaling til postvæsenet, når brevet er kommet frem til postgirokontoret. Kommer der først dækning på debitors girokonto ved en indbetaling, som er samtidig med fremkomsten af girokortet, sker overførslen af beløbet først næste dag, og denne dag må da formentlig anses som "indbetalingsdagen". *Ussing* i UfR 1941B.351 f, *Ehlers og Bloms* Lejelovskommentar I s. 176 og bemærkningerne til Tinglysningslovens § 42 a mener, at der skal være sket debitering af betalerens konto (konstateret dækning?). Det synes imidlertid hverken rimeligt eller i overensstemmelse med reglernes intention at lade mulige ekspeditionsfejl komme betaleren til skade.

**) Ligeså NRt 1961.694 (ND 1961.302) og *Hellner*: *Försäkringsrätt* s. 121 note 7, men anderledes *Lyngsø*: *Forsikringsret* s. 234 med note 3. — Ved afgørelsen af, hvad der er rette tid og sted for betalingen, bør der næppe lægges synderlig vægt på ordvalget f.eks. i en opkrævning ("indbetaling" i stedet for "betaling"), eller regningen eller andre dokumenter, eller på om kreditor har vedlagt en giroblanket. Tilfældige valg af formulering og meddelelse af oplysninger, som næppe nogen af parterne har tillagt betydning, bør ikke bruges som en nødhjælp til i visse tilfælde at finde en rimelig løsning. Der er brug for faste regler, som hjælper i alle tilfælde. Anderledes om angivelse af gironummer *Ussing*: *Almindelig del* s. 305, men derimod UfR 1971.394. Om postopkrævning, se *Drachmann Bentzons* Kommentar s. 84 med note 2.

sent, dersom betalingen ikke når rettidigt frem til kreditor, selvom afsendelsen er sket i god tid og på forsvarlig måde. *)

Betalinger, der omfattes af særreglen om rettidig indbetaling til postvæsenet, følger på andre punkter de almindelige regler om betalinger. Forsendelsesomkostningerne (porto) skal betales af debitor, og af forarbejderne til § 42 a i Tinglysningssloven (både af bemærkningerne til lovforslaget og af folketingsudvalgets (Retsudvalgets) betænkning) fremgår, at § 42 a ikke vil fritage betaleren for *forsendelsesrisikoen*. Der er imidlertid ikke megen risiko tilbage for afsenderen at bære. Postvæsenet er ansvarligt for beløb, der er indbetalt til et postkontor, være sig på en postanvisning eller et girokort, og for beløbets rette udbetaling eller kreditering, jfr. Postlovens § 22, d, og Bekendtgørelsen om benyttelse af postvæsenet § 18.**) Fejl fra postvæsenets side kan imidlertid forsinke forsendelsen, og postvæsenet er ikke ansvarligt for tab, der skyldes forsinkelser, jfr. Postlovens § 22, f. Tabet ved forsinkelsen falder på kreditor, som jo efter særreglen bærer *forsinkelsesrisikoen*. Debitor (lejerer, pantdebitor) har pligter i tilfælde af forsinkelse, men disse består alene i at yde kreditor (udlejerer, pantekreditor) bistand til at få det indbetalte beløb udbetalt fra postvæsenet. Kreditor kan ikke afkræve debitor morarente eller anden erstatning for sin tidsinteresse for forsinkelsen, den tid der går efter det seneste tidspunkt, til hvilket en rettidig betaling normalt ville være kommet frem.

(iv) En debitor, der sender pengene til kreditor, må selv afholde *forsendelsesomkostningerne*. Dette gælder uanset betalingsmåden. Porto f.eks. på et girokort kan ikke fradrages i gælden. Dette gælder også, hvor betaling til postvæsenet inden betalingsfristens udløb er rettidig betaling, jfr. således udtrykkelig pkt. 1 i pantebrevsformular A og om leje UfR 1952.861 V.

*) Sml. til belysning af disse kriterier UfR 1967.8 H (1967B.70) om forsendelse af en terminsydelse fra Dakar.

**) Det samme gælder for breve med angiven værdi, jfr. Postlovens § 22, c. Lejelovens og Tinglysningsslovens regler kan formentlig anvendes på sådanne breve, fordi postvæsenet hæfter for beløbet, cfr. dog *Ussing* i UfR 1941B.351 f. Afsendelse af et almindeligt eller anbefalet brev med en check er derimod selvsagt ikke en indbetaling til postvæsenet. – Reklamerer kreditor så sent, at kravet mod postvæsenet er bortfaldet efter den ét-årige forældelsesregel i Postlovens § 23, vil debitor i almindelighed være forpligtet til at betale igen. Debtors forpligtelse vil kun under særlige omstændigheder falde bort ved passivitet, inden forældelse er indtrådt.

IV. Forsinkelsens retsvirkninger

Præsterer debitor ikke ydelsen i rette tid og på rette sted, foreligger der, som nævnt ovenfor under I, forsinkelse. Debtors stilling lettes imidlertid noget ved, at der ved bedømmelsen af, om en indtrådt forsinkelse er væsentlig og således giver kreditor adgang til at hæve aftalen, til at kræve restsummen betalt eller gøre andre misligholdelsesbeføjelser af indgribende betydning gældende, ikke alene tages hensyn til forsinkelsens varighed, skyldforholdets art og andre objektive faktorer, men i et vist begrænset omfang også til om forsinkelsen er undskyldelig.

Hovedreglen er, at hæveadgangen kun er betinget af forsinkelsens væsentlighed, ikke (tillige) af dens årsager. Dette er sagt i Købelovens §§ 21 og 28 og gælder også i andre skyldforhold, navnlig i skyldforhold af kommerciel karakter. I et vist omfang fraviges imidlertid denne hoved- eller normalregel. Fravigelsen træder tydeligt frem ved pengebetalinger, hvor en bestemt betalingsfrist er fikseret i loven eller i aftalen. Ved for sen opfyldelse af andre fordringer indgår der jævnligt en vis hensyntagen til forsinkelsens undskyldelighed i det almindelige skøn over, om forsinkelsen er væsentlig.

En fravigelse af hovedreglen er navnlig på sin plads, hvor kreditor i almindelighed uden større gene kan bære følgerne af en kortere forsinkelse, mens misligholdelsesfølgerne er byrdefulde for debitor. Efter Lejelovens § 63, stk. 2, kan udlejereren kun hæve lejemålet på grund af for sen lejebetaling eller anden misligholdelse, såfremt misligholdelsen er væsentlig. Oversiddelse af betalingsfristen i Lejelovens § 33 er i almindelighed en væsentlig forsinkelse, men ved udøvelsen af væsentlighedsskønnet skal der tillige tages hensyn til, om forsinkelsen, som det siges i § 63, stk. 2, skyldes "lejerens manglende evne eller vilje til at betale".*) Selv en omhyggelig og god betaler kan være uheldig. Beføjelsen til at hæve lejeaftalen bør ikke udløses af et hændeligt uheld og næppe heller altid af et enkeltstående tilfælde af uopmærksomhed. Vilje-evnereglen finder formentlig også anvendelse i andre skyldforhold, således vistnok på betaling af forsikringspræmier, terminsydelser og løn. Reglens nærmere indhold må afpasses efter de regler der iøvrigt gælder om misligholdelse i skyldforholdet og af dettes karakter, bl.a. af debtors mulighed for at undgå fejltagelser og af parternes evne til at tåle en vis

*) Evne-viljemodifikationen skulle efter lovens ord (henvisningen i § 63, stk. 2, 2. pkt. til reglen i stk. 1, nr. 1) kun gælde ved for sen lejebetaling. Modifikationen gælder imidlertid formentlig i alle de i § 63 nævnte tilfælde. Dette kan (som nævnt i teksten ovenfor) indlægges i de enkelte regler i stk. 1, nr. 2–10 og det almindelige væsentlighedsskøn. Lovteksten nævner formentlig udtrykkeligt lejebetaling for at undgå at fristen i § 33 gøres absolut.

tids forsinkelse og uvished.*) Adgangen til at hæve er undertiden betinget af påkrav. En oversiddelse af påkravsfristen er i almindelighed ikke undskyldelig. Kreditor kan således straks, når påkravsfristen efter Tinglysningslovens § 42 a, stk. 2, og § 47, stk. 3, er udløbet, kræve restgælden betalt. Det kan dog ske, at påkravet ikke når frem i tide. Selvom påkravet kommer for sent frem, skal debitor efter § 42 a betale ydelsen senest 7 dage, efter at påkravet er afsendt eller fremsat. Hvor situationen som f.eks. i UfR 1967.64 H (UfR 1967B.93) gør hans forglemmelse eller misforståelse særlig undskyldelig, kan vilje-evnereglen anvendes. Reglen fører ikke til at betaling ved modtagelsen af påkravet anses som rettidig, men betalingen udelukker forfald af restgælden. Ved betalinger, hvor rettidigheden ikke bedømmes efter indbetalingen til postvæsenet, men efter betalingens ankomst til kreditor, gælder det samme, hvor betalingen uden debtors fejl forsinkes undervejs, jfr. herved UfR 1960.186 H og 1968.112 H med note 1. **)

Vilje-evnereglen udviser i nogen grad skellet mellem rettidig og for sen erlæggelse. Undertiden er der slet ingen sanktioner knyttet til en beskeden forsinkelse og undertiden kun moderate sanktioner som f.eks. betaling af gebyr efter Pantebrevsformular A, pkt. 3.

Også reglen om, at erlæggelse skal ske på opfyldelsesstedet, må undergives en vis modifikation. Afviser kreditor uden rimelig grund at modtage betaling på en anden måde eller på et andet sted end aftalt, må der formentlig indrømmes debitor en sådan forlængelse af betalingsfristen, som han behøver til at betale på rette vis. Selvom afvisningen for så vidt er uberettiget, bringer den dog i almindelighed næppe kreditor i fordringshaveremora. Debitor kan ikke frigøre sig ved deponering, men må betale på rette vis.

*) Anderledes *Trolle* i UfR 1967B.71 om terminsydelser efter pantebreve før indførelsen i 1973 af reglen i Tinglysningslovens § 42 a.

**) De anførte domme angår alle forsinkelse med betalingen af terminsydelser før indførelsen ved lov nr. 277 af 30. maj 1973 af § 42 a og § 47, stk. 3, i Tinglysningsloven. Indførelsen af påkravsreglen er en væsentlig forbedring af debtors stilling. Som hjælp ved præciseringen af den vilje-evne-lempe, der stadig er behov for, kan retspraksis fra tiden før lovændringen, selvom denne praksis tidligere uden påkravsreglen syntes for streng, formentlig stadig tillægges vejledende betydning. Retspraksis før lovændringen er beskrevet bl.a. i v. *Eyben*: Panterettigheder s. 163 ff.

Kapitel 7

RETLIGE KRAV TIL YDELSEN. RETSMANGLER

I. Terminologi. Overdragelser, opgivelser og personligt forpligtende løfter

Aftaler om tingsydelser eller om rettigheder går som oftest ud på at skaffe realkreditor, f.eks. en køber, værksherre (bestiller, bygherre), lejer eller panthaver, enten (fuldstændig, umiddelbar) ejendomsret, brugsret eller panteret. En *overdragelse* af retten til en ting eller rettighed kan komme i stand på to måder. Erhververen kan *enten* opnå retten straks ved aftalens indgåelse eller værkets tilblivelse, *eller* først på et senere tidspunkt ved en individualisering eller levering af ydelsen. Nogle aftaler, f.eks. et specieskøb, indeholder et overdragelsestilsagn eller en *overdragelse*, d.v.s. et løfte, som går ud på umiddelbart at overføre retten over tingen (salgsstanden) til erhververen. Andre aftaler, f.eks. et genuskøb med senere levering, indeholder ikke en umiddelbart virksom disposition (råden, forføjning) over en ydelse, men kun et *personligt forpligtende løfte*. Ved sådanne aftaler sker der først en overdragelse, som giver erhververen ret til en bestemt ydelse, når det afgivne løfte efter aftalens indgåelse opfyldes ved levering af en ydelse, der opfylder aftalens krav. Et personligt forpligtende løfte giver erhververen en fordring på senere at få en aktuel ret til den ydelse, aftalen angår. Opfyldelsen af et sådant løfte kan ske *enten* ved et nyt løfte, et overdragelsestilsagn, således som tilfældet i almindelighed er ved betaling af penge eller levering til opfyldelse af en genusforpligtelse, *eller* ved en *faktisk opfyldelse*shandling, som hvor en genussælger anbringer eller afleverer salgsgenstanden på det aftalte sted.*) En overdrager har iøvrigt også ofte pligt til at foretage faktiske opfyldelseshandlinger i tilfælde, hvor erhververen allerede har opnået ret til en bestemt ydelse, således f.eks. ved specieskøb med forsendelsespligt for sælgeren.

En overdragelse eller et overdragelsestilsagn går som nævnt ud på umiddelbart at overføre ret over bestemte genstande eller rettigheder til

*) Jfr. herved *Ussing* i *Almindelig del* s. 300 ff (samt i 3. udgave s. 533), og i *Aftaler* s. 10 f samt *Ross: Ret og Retfærdighed* s. 288 og *Larenz: Allgemeiner Teil des deutschen bürgerlichen Rechts* s. 324 f.

erhververen. Aftaler om overførelse af retten til individuelt bestemte ydelser har i almindelighed karakter af en sådan *umiddelbar disposition* (råden, forføjning).*) Opnår erhververen ikke den tilsagte ret, foreligger der en *retsmangel*. Ved personligt forpligtende løfter lader spørgsmålet, om ydelsen opfylder de retlige krav, som aftalen stiller, eller om ydelsen er behæftet med retsmangler, sig i almindelighed først besvare, når debitor ved den senere opfyldelse af løftet (ved leveringen) har udvalgt en bestemt ydelse. Først på dette tidspunkt kan det konstateres, om overdrageren er rådig over den ydelse, hvormed han vil opfylde sin forpligtelse, og om erhververen har opnået den tilsagte ret eventuelt ved eksstinktion.

En *opgivelse* er et løfte, som går ud på, at bringe en ret for løftegiveren til ophør. En opgivelse er ligesom en overdragelse en umiddelbar disposition eller forføjning over en genstand eller rettighed. Også opgivelser kan derfor være behæftet med retsmangler. Som eksempler på opgivelser kan nævnes en kreditors tiltrædelse af en frivillig akkord eller hans afkald i andre situationer på en del af sit tilgodehavende mod øjeblikkelig betaling af resten. En saldokvittering er som oftest en opgivelse. Også kreditors (panthavers) frigivelse (relaksation) af (en del af) en kaution eller det stillede pant mod betaling af et ekstraordinært afdrag er en opgivelse.

Betalinger og andre opfyldeshandlinger er som hovedregel undergivet de almindelige ugyldighedsregler i Aftalelovens kapitel 3, også selvom kreditor ved opfyldelsen alene har modtaget, hvad han har krav på, jfr. til illustration UfR 1953.1096 V og om begrænsninger i denne hovedregel *Ussing: Almindelig del* s. 301.

Løfter bliver i almindelighed først bindende for afgiveren, når de kommer til modtagerens kundskab, jfr. Aftalelovens § 7. Opfyldeshandlinger bliver dog jævnligt bindende for afgiveren, allerede før modtageren bliver bekendt med handlingen. Det er en naturlig følge af reglerne om risikoovergang, at f.eks. en sælger eller en betaler af penge afskæres fra at disponere over varerne eller pengene efter overgivelsen til fragtfører, jfr. Købelovens § 10, eller efter indsætning på kreditors konto, jfr. nærmere ovenfor s. 107. **)

II. Retsmangler

Det er et væsentligt led i opfyldelsen af en aftale, der går ud på, at debitor lover kreditor at opgive eller at overdrage visse rettigheder, at kreditor erhverver den ret, han efter aftalen skal have. Aftalen er

*) Se om terminologien *Ussing: Aftaler* s. 11.

**) Se også *Ussing: Aftaler* s. 80 og 392.

misligholdt, såfremt kreditor ikke opnår den tilsagte ret, f.eks. på grund af trediemands ret eller begrænsninger i debtors rådighed over tingen. Aftalen er misligholdt, såfremt kreditor vel opnår en ret, men denne er begrænset af andres rettigheder, f.eks. af et ikke indfriet pant i en solgt bil.**) Opnår kreditor ikke eller ikke fuldtud den tilsagte ret, uden at dette skyldes hans eget forhold, er aftalen misligholdt. Der foreligger en *retsmangel*.

Hvilken ret aftalen tillægger kreditor, må – ligesom hvor spørgsmål opstår om aftalens krav til ydelsens kvalitet (faktiske mangler) – afgøres ved en fortolkning af aftalen.**) Betydningen af, at erhververen har været vidende om, at andre end overdrageren har rettigheder over genstanden, afhænger i princippet også af aftalen. Parternes mening kan enten være, at overdrageren skal indfri disse rettigheder, eller at erhververen skal overtage byrderne. Loven opstiller ikke nogen præsumption om aftalens indhold. Den deklaratoriske regel i Købelovens § 59 går alene ud på, at ond tro udelukker ansvar på objektivet grundlag for vanhjemmel. Købers ukendskab til tingbogens udvisende kan ved aftaler om fast ejendom ikke i relation til misligholdelsesreglerne sidestilles med ond tro, jfr. herved UfR 1948.1306 og 1952.711 H samt *Lassen*: Almindelig del s. 487 f.

Ved udlejning af fast ejendom er det i almindelighed ikke en retsmangel, at der i ejendommen er pant eller andre begrænsede rettigheder, som efter Tinglysningslovens §§ 1 og 3 går forud for lejeretten; men fortrænges lejereren senere af sådanne rettigheder, indtræder der misligholdelsesfølger i forholdet mellem lejer og udlejer. Dette gælder naturligt nok, uanset om lejereren har kendt ejendommens behæftelsesforhold, jfr. Lejelovens § 28, *Lassen*: Almindelig del s. 487 og for tysk ret BGB § 541. Beskyttelsen af brugsrettigheder efter Tinglysningslovens § 3 begrænser i høj grad spørgsmålets betydning. Se om tvist om omfanget af en overdraget brugsret UfR 1949.16 H.

Ved salg af fast ejendom kan det volde vanskelighed, om eksistensen af en vis hæftelse eller byrde på ejendommen er en retsmangel. Tvivl om rækkevidden af aftalen kan f.eks. opstå, hvor der på ejendommen viser sig at hvile andel i udgifter til etablering af el-forsyning, kloak eller vej. Eksistensen af en uoplyst gæld, som efter Tinglysningslovens § 4 "har gyldighed mod enhver uden tinglysning", er i almindelighed ikke en misligholdelse af aftalen, såfremt køberen måtte regne med, at der kunne påhvile ejendommen sådan gæld. UfR 1958.565 H fritager således sælgeren for at refundere køberen, som vidste, at der var afholdt udgifter i forbindelse med indlæggelsen af el, ledningsegælden, mens UfR 1966.1098 Ø med note 1 dømmer sælgeren til at godtgøre køberen ejendommens bidrag til kloak i et tilfælde, hvor både køber og sælger var uvidende om, at der påhvilede ejendommen den byrde. Nogle af de almindeligt benyttede trykte blanketter til slutseddel indeholder en bestemmelse om, at køberen overtager vej- og kloakgæld uden for

*) Jfr. *Ussing*: Køb s. 149 og *Hasle-Nebelong* s. 316 samt BGB § 434.

**) I UfR 1948.647 havde sælgeren gjort køberen bekendt med, at den solgte bil tilhørte hendes tidligere ægtefælle. Sælgeren havde fraskrevet sig alt ansvar for, om han, der opholdt sig i udlandet, ville godkende salget. Manden krævede senere bilen tilbage. Køberen havde intet krav mod hustruen (sælgeren). Se også UfR 1969.907. – Sml. engelsk Sale of Goods Act sec 12 og UCC § 2-312 om warranty of title.

købesummen. Se om disse spørgsmål iøvrigt *A. Vinding Kruse: Ejendoms køb* s. 231 ff og dertil *Spleth* i UfR 1962.228 f samt om tilsvarende synspunkter vedrørende overtrædelser af bygningslovgivningen bemærkningerne nedenfor s. 159 f. Sml. BGB § 436.

Begrænsninger i køberens Rettigheder, der først indtræder, efter at risikoen for genstanden er overgået til erhververen, er i almindelighed ikke en misligholdelse af aftalen, sml. Købelovens § 44 om faktiske mangler. Ved fast ejendom er det afgørende tidspunkt i denne henseende formentlig aftalens indgåelse. En ekspropriation, der besluttet, eller en bidragspligt til en vej, kloak eller lign., der vedtages udført efter dette tidspunkt, er derfor ikke en retsmangel, medmindre overdrageren kendte eller burde kende den forestående beslutning, jfr. herved *A. Vinding Kruse: Ejendoms køb* s. 233 f.

Aftalen er misligholdt, såfremt kreditor ikke opnår den tilsagte retsstilling. En overdrager kan ikke hindre erhververen i at gøre de sædvanlige misligholdelsesbeføjelser gældende blot ved at sikre erhververen uforstyrret brug af genstanden, f.eks. ved at stille sikkerhed for at et pant eller ejendomsforbehold i den overdragne ting indfries, efterhånden som pantegælden eller restkøbesummen forfalder i overensstemmelse med betalingsvilkårene i pantebrev eller købekontrakt, jfr. *Ussing* i Køb s. 150 og i Almindelig del s. 40.*) Køberen (erhververen) kan gøre misligholdelsen gældende, f.eks. ved ophævelse af aftalen, så snart han bliver klar over, at sælgeren ikke var ejer af den solgte ting, eller at tingen var behæftet. Køberen behøver end ikke at afvente leveringstiden. Købere bør trygt kunne disponere over det købte, allerede inden leveringen har fundet sted. Sælgeren (overdrageren) kan dog – bortset fra tilfælde af svig (bedrageri) – i almindelighed afværge ophævelsen af aftalen ved *afhjælpning* af retsmanglen. Til afhjælpning kræves, at tredjemands krav indfries inden en rimelig tid, efter at kreditor har reklameret, jfr. *Ussing: Køb* s. 155. Køberen kan på sin side få sælgeren dømt til at befri det overdragne for hæftelser, som han ikke efter aftalen skal overtage, jfr. *Ussing: Almindelig del* s. 71, *Hasle-Nebelong* s. 320 og 1. hæfte s. 62 ff.

En erhverver ifølge aftale i god tro opnår undertiden den tilsagte ret, uanset at overdrageren ikke havde denne ret eller ikke var beføjet til at overdrage retten til andre. Betingelserne for en sådan *eksstinktion* er i almindelighed, at erhververen i god tro om overdragerens berettigelse har fået godset i hænde, jfr. således f.eks. Gældsbrevslovens § 14. Hvor kreditor har erhvervet ret ved eksstinktion, foreligger ingen retsmangel. Kreditor kan imidlertid i almindelighed undlade at påberåbe sig,

*) I modsætning hertil antog romerretten, at en sælger alene har pligt til at skaffe køberen uforstyrret besiddelse af salgsgenstanden. Vanhjemmelsansvar indtrådte kun, såfremt trediemand gjorde sin ret gældende over for køberen (evictio), jfr. *Stig Juul: Romersk Formueret* s. 95 f og om fransk ret *Code civil* art. 1626 f.

at betingelserne for eksstinktion er opfyldt og afvise tingen samt i det hele taget gøre misligholdelsesbeføjelser gældende i overensstemmelse med de almindelige regler om retsmangler. Det er særlig klart, at denne fremgangsmåde bør stå åben for kreditor, såfremt hans berettigelse til tingen ikke er helt åbenbar og derfor kan drages i tvivl. Usikkerheden om hans ret kan mindske dens værdi for ham. Kreditor har også i særlig grad behov for at kunne hæve aftalen, hvor overdrageren ved handelen har begået underslæb, mandatsvig eller andet groft uredeligt forhold, jfr. *Ussing*: Almindelig del s. 40, *Hasle-Nebelong* s. 315 og *A. Vinding Kruse*: Ejendoms køb s. 203 f.

Den ret, som kreditor efter aftalen skal have, – eller opfyldelsen af hvad der tidligere kaldtes debtors ”hjemmelspligt”*) –, omfatter først og fremmest erhvervelsen af selve retten til den overdragne ting eller rettighed f.eks. ejendomsret til den købte ting. Det er imidlertid ikke altid tilstrækkeligt, at kreditor erhverver ret overfor medkontrahenten. Undertiden kræves debtors medvirken til, at kreditor får eller bliver i stand til at skaffe sig prioritetsbeskyttelse og legitimation for sin ret. Sælgeren af en fast ejendom skal f.eks. udstede et skøde, der kan lyses uden retsanmærkninger, og overdrageren af et omsætningsgælds brev eller en aktie skal forsyne dokumentet med en transportpåtegning, sml. Gældslovens § 13. Også undladelse af at yde kreditor den tilsagte eller sædvanlige medvirkning til sikring af og bevis for hans ret er en retsmangel. **)

III. Forskellige slags retsmangler

A. Vanhjemmel

Retsmangler, der skyldes en modstående ret hos trediemand (inkompetence hos overdrageren), kaldes vanhjemmel (= manglende hjemmel), sml. situationsbeskrivelsen i erstatningsreglen i Købelovens § 59: ”Oplyses det, at salgsgenstanden ved køkets afslutning tilhørte en anden end sælgeren, . . .”. Overdrageren er efter § 59 ansvarlig uden skyld, såfremt erhververen var i god tro, jfr. som eksempel UfR 1950.910.

Beskrivelsen i § 59 omfatter kun oprindelig, fuldstændig vanhjemmel i specieskøb. Ved ydelser, der ikke er individuelt bestemte eller dog halvgeneriske, jfr. Købelovens § 3, kan vanhjemmel i almindelighed ikke

*) Jfr. herved om bestemmelsen i DL 5-3-12, *Lassen* i Speciel del I s. 389, *Ussing*: Køb s. 151 og *A. Vinding Kruse*: Ejendoms køb s. 199.

**) I UfR 1952.711 H kunne forpagteren hæve forpagtningskontrakten, da denne ikke kunne lyses på ejendommen, fordi ejerens adkomst ikke var lyst. – Værdipapirer, der sælges på Københavns Fondsbørs, skal efter Fondsbørsbekendtgørelsens § 27 leveres med transportpåtegningerne i behørig stand.

opstå, inden levering har fundet sted. Om vanhjemmel foreligger, må bedømmes i forhold til bestemte genstande.

Købelovens § 59 anvendes analogt på oprindelig, partiel vanhjemmel – behæftelser som køberen ikke skal overtage –, men ikke på efterfølgende vanhjemmel. En efterfølgende retserhvervelse for trediemand, som går forud for køberens ret kan f.eks. indtræde ved dobbeltsalg, afkræftelse eller offentlige indgreb f.eks. ekspropriation. Også et udlæg kan efter omstændighederne fortrænge en specieskøbers ret, jfr. ovenfor s. 112 f. Ved efterfølgende vanhjemmel gælder almindelige erstatningsregler, navnlig culpareglen, og – navnlig af betydning ved kreditorforfølgning – reglen om ansvar for svigtende økonomisk evne. Købelovens § 59 gælder lige som lovens andre bestemmelser for alt køb og bytte undtagen af fast ejendom. Bestemmelsen finder analog anvendelse på fast ejendom, men brug af bestemmelsen forudsætter naturligvis, at den af køberen ukendte byrde på ejendommen overhovedet er en retsmangel, jfr. ovenfor s. 152 f. samt *Ussing: Køb* s. 6 f og *A. Vinding Kruse: Ejendoms køb* s. 210 ff.

Reglen om det objektive vanhjemmelsansvar gælder ikke overalt, hvor en eller anden rettighed for trediemand hindrer erhververen i frit at råde over den erhvervede ting eller rettighed. Hindringer for udnyttelsen af overdragne ting, der skyldes trediemands patent- eller varemærkeret, giver erhververen adgang til at hæve aftalen, jfr. UfR 1923.571, men næppe krav om erstatning, medmindre overdrageren har udvist culpa eller afgivet en garanti, sml. UfR 1926.344 H, *Koktvedgaard* i TfR 1965.579 f og – om engelsk ret – omtalen af *Niblett v. Confectioners' Materials Co.* (1921) 3K.B.387 f.eks. i *Cheshire and Fifoot* s. 140 f.

B. Rettigheden består ikke

Eksisterer den ret, som aftalen skulle overdrage til kreditor, ikke, foreligger der en anden art retsmangel. Gældsbrevslovens § 9 pålægger overdrageren af et gælds brev ubetinget ansvar for, at fordringen består.*) Reglen i § 9 må anvendes analogt på andre rettigheder, der omsættes på en lignende måde som fordringer, f.eks. aktier.***) Overdrageren af aktier eller af udenlandsk valuta er således ansvarlig, såfremt de overdragne aktiebreve er mortificeret, eller pengesedlerne er erklæret ugyldige i deres hjemland.

C. Rådighedsmangler

En tredje art af retlig mangel foreligger, hvor grunden til, at erhververen

*) En fordring "består ikke", såfremt fordringen ikke er gyldigt stiftet eller er ophørt – helt eller delvis – f.eks. på grund af betaling, modregning, forældelse eller indsigelser (udøvelse af gensidighedsbeføjelser) fra debitor (cessus) vedrørende det underliggende retsforhold, sml. *Taxell: Avtal och Rättsskydd* s. 308, medmindre fordringen er blevet bindende for den angivne debitor ved eksstinktion af hans indsigelse(r), jfr. dog herved bemærkningerne ovenfor under II i slutningen.

**) Reglen kan derimod næppe udstrækkes til andre rettigheder, jfr. ovenfor under pkt. A in fine om immaterialrettigheder.

ikke får den tilsagte ret, er, at overdragerens rådighed over overdragelsesaftalens genstand er indskrænket, og denne rådighedsbegrænsning ikke skyldes eksistensen af en til begrænsningen svarende ret for trediemand, såsom en panteret, brugsret eller anden begrænset (middelbar, komplet) tinglig ret. Disse arter af retsmangler falder uden for begrebet vanhjemmel, således som dette er beskrevet ovenfor under A.

Nogle *rådighedsbegrænsninger eller -indskrænkninger* er stiftet på *privatretligt grundlag*. Som eksempel herpå kan nævnes vedtægtsmæssige begrænsninger af omsætteligheden af aktier eller andele og båndlæggelse af gave eller arv efter givers eller arveladers bestemmelse. Gensidigt bebyrdende aftaler om båndlæggelse er kun gyldige inden for snævre rammer.*) Ved overdragelser foretaget i strid med en båndlæggelse kan der næppe pålægges overdrageren objektivt ansvar, selv om erhververen ikke kendte båndlæggelsen.**)

Langt de fleste af de rådighedsbegrænsninger, der ved køb og andre aftaler om overdragelser fører til konflikter mellem parterne, beror på, at den tilsagte eller forventede rådighed over eller udnyttelse af genstanden er begrænset eller forbudt i almindelighed for enhver, både overdrager, erhverver og andre af *den offentligretlige reguleringslovgivning*. Begrænsningen kan enten fremgå af selve loven eller af en offentlig myndigheds regulering i henhold til lov. Rådighedsbegrænsninger vedrørende en grund eller en eksisterende bygning kan f.eks. fremgå direkte af frednings- eller bygningslovgivningen eller af bestemmelserne i en frednings- eller byplan.

Som nævnt under A og B er det hovedreglen, at overdrageren er ansvarlig på objektivt grundlag for vanhjemmel og for, at den overdragne ret består, jfr. Købelovens § 59 og Gældsbrevslovens § 9. Ansvar for de "rådigheds-mangler", der omtales her under C, er derimod næppe strengere end ansvaret for faktiske mangler, hvor ikke andet er særligt bestemt.***) Andre mangler af en mere eller mindre udtalt retlig karakter end vanhjemmel og overdragelse af ikke eksisterende rettigheder skiller sig ikke klart ud fra de (rent) faktiske mangler. Den stadig mere indgribende offentlige kontrol med en lang række produkter, f.eks. af levnedsmidler og elektriske apparater, samt den offentlige regulering af udnyttelsen af fast ejendom, bevirker, at mange tings anvendelighed og værdi i høj grad afhænger af indholdet af retsregler, tilladelser (dispensa-

*) Jfr. *Gomard*: Fogedret s. 95 f.

**) Måske er overdragelser i strid med en båndlæggelse af arv (og gave) altid ugyldige, jfr. *Borum-Schlegel-Iuul* s. 117 f.

***) Efter Lejelovens §§ 27 og 28 har lejereren krav på erstatning både i tilfælde af, at den aftalte brug er retsstridig og af, at lejerens ret fortrænges af bedre prioriterede rettighedshavere.

tioner) og pålæg. En generel regel om et objektivt ansvar for overdrageren for de skuffelser, erhververen lider på grund af legale restriktioner vedrørende det overtagne, har ikke støtte i Købeloven og er ikke knæsat i retspraksis. Vanhjemmelsansvaret har nu traditionen bag sig, men oprindeligt er ansvaret vel bygget på en erkendelse af, at overdrageren er nærmere end erhververen til at sikre sig sin hjemmel. Køberen har sjældent muligheder for at undersøge sælgerens berettigelse, og sælgeren vil foretrække at blive troet på sit ord. Ved rådigheds mangler er baggrunden en anden. Lovgivningen er i princippet lige tilgængelig eller utilgængelig for køber og sælger.*) Køberen kender bedst den brug, han vil gøre af tingen og må ofte foretage nærmere undersøgelse af, om hans planer vil støde på vanskeligheder.***) Den viden, som er umiddelbart tilgængelig for sælgeren, består undertiden kun i, om han selv i sin ejertid eller med andre tilsvarende ting er stødt på bestemmelser og krav, som han må indse vil være til gene for køberen.

Ved køb af fast ejendom behandles såvel ulovlige bygningsindretninger som legale indskrænkninger i ejendommens anvendelsesmuligheder efter samme regler som faktiske mangler. I *UfR 1957.117 H* fandtes således køberen af en ældre villa ikke at have krav på afslag i købesummen, fordi det efter købet kom for dagen, at tagværelserne, der havde været udlejet til logerende, ikke måtte anvendes til beboelse, og at kun to af værelserne med ret betydelige omkostninger kunne indrettes hertil.***)) Derimod kunne køberen i *UfR 1957.473 H* hæve købet af et hus, da huset ikke, som køberen åbenbart for sælgeren havde regnet med, kunne godkendes til helårsbeboelse. Sælgeren havde kort før salget fået meddelelse om, at kommunen ikke fortsat ville tolerere brug af huset til helårsbeboelse. Begge afgørelser stemmer overens med reglerne om faktiske mangler. I den første sag havde sælgeren opfyldt sin oplysningspligt, og der forelå derfor efter manglens art og omfang ikke misligholdelse. I den anden sag havde sælgeren tilsidesat sin loyale oplysningspligt, og køberen kunne derfor hæve og kunne formentlig også have krævet et eventuelt tab erstattet.****)) Emnet er behandlet af *Illum* i *UfR 1954B.321f* og af *Spleth* i *UfR 1962B.228 f* over for *A. Vinding Kruse: Ejendoms køb s. 167 ff, s. 95 ff og 237 ff.*

Også ved køb af andre genstande end fast ejendom kan legale og privatretlige rådighedsbegrænsninger i tilfælde af salg give anledning til tvivl om, hvorvidt genstanden har været mangelfuld, og i bekræftende fald om, hvilke beføjelser køberen har. Begrænsninger i genstandens lovlige brug må formentlig som oftest

*) Sml. *Taxell: Avtal och rättsskydd s. 308 ff.*

**) Sml. bl.a. *UfR 1932.430 H.*

***)) Vestre Landsret siger i *UfR 1963.840* i en sag om en ganske lignende situation, at ulovlige indretninger af fast ejendom ikke kan karakteriseres som vanhjemmel.

****)) I sagen gaves der alene – i overensstemmelse med den nedlagte påstand – dom for køberens udgifter til skødet foruden for de betalte ydelser. Se om spørgsmålet også *UfR 1956.802 H.*

behandles efter reglerne om faktiske mangler, både for så vidt angår spørgsmålet, om restriktionen overhovedet er en mangel, og spørgsmålet om erstatningspligt for sælgeren. Sælgeren er ikke ubetinget ansvarlig for, at hans varer opfylder de kvalitetskrav, som er fastsat i lovgivningen, eksempelvis i § 12 i lov om levnedsmidler m.m. nr. 310 af 6. juni 1973.*) Det samme gælder formentlig efter omstændighederne også, hvor der for en solgt erhvervsvirksomhed viser sig at gælde særlige privatretlige restriktioner, sml. herved situationen i UfR 1966.97 H. I UfR 1954.856 kunne en elektrisk poleremaskine ikke lovligt benyttes i køberens malerværksted. Køberen fik ret til at hæve købet. Spørgsmålet om erstatning blev ikke rejst. I UfR 1958.208 havde en grossist ved antagelsen af en eneforhandler stillet ham betydelige fortjenstmuligheder ved salg til private i udsigt. Den antagne forhandler, der ikke havde været opmærksom på, at uanmodet personlig henvendelse til private om bestilling på varer ikke er tilladt (nu Næringslovens § 11), kunne hæve aftalen, da parterne synes at have tænkt sig at salget skulle ske på denne måde. I UfR 1971.357 lod en ejendomshandler sig tilsige et salær, der oversteg taksterne, uden at oplyse kunden (en hotelejer) herom. Tilsagnet var ikke bindende.

Salg, som åbenbart er ulovlige, f.eks. salg af våben og sprængstoffer i strid med Lov om handel med samt tilvirkning og besiddelse af våben m.v., lovekendtgørelse nr. 16 af 20. januar 1965 smh.m. bekendtgørelse nr. 291 af 6. juli 1963, er ugyldige, sml. herved UfR 1969.303 H.

I tilfælde, der efter de opstillede kriterier ligger på grænsen mellem vanhjemmel og rådighedsmangler, bør afgørelsen af, om ansvar ifaldes på objektivet grundlag eller efter lempeligere bestemmelser, i almindelighed efter reglerne om faktiske mangler, ikke træffes på grundlag af situationens større eller mindre ydre lighed med typisk vanhjemmel, men efter om objektivet ansvar findes i lige så høj grad indiceret som ved vanhjemmel. Herefter ifaldes objektivet ansvar f.eks. hvor en negativ servitut er uoplyst, men ikke ved undskyldelig misforståelse af muligheden for at overdrage en andelslejlighed. Se herved også UfR 1969.907 V om omsætningsafgift, der hvilede på en repareret bil.

IV. Retsmangler og forsinkelse

Vanhjemmel bevirker ofte, at ydelsen enten slet ikke erlægges eller erlægges for sent, f.eks. fordi den vindiceres fra overdrageren af den rette ejer, eller fordi overdrageren behøver en vis tid til at frigøre tingen for en reparatørs tilbageholdsret eller for en anden hæftelse. Der foreligger således både vanhjemmel og forsinkelse. Erhververen (køberen) kan i sådanne tilfælde kræve erstatning efter den strengeste ansvarsregel. Hans reklamationspligt afhænger af situationen og af, hvilken beføjelse han vil

*) En særlig reguleringsteknik er anvendt i lov om handel med foderstoffer nr. 93 af 16. marts 1962. Loven foretager en vis sammenkædning af offentlige kvalitetskrav og private sanktioner, idet den pålægger sælgeren af foderstoffer at give visse oplysninger om varen og bestemmer, at sælgeren over for køberen hæfter for rigtigheden af disse oplysninger, jfr. § 2, stk. 9. Samme teknik er brugt i lov om handel med gødning og grundforbedringsmidler m.m. nr. 92 af 16. marts 1962.

benytte. Krav om levering af en udebleven ydelse må gøres gældende efter Købelovens § 26. Ønsker køberen, efter at levering er sket, at rejse krav i anledning af forsinkelsen (tidsinteressen), må han reklamere i overensstemmelse med § 27. Ved krav om fjernelse af behæftelser eller om erstatning i anledning af, at der består fremmede rettigheder over den leverede ting, stilles væsentligt mere beskedne krav til reklamation.*)

V. Opfyldelse af pengefordringer

Både aftaler som køb, pantsætning og leje, der indeholder en umiddelbar overdragelse eller et løfte om en senere overdragelse, idet de går ud på, at realdebitor skal skaffe kreditor ejendomsret, panteret eller brugsret til bestemte ting eller rettigheder, og aftaler, som f.eks. fragtkontrakter og arbejdsaftaler, hvor realdebitors ydelse ikke har denne karakter, indeholder i almindelighed bestemmelser om, at realkreditor skal betale et vederlag i penge. Den del af aftalen, som angår vederlaget er et overdragelsestilsagn eller et personligt forpligtende løfte om at foretage en overdragelse af et pengebeløb. Bliver realdebitor ikke ejer af de penge, som pengedebitor betaler til ham, foreligger der en retsmangel. De vidtgående og klare regler om eksstinktiv erhvervelse af penge har imidlertid til følge, at en sådan mangel kun sjældent opstår. **)

Opnår kreditor ikke dækning ved hjælp af en modtagen check, foreligger der forsinkelse med opfyldelsen af fordringen. Kreditor kan enten gå frem efter Checklovens regler eller påberåbe sig den oprindelige fordring. En kreditor, der mod en dækningsløs check har overgivet sin ydelse til køberen, kan uanset bestemmelsen i Købelovens § 28, stk. 2, kræve ydelsen tilbage, da overdragelsen af ydelsen eller opfyldelseshandlingen efter omstændighederne må anses som ugyldig eller i hvert fald som betinget af, at kreditor opnår fyldestgørelse ved hjælp af checken, jfr. herved Konkurslovens § 16, stk. 1, nr. 2. Køb mod betaling i check er kontantkøb. En check er ikke et kreditmiddel, jfr. Checklovens § 28.

Ved pengeforpligtelser er kvalifikationen af misligholdelsen som vanhjemmel eller forsinkelse uden betydning. Der findes kun ét sæt regler om retsfølgerne af misligholdelse. Reglerne er ens, uanset misligholdelsens art.

*) Købeloven indeholder ingen regel om reklamation som betingelse for bevaring af krav på erstatning i anledning af forsinkelse, men kravet fortabes dog efter en vis tids forløb, jfr. UFR 1949.1116 H (TfR 1950.411) og *Ussing: Køb* s. 71 f. Afvigende om reklamation *Hellner: Köprätt* s. 162 f.

**) Se herved *Illum: Tingsret* s. 229 f.